

SINAI İŞLETMELERDE GELİR TABLOSUNUN DÜZENLENMESİ
ve
TAHLİLİ

Hasan Ekinçi

Inönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav
Yönergesi'nin

İşletme Anabilim Dalı İçin Öngördüğü

BİLİM UZMANLIĞI TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır

MALATYA
Haziran, 1988

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
GENEL KÜTÜPHANESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

İş bu çalışma, jürimiz tarafından İşletme
Anabilim dalında BİLİM UZMANLIĞI TEZİ
olarak kabul edilmiştir.

Başkan _____
Adı, Soyadı ve Ünvanı

Üye _____
Adı, Soyadı ve Ünvanı

Üye _____
Adı, Soyadı ve Ünvanı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine
ait olduğunu onaylarım.

.... /... / 1988

İmza

Adı Soyadı ve Ünvanı

Enstitü Müdürü

I Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

TABLOLAR LİSTESİ.....	VII
GRAFİKLER LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

1. GELİR TABLOSU

1.1. Gelir Tablosunun Tanımı.....	6
1.2. Gelir Tablosunda Bulunması Gerekli Bilgiler.	8
1.3. Gelir Tablosu ile İlgili İlke ve Kurallar...	9
1.4. Gelir Tablosunun Düzenlenme Amacı.....	11

BÖLÜM II

2. GELİR TABLOSUNUN DÜZENLENMESİ VE KAPSAMI

2.1. Gelir Tablosunun Düzenlenmesi.....	14
2.2. Gelir Tablosunun Kapsamı.....	16
2.3. Brüt Satış Kârı Bölümü.....	18
2.3.1. Satış İade ve İndirimleri.....	19
2.3.1.1. Satış İadeleri.....	19
2.3.1.2. Satış İndirimleri.....	21
2.3.2. İhracatta Vergi İadesi, Destekleme Primi ve Sübvansiyonlar.....	22

2.3.2.1. İhracatta Vergi İadesi ve Destekleme Primi.....	22
2.3.2.2. Alınan Sübvansiyonlar.....	23
2.3.3. Net Satışlar.....	24
2.3.4. Satılan Malların Maliyeti.....	24
2.3.4.1. Hammadde Masrafları.....	25
2.3.4.1.1. Direkt Hammadde Masrafları.....	25
2.3.4.1.2. Endirekt Hammadde Masrafları.....	26
2.3.4.2. İşçilik Masrafları.....	27
2.3.4.2.1. Direkt İşçilik Masrafları.....	28
2.3.4.2.2. Endirekt İşçilik Masrafları.....	28
2.3.4.3. Genel İmalat Masrafları.....	30
2.3.4.3.1. Endirekt İşçilik Masrafları.....	31
2.3.4.3.2. Endirekt Hammadde ve Malzeme Mas....	32
2.3.4.3.3. Üre. Kul. Sab. Kıy. Amort. Mas.....	32
2.3.4.3.4. Üre. Kul. Sab. Kıy. İlgili Diğ. Mas...	32
2.3.4.3.5. Ener. ve Yak. Mas.	32
2.3.4.3.6. Aydın., Isıt. ve Havalan. Mas.....	32
2.3.4.3.7. Sosyal Masraflar..	33
2.4. Faaliyet Kârı Bölümü.....	33

2.4.1. Satış Giderleri.....	3
2.4.2. Genel İdare Giderleri.....	3
2.4.3. Şüpheli Alacaklar Karşılığı.....	3
2.4.4. Finansman Giderleri.....	3
2.5. Net Kâr Bölümü.....	3
2.6. Vergiler.....	4
2.7. Vergiden Sonraki Kâr.....	4
2.8. Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş'nin Gelir Tablosunun Düzenlenmesi ile İlgili Bir Uygulama.....	4
2.8.1. Şirket Hakkında Genel Bilgiler.....	4
2.8.1.1. Tarihçe, Organizasyon ve Yönetim Şekli.....	4
2.8.1.2. Sermaye Yapısı, Gelişimi ve Payların Durumu.....	4
2.8.1.3. Teknoloji ve Üretim.....	48
2.8.1.4. Şirkette Uygulanan Maliyet Sistemi.....	49
2.8.2. Şirketin Gelir Tablosunun Düzenlenmesi	51
2.9. Kâr Dağıtım Tablosu.....	53

BÖLÜM III

3. GELİR TABLOSUNUN TAHLİLİ

3.1. Tahsil Yöntemleri.....	57
3.1.3. Genel Açıklama.....	57
3.1.2. Karşılaştırmalı Tablolar Yöntemi.....	58

3.1.3. Yüzde Yöntemi.....	60
3.1.4. Eğilim (Trend) Yüzdeleri Yöntemi.....	62
3.1.5. Oran Yöntemi.....	63
3.1.5.1. Mali Analizde Kullanılan Oranlar.....	64
3.1.5.2. Kullanılış Yerlerine Göre Oranlar.....	64
3.1.5.3. Küme Oranları.....	66
3.2. Tahlil Yöntemlerinin Gelir Tablosuna Uygulanışı.....	68
3.2.1. Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş'nin Karşılaştırmalı Gelir Tablolarının Tahlili.....	68
3.2.1.1. Brüt ve Net Satışlardaki Değişiklik.....	71
3.2.1.2. Satılan Malın Maliyetindeki Değişiklik.....	73
3.2.1.3. Brüt Satış Kârındaki Değişiklik	
3.2.1.4. Faaliyet Kârındaki Değişiklik	75
3.2.1.5. Arızı Gelir ve Giderlerdeki Değişiklik.....	76
3.2.1.6. Vergiden önceki ve Sonraki Kâr Kalemindeki Değişiklik..	76
3.2.2. Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş'nin Gelir Tablosunun Yüzde Yöntemi ile Tahlili.....	77
3.2.3. Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş'nin Gelir Tablosunun Eğilim (Trend) Yüzdeleri Yöntemi ile Tahlili	83

3.2.3.1. Satışlardaki ve Net Satışlardaki Eğilim.....	86
3.2.3.2. Net Satışlardaki ve Satılan Malın Maliyetindeki Eğilim..	92
3.2.3.3. Brüt Satış Kârı ve Faaliyet Giderlerindeki Eğilim.....	94
3.2.3.4. Faaliyet Kârı, Arızı ve Finansman Giderlerindeki Eğilim.....	96
3.2.4. Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.'nin Gelir Tablosunun Oran Yöntemi ile Tahlili.....	97
3.2.4.1. Faaliyet Oranları.....	99
3.2.4.2. Kârlılık Oranları.....	119

BÖLÜM IV

4. ENFLASYONUN GELİR TABLOSU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

4.1. Enflasyonun Gelir Tablosu Üzerinde Meydana Getirdiği Etkiler.....	132
4.1.1. Gelir Unsurları Üzerindeki Etkileri..	135
4.1.2. Gider Unsurları Üzerindeki Etkileri..	137
4.2. Enflasyonun Gelir Tablosu Üzerindeki Etkilerinin Giderilmesi.....	140
4.2.1. Geçici Tedbirler.....	140
4.2.1.1. Stoklarla İlgili Tedbirler..	140
4.2.1.1. Sabit Varlıklarla İlgili Tedbirler.....	143
4.2.2. Köklü Tedbirler (Yeniden Değerleme)..	145
4.2.2.1. İkame Maliyeti Muhasebesi...	147

4.2.2.2. Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi.....	149
4.2.2.3. Fiyatlar Genel Seviyesine Göre M.Ç.S.T.A.S.'nin Gelir Tablosunun Düzeltilmesi.....	150
4.2.2.3.1. Satışların Bugünkü Para ile Belirlen.	
4.2.2.3.2. S.M.M. Bugünkü Para ile Belirlenmesi..	153
4.2.2.3.3. Faaliyet Giderleri. Bugünkü Para ile Belirlenmesi.....	155
4.2.2.3.4. Arızı Gelir. Bugün. Para ile Belirlen.	155
4.2.2.3.5. Finans. Gid. Bugün. Para ile Belirlen.	155
SONUÇ.....	159
FAYDALANILAN KAYNAKLAR.....	167

TABLOLAR LİSTESİ

TABLO : 1	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin Vergilerle İlgili Hesap Tablosu.....	44
TABLO : 2	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin Sermaye Yapısı.....	47
TABLO : 3	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin Sermaye Gelişimi.....	47
TABLO : 4	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1.1.1987-31.12.1987 Dönemi Satılan Malların Maliyeti Tablosu.....	52
TABLO : 5	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1.1.1987-31.12.1987 Dönemi Gelir Tablosu.....	53
TABLO : 6	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 31.12.1987 Tarihli Kâr Dağıtım Tablosu.....	56
TABLO : 7	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1.1.1986 - 1.1.1987 ve 31.12.1986 - 31.12.1987 Tarihli Karşılaştırmalı Gelir Tabloları.....	70
TABLO : 8	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1986 - 1987 Yıllarındaki Toplam Satış Miktarı.....	72
TABLO : 9	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1986 - 1987 Yıllarındaki Maliyet Unsurları.....	73
TABLO : 10	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin Safha Maliyetleri.....	74
TABLO : 11	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1.1.1986 - 1.1.1987 ve 31.12.1986 - 31.12.1987 Tarihli Gelir Tabloları.....	79

TABLO : 12	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1.1.1986 - 1.1.1987 ve 31.12.1986-31.12.1987 Dönemleri İtibariyle Dikey Yüzdelerle İfade Edilmiş Gelir Tabloları.....	80
TABLO : 13	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Dönemlerine Ait Gelir Tabloları.....	85
TABLO : 14	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin Eğilim Yüzdeleri ile İfade Edilmiş 1983-1987 Dönemlerine Ait Gelir Tabloları.....	85
TABLO : 15	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketinin 1983 ve 1987 Yıllarında Miktar ve Tutar Olarak Satışları.....	87
TABLO : 16	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Alacaklarının Stok Devir Hızı Oranları...	102
TABLO : 17	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Alacaklarının Ortalama Tahsilat Süresi...	105
TABLO : 18	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Stok Devir Hızı Oranları.....	109
TABLO : 19	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Döner Değerleri İçerisinde Stokların Payı	109
TABLO : 20	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin Stoklarının Tüketilme Süresi.	110
TABLO : 21	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Sabit Aktif Devir Hızı Oranları.....	111
TABLO : 22	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Döner Aktif Devir Hızı Oranları.....	112
TABLO : 23	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Nakit Devir Hızı Oranları.....	114

TABLO : 24	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Aktif Devir Hızı Oranları.....	116
TABLO : 25	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Net İşletme Sermayesinin Devir Hızı Oranları.....	117
TABLO : 26	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle İşletme Sermayesi Oranları.....	118
TABLO : 27	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Brüt Satış Kârının Net Satışlara Oranı...	120
TABLO : 28	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Faaliyet Kârının Net Satışlara Oranı.....	121
TABLO : 29	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Net Kârın öz Sermayeye Oranı.....	122
TABLO : 30	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Faaliyet Giderlerinin Net Satışlara Oranı	124
TABLO : 31	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Net Kârın öz Sermayeye Oranı.....	127
TABLO : 32	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Vergiden önceki Kârının Paynaklar Toplamına Oranı.....	128
TABLO : 33	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Hisse Senetlerinin Plasman Oranları.....	130
TABLO : 34	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Fiyatlar Genel Seviyesindeki Artış Oranları.....	152
TABLO : 35	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1987 Yılı Satışlarının Bugünkü Para ile Belirlenmesi.....	153

TABLO : 36	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1987 Yılı Satılan Malın Maliyetinin Bugünkü Para ile Belirlenmesi	154
TABLO : 37	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1987 Yılı Sonu Parasına Göre Düzeltilmiş 31.12.1987 Tarihli Gelir Tablosu.....	156

GRAFİKLER LİSTESİ

GRAFİK : 1	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Brüt ve Net Satış Tutarları.....	92
GRAFİK : 2	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Net Satış ve Satılan Malın Maliyeti Tutarları.....	93
GRAFİK : 3	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Brüt Satış Kârı ve Faaliyet Giderleri Tutarı.....	94
GRAFİK : 4	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin Faaliyet Kârı, Amizi ve Finansman Giderleri.....	96
GRAFİK : 5	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin Döner Aktif Devir Hızı.....	113
GRAFİK : 6	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Net Kâr Oranları.....	123

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL : 1	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nde İstihsal Safhaları....	51
ŞEKİL : 2	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nde 1983-1987 Yılları İtibariyle Klinker ve Çimento Üretimi.....	88

SEKIL :	3	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibarıyla İç ve Dış Satışları.....	89
SEKIL :	4	Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin 1983-1987 Yılları İtibarıyla İç Satışları (Dakme + Torbalı).....	90

G İ R İ Ő

Gündümüzde ekonomik hayatta kaydedilen büyük gelişme ve değişmeler, işletmelerin nispetle büyümesi teşebbüs sahipliği ve idareciliğin birbirinden ayrılması, işletmelerin sevk ve idareleri ile büyümelerini sağlamak için plânlamaya duyulan ihtiyaç, gelir tablosuna olan ilgiyi de artırmış ve bu tablonun geniş ölçüde kullanılmasına neden olmuştur. Gelir tablosundaki gelir ve bu gelir için katlanılan maliyet ile giderler incelenmek suretiyle işletmenin periyodik ekonomik gelişmeleri, kazanç gücü, faaliyetleri ile ilgili bilgiler, faaliyetlerinin kârlılığı ve başarı derecesi ile işletme yöneticilerinin gösterdiği etkinlik hakkında bilgi elde etmek mümkün olmaktadır.

Yöneticiler fiyat politikasının belirlenmesi, plânlama ve bütçe, fonların yönetimi, yatırım kararlarının alınması ve imalat maliyetlerinin tesbitinde büyük ölçüde gelir tablosundaki bilgilerden faydalanmaktadırlar. Ayrıca, geçmiş dönemlere ait faaliyet sonuçları ile karşılaştırmalı gelir tabloları düzenlenmek suretiyle işletmenin gelecekteki kârlılığı ve büyüme eğilimleri hakkında bilgi edinmektedirler. İşletmenin ortakları ile yatırımcılar ise, yatırmış oldukları veya yatıracakları

sermayelerin verimlerini hesap etmede, işletmenin bugünkü ve gelecekteki kazanma gücünü değerlendirmede ve yöneticilerin sermayelerini ne dereceye kadar verimli kullandıklarının tesbitini gelir tablosundaki bilgilerden elde etmektedirler. Diğer taraftan işletmeye kredi veren veya vermeyi düşünen finans kurumları da, gelir tablosundaki bu bilgiler yardımı ile işletmenin mali gücünü ölçme imkânı bulmaktadırlar.

İşletme için hayati önem taşıyan sözkonusu bilgilerin doğruyu yansıtmayı gelir tablosunun belirli kaidelere bağlı olarak hazırlanmasına, kapsadığı bilgilerin tahlile imkân verecek şekilde uyumlu, anlaşılabilir, güvenilir, tamam, tarafsız, zamanlı ve karşılaştırılabilir olmasına bağlıdır.

Diğer taraftan fiyatlar genel seviyesinin devamlı yükseliş gösterdiği, paranın satınalma gücünün düştüğü ekonomilerde, gelir tablosundaki bilgilerin anlamını kaybetmesi nedeniyle, fiyat politikasının belirlenmesi, fonların yönetimi, yatırım kararlarının alınması, kâr dağıtım politikalarının tesbiti, imalat maliyetlerinin bulunması ve nihayet gelir tablosuna uygulanan tahlil sonuçlarına göre karar alınması çok önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Devamlı enflasyon ortamında yaşayan işletmeler, enflasyonun işletme aleyhine

etkilerini azaltmak çabası içerisindeyler. Bu nedenle sanayi işletmeleri enflasyonun varlık ve kaynak yapısı ile gelir ve gider unsurları üzerindeki olumsuz etkisini azaltabilmek için çeşitli yöntemlere göre mali tablolarını düzeltme gereğini duyarlar. Bunun sonucu gelir tablosunun düzenlenmesi ve düzeltilmesine özel bir önem atfetmeleri gerekmektedir. Enflasyon ortamında işletmelerin mali durumunu en doğru şekilde yansıtan gelir tablosunun düzenlenmesi yönetimin önemli görevlerinden birini oluşturmaktadır. Bu gerekçelerden hareketle çalışmamıza Sınai İşletmelerde Gelir Tablosunun Düzenlenmesi ve Tahlili konu olarak seçilmiş belli başlı tahlil yöntemlerine göre gelir tablosu tahlil edilerek işletmenin yıllar itibariyle ekonomik gelişmesi, kazanç gücü, faaliyetlerinin kârlılığı ve başarı derecesi ile işletme yönetiminin gösterdiği etkinlik incelenmiştir. Bu amaçla enflasyonun gelir tablosu üzerindeki etkilerinin neler olduğu ve nasıl giderileceğinin tesbitine çalışılmıştır.

Uygulamadaki rakamların ışığı altında gelir tablosunun düzenlenmesi ve tahlili ile tahlil sonuçlarının yorumlandığı bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, çalışmanın esasını teşkil eden gelir tablosunun tanıtımı yapıp, belirli ilke ve kurallara uyularak düzenlenmesi gerektiği ve gelir

tablosunda bulunması gereken bilgiler anlatılıp, gelir tablosunun düzenlenme amacı üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, gelir tablosunun işletmenin mali yapısında meydana gelen değişimleri açıklayabilecek şekilde, tahlile uygun olarak düzenlenmesi ele alınmış, aynı zamanda sanayi işletmelerinin düzenlediği gelir tablosunun kapsamı, kısımları ve bu kısımların muhtevası üzerinde durularak satılan malın maliyetini meydana getiren masraf unsurları birer birer belirlenmek suretiyle hesaplanması açıklanıp, gelir tablosunda yer alan vergiler TTK, VUK, GVK ve KVK'na göre incelenerek vergilerle ilgili hesap tablosu ve kâr dağıtım tablosu hazırlanmıştır.

Sınai işletmelerde gelir tablosunun tahlili Üçüncü bölümde ele alınıp incelenmiş, tahlil yöntemlerinin özellikleri üzerinde durulup, kullanılma amaçları anlatılmıştır. Bu arada uygulama yerimiz olan Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi (MÇSTAŞ)'nin gelir tablosu Karşılaştırmalı Tablolar, Yüzde, Trend Yüzdeleri ve Oran Yöntemlerine göre tahlil edilerek elde edilen sonuçların yorumları yapılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise, enflasyonun gelir tablosu üzerindeki etkileri ve bu etkilerin giderilmesinde kullanılan geçici ve köklü tedbirler ele alınarak, enflasyonun MÇSTAŞ'nin gelir tablosu üzerindeki

etkileri araştırılıp, bu etkiler giderilerek, gelir tablosu düzeltilmiş ve şirketin düzeltilmemiş gelir tablosu ile karşılaştırmalar yapılarak elde edilen sonuçlara göre yorumlar yapılmıştır.

Çalışmamızın sonunda da ele aldığımız konular sistematik bir şekilde tekrar tahlile tabi tutularak ulaşılan sonuçlar anlatılmış, çalışmanın kısa bir değerlendirilmesi yapılmış ve aynı konu üzerinde bundan sonra çalışma yapacaklara tavsiyelerde bulunulmuştur.

BÖLÜM - I

GELİR TABLOSU

1.1. GELİR TABLOSUNUN TANIMI

Çeşitli yazarlarca gelir tablosu, değişik yönlerden ele alınıp tanımlanmıştır. Bu tanımların bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

Gelir tablosu, "bir işletmenin belli bir döneme ait faaliyetlerinin sonucunu (kar veya zararını), bu sonuca brüt satışlardan başlayarak nasıl ulaşıldığını gösteren bir tablodur" (1).

Gelir tablosu, işletmenin bir faaliyet dönemi içinde kazandığı ve gerçekleştirdiği gelir ve giderlerine ait rakamların ölçülmesini sağlayan ve etkinlik sonuçlarını karşılaştırmalı şekilde gösteren bir tablodur (2).

Gelir tablosu, "ekonomik amaçlı kuruluşların bir hesap dönemi boyunca gerçekleşen her türlü etkinliklerin sonucu ortaya çıkan gelirleri ile bu etkinlikleri

(1) Fevzi SÜRMELE/ Yılmaz BENLİGİRAY; Genel Muhasebe, A.Ü.A.ö.F,1.fasikül, yayın no: 174, Ankara-1986, s. 5.

(2) Peyami ÇARIKÇIOĞLU; "Muhasebe Denetimi ve Türkiye için önemi", İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi, İstanbul, Nisan, 1978 Cilt 7, sayı 1, s. 321.

gerçekleştirmek için katlandıkları giderlerin belirli düzenler içinde sıralandığı sonuçların değerlendirildiği tablodur" (3). Gelir tablosu işletmenin, bazen hem ana faaliyet konusunda hem de ana faaliyet konusu dışındaki faaliyetlerinden elde ettiği kazançları hakkında ayrıntılı bir şekilde bilgi sunmak için düzenlenir(4).

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi gelir tablosunun önemli özelliği dinamik bir özelliğe sahip olmasıdır (5). Gelir tablosu, bilanço gibi statik değildir. Gelir tablosu işletmenin net sonucuna brüt satışlardan başlamak üzere nasıl ulaşıldığını gösterirken, bilanço işletmenin belli bir tarihteki mali durumunu gösterir. Gelir tablosu, klasik kâr ve zarar hesabının bir rapor biçiminde düzenlenmiş özel bir şeklidir (6).

Gelir tablosu bir işletmenin, belli bir hesap döneminde yapılan faaliyetler sonucunda elde ettiği gelir ve giderleri tasnifli ve birbiri ile irtibatlı olarak düzenleyen ve işletme kâr veya zararının brüt satışlardan başlayarak nasıl elde edildiğini gösteren bir tablodur(7).

3) Nejat AKINCI/ Müjdat ÜNLEN; Mali Tablolar Analizi, Barış Yayınları, İzmir - 1985, s.75.

4) I.Eugene Mc NEILL; Financial Accounting, A Decision Information System, 2.ed. California, Goodyear Publish.Com.Inc. 1974, P.48.

5) Mazhar HIÇŞAŞMAZ; İşletme Hesaplarının İncelenmesi, Revizyon ve Kontrol, A.İ.T.İ.A. Yayını No: 177, Ankara - 1982, s. 51.

6) Nejat AKINCI/ Müjdat ÜNLEN; a.g.e., s. 75.

7) İsmail ÖZARSLAN; Muhasebenin Teknik Yapısı, İstanbul - 1984, s. 347.

Gelir tablosu, bir tarafta yatırımda bulunanlar ve işletme sahipleri için ne kadar kâr veya zarar ettiklerini ortaya koyarken, diğer taraftan yöneticilerin etkinliklerinin devamı için verecekleri kararlara, gelir, gider ve kâr veya zararın yapısının gelişmesinin açıklanmasına yardımcı olur (8).

1.2. GELİR TABLOSUNDA BULUNMASI GEREKLİ BİLGİLER

Gelir tablosunun ait olduğu kuruluşun türü ve düzenlenme amacı, gelir tablolarında bazı bilgilerin bulunmasını gerektirmektedir. Gelir tablosunda bulunması gerekli bilgiler aşağıdaki gibi özetlenebilir;

a - Kuruluşun faaliyet dönemine ait kâr veya zararı belirtilmelidir. Bu kâr veya zararın belirtilmesi için kuruluşun faaliyetinden oluşan hasılat ile bu hasılatın maliyetine ihtiyaç vardır (9).

b - Faaliyet alanı dışında oluşan arazi gelir ve giderlerle ilgili bilgiler verilmelidir. Bir sınai işletmenin üretilip sattığı mallardan olduğu gibi, faaliyet konusu dışındaki alım satım işlerinden de gelir elde edilmiş olabilir. Bu bilgiler gelir ya da gider tutarları

8) Ahmet YÜKSEL; "Finansal Tablo Bilgilerinin Yararlılığını Belirleyen Nitelikler", I.Ü.İşletme Fakültesi Dergisi, İstanbul, Kasım - 1981, Cilt.10., Sayı.2., s.182.

9) İsmail ÖZARSLAN; a.g.e., s.348.

şeklinde olabileceği gibi; bu gelir ve giderlere neden olan satış ve maliyet tutarlarına, bu tutarların önemine ve ihtiyaca göre de tabloda yer verilmelidir (10).

c - Faaliyet dönemi ile ilgili vergiden önceki kâr ve zarar tutarı açık olarak belirtilmelidir. Bu kâr tutarı, vergi üzerinden hesaplandığı tutardır. Gelir tablosunda ayrıca kârdan önceki gelir vergisi ya da kurumlar vergisi tutarına da yer verilmelidir. Böyle bir uygulamada vergiden önceki kâr tutarı, vergi tutarı ve vergiden sonraki kâr tutarına gelir tablosunda yer verilmiş olmaktadır (11).

Yukarıdaki bilgilerin dışında gelir tablolarının tahlillerinin yapılabilmesi için ihtiyaç duyulan bazı bilgileri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz;

- Stok değerlendirme yöntemleri,
- Uygulanan amortisman yöntemleri,
- Faaliyet dönemi içinde muhasebe uygulamasındaki değişiklikler ve bunun dönem sonucuna etkisi.

1.3. GELİR TABLOSU İLE İLGİLİ İLKE VE KURALLAR

Gelir tablosunun düzenlenmesi sırasında önemli

10) Nejat TENKER; Şirketlerin Halka Açılmasında Finansal Tabloların ve Dış Denetimlerin önemi, G.Ü.İ.İ.B.F.Yayını NO: 2, Ankara - 1982, s. 87.

11) Oktay GÜVEMLİ; Uygulamalı Mali Tablolar Tahlili, İstanbul -1981, s. 42.

özelliklere sahip esasların gözönünde tutulması gerekir. Bu esasları aşağıdaki şekilde belirtmek mümkündür:

a - Gelir tablosunda önce gelir ve giderler, işletmenin ana faaliyet konusunda elde ettiği gelir ve giderler ile ana faaliyet konusu dışında elde ettiği gelir ve giderler olmak üzere iki ana gruba ayrılarak kayıt edilmelidir. Daha sonra bu gruplar içinde yer alan gelir ve giderlerin kaydı fonksiyonel temele dayanan gruplamalara gidilerek yapılmalıdır (12).

b - Faaliyet dönemi ile ilgili gelir tablosunda yer alan hesaplar ve muhasebe verileri işletme faaliyeti sonuçlarını doğru olarak yansıtmalıdır (13).

c - Gelir tablosunda yer alan işletme faaliyetleri sonuçlarının doğruluğuna yardımcı olan esaslar, gelir kalemlerinin sadece gerçekleşmiş unsurlarını kapsamış olmasının önemi büyüktür. Gelirin gerçekleşme niteliği dönemsellik kavramı ve tahakkuk esası ile ilgili bulunan bir konudur. Gider ve maliyet ile hasılat ve gelir unsurlarıyla ilgili olarak gerçekleşmiş tutarların doğru olarak bilinmesi için tahakkukun dayandığı hesapların, ne şekilde ve hesap döneminin hangi noktasında yapıldığının

12) Alparslan PEKER; Modern Yönetim Muhasebesi, Genişletilmiş 3.Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul - 1983, s. 181.

13) Mazhar HİÇSASMAZ; İşletme Hesaplarının İncelenmesi..., s. 52.

tesbit edilmesi büyük önem taşımaktadır.

d - Dönemsellik ilkesine uygun ve tahakkuk esasına istinaden hesap kesimi ile hasılat ve gelirle ilgili gider ve maliyet unsurları arasında organik bir bağlantı kurulmuş olmalıdır.

e - Hesap dönemi ile ilgili gider tutarlarının doğru olarak tesbit edilmesi, amortismanlarla karşılıkların objektif bir şekilde hesaplanması hususunu gerektirmektedir.

f - Bir hesap döneminden daha uzun süre iktisadi fayda sağlayan gider ve maliyet unsurlarının, ilgili oldukları hesap dönemleri sırasında dağıtım tabii tutulmaları gözonüne alınması gereken esaslardandır (14).

1.4. GELİR TABLOSUNUN DÜZENLENME AMACI

İşletme yönetimi, ihtiyaçlarını karşılamak için faaliyetlerin sonucunun belirli bir sistem içinde kendine ulaşmasını ister. Bunun içinde bilgilerin belirli tablolar haline getirilmesi ve ihtiyaç duyulursa bunların tahlil yoluna gidilmesi mecburi olabilir. İşletme yöneticilerinin karar almasında, bu kararların uygulanması ve elde edilen sonuçların değerlendirilebilmesi için bazı tahlillerin

14) Mazhar HIÇŞAŞMAZ; *Bilanço ve Gelir Tabloları Analizi*, A.I.T.I.A. Yayını No: 181, Ankara - 1982, s. 15.

Yapılması gerekebilir. Bu tür işletme yönetimi tarafından yapılan tahlillere işletme içi tahlil denilmektedir. Gelir tablosu, gerek işletme içi gerekse işletme dışı amaçlarla düzenlenebilir. İşletme içi amaçla düzenlenen gelir tablosu, yönetimce planlama, kontrol, karar verme, kâr dağıtma ve ortaklara ücret ödeme aracı olarak kullanılmaktadır (15). Gelir tablosu işletmenin gelecek dönem sonuçlarını tahmin etmede, gelir tablosunda yer alan kalemler ile bütçelenmiş tutarların karşılaştırılması ve sapmaların incelenmesinde kullanılmaktadır(16). Bilanço işletmenin belli bir dönemdeki mali durumunu gösterirken gelir tablosu, belli bir zaman dilimindeki faaliyetlerinin sonucunu gösterir (17).

İşletme içi amaçla düzenlenen gelir tablosu uygulamada daha çok faaliyet sonuçlarının tahlil edilmesi ve tahminleme, planlama, örgütlenme, yöneltme ve denetim gibi yönetim kararlarına yardımcı olması (18) ve gelecekteki planlama, tahminleme, koordinasyon ve kontrol

15) ÖZTİN AKGÜÇ; **Mali Tablolar Analizi**, 7.Bası, Muhasebe Enstitüsü Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayını No:3, İstanbul - 1987, s. 6.

16) CENGİZ ERDAMAR; **Muhasebe Bilgileri ve İşletme Kararları, Teori ve Uygulamalar**, Ekonomi ve Bilimsel Yayınlar Ltd.Şti. Yayını No: 1, İstanbul - 1982, s. 77.

17) WALTER B. MEIGS and ROBERT F. MEIGS; **Accounting The Basis For Business Decisions**, 5.Ed. International Student Edition - 1981, p. 89.

18) MUAMMER ERDOĞAN; **Sanayi İşletmelerinde Stokastik Kâr Bütçeleri**, Dicle Üniversitesi Diyarbakır Meslek Yüksekokulu Yayını No: 1, Diyarbakır - 1987, s. 7.

etkisini artırmak için sağlanan tedbirlerin faydasının değerlendirilmesi ve yönetimin söz konusu fonksiyonları yerine getirebilmesi için doğru bilgilerin sağlanması maksadıyla düzenlenmektedir (19).

Gelir tablosu kanunlar gereği ya da finans bulma, reklâm ve benzeri işletme dışı amaçlarla da düzenlenebilir (20).

19) Ahmet Hayri DURMUŞ; Mali Tablolar Tahlili, Nihâd Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları No: 410 / 644 , İstanbul - 1986, s.77.

20) Glenn A.WELSCH; İşletme Bütçeleri, Kâr Planlaması ve Kontrolü, 3.Basım, Çev.Erdal Yaman, vd. Bilimsel Yayınlar Derneği Yayını No: 4, Ankara - 1978, s.27.

BÖLÜM - II

GELİR TABLOSUNUN DÜZENLENMESİ VE KAPSAMI

2.1. GELİR TABLOSUNUN DÜZENLENMESİ

Bundan önceki bölümde gelir tablosunda bulunması gereken bilgiler ve tanımlar üzerinde duruldu. Bundan sonraki kısımlarda ise gelir tablosunun düzenlenmesi ve kapsamı üzerinde durulacaktır. Gelir tablosu işletmenin amaçlarına ne derece ulaştığının ölçülmesinde kullanıldığı gibi, mali yapısındaki değişmeyi açıklamak içinde geliştirilmiş bir tablodur (1). İşletmenin mali yapısında meydana gelen değişmeleri açıklamak üzere geliştirilen gelir tablosu, alışıl gelmiş muhasebe içi bir hesabın özeti, analize uygun bir düzenleniş şekli olduğundan diğer mali tablolara göre farklılık gösterir. 1930'lara kadar faydası anlaşılamayan, bugün için önemli bir mali tablo olan gelir tablosu, ülkemiz uygulaması açısından oldukça yeni sayılır. Bunun içinde bir çok işletmenin kâr ve zarar hesabı özeti ile yetinip, gelir tablosu düzenlemediği görülmektedir. Esas olarak kâr ve zarar tablosu tek taraflı fayda sağlamaktadır. Bu yönüyle, kâr

1) Rifat ÜSTÜN; Yönetim Muhasebesi, Bilim Teknik Yayınevi, Eskişehir - 1985, s.6.

ve zarar tablosu idarecilerin kanuni mükellefiyetlerini yerine getirmesine yaramakta yapılacak analizlere ve gelecekle ilgili tahminlerin yapılmasına yardımcı olamamaktadır (2). Ancak gelir tablosu kâr ve zarar hesabından düzenlenmektedir. Kâr ve zarar hesabı ise bilançoda yer alan yıl kârı veya zararının özetlendiği bir hesaptır.

Gelir tablosu, kâr ve zarar hesabındaki, masraf ve hasılat hesaplarını ve tutarlarını ayrı bir sınıflama içinde gösterir (3). Dolayısıyla, gelir tablosundaki kâr tutarı, kâr ve zarar hesabında görünen kâr tutarının aynı olmalıdır.

İşletme yönetimi tarafından kullanılan hesap plânının, kâr ve zarar hesabının oluşumunu etkileyeceği şüphesizdir. Sanayi işletmelerinde hesap plânıyla birlikte kullanılan muhasebe sistemleri kâr ve zarar hesabının oluşumunu belirler. Ayrıca yine sanayi işletmelerinde maliyet hesaplama yöntemleri de kâr ve zarar hesabını etkiler. Çeşitli muhasebe sistemlerine göre, kâr ve zarar hesabının oluşumunun değişik olacağı açıktır. İşte bu farklı kâr ve zarar hesaplarına dayanarak gelir tablosunun

2) Naci TENKER; a.g.e., s. 86.

3) Oktay GÜVEMLİ; İşletmelerde Finans Yönetimi, Varlıkların Yönetimi, İstanbul - 1984, s.36.

düzenlenmesi de muhasebe sistemlerine göre özellik gösterecektir. Bu nedenle muhasebe sistemi ve hesap planı yapılırken bu konu da gözönüne alınmalıdır (4).

2.2. GELİR TABLOSUNUN KAPSAMI

Bir dönemde işletmenin öz varlığında olumlu ya da olumsuz etkileri olan işlemlerin önemli bir bölümünü bir araya getiren gelir tablosu mali analizde büyük öneme sahiptir. Gelir tablosu, ana hasılat grupları ile bu hasılatın elde edilmesi için katlanılan giderleri anlamlı şekilde sunan bir tablodur (5).

Gelir tablosunun bu fonksiyonlarını açıkladıktan sonra, şimdi de tablonun kapsamı üzerinde duralım. Gelir tablosu, genel olarak üç kısımdan oluşur (6);

- 1 - Brüt gelirin belirlendiği kısım,
- 2 - Faaliyet gelirinin belirlendiği kısım,
- 3 - Net gelirin belirlendiği kısım.

Gelir tablosunun kısımları genel olarak üç noktada toplanabilirse de işletmenin türüne göre kısımların kapsamı değişiklik gösterebilir. Sınai işletmelerde brüt gelirin belirlendiği kısım, diğer işletmelere göre oldukça

4) A.Hayri DURMUS; a.g.e., s. 78

5) I.Eugene Mc NEILL; a.g.e., p. 9.

6) Walter B.MEIGS / Robert F.MEIGS; a.g.e., p. 176.

farklılık gösterir. Sınai işletmelerde imalat sözkonusu olduğundan brüt gelirin belirlendiği kısım daha kamaşıklık gösterir (7). Bu işletmelerin gelir tablosunda gerek satışların gerekse satılan malın maliyetinin ayrıntılı olarak yer alması, tutarların birbiriyle bağlantılarının takibini güçleştirecek biçimde tabloyu büyötmektedir. Bu güçlük böyle bir tablonun tahlilinde de ortaya çıkacaktır. Bunun önlenmesi için, sınai kuruluşla ilgili tahlil çalışmalarında tablonun ikiye bölünmesi veya brüt gelirin ek tablolarla desteklenmesi gerekebilir. Böylece özellikle sınai kuruluşların gelir tablolarının tahlilinde özet gelir tablosu ve satılan malın maliyeti tablosu üzerinde çalışma yapılması söz konusu olacaktır. Bu tablolardan özet gelir tablosu satış, satılan malın maliyeti ve kâr-zarar arasındaki ilişkilerin ayrıntıya girmeden tahlilini amaçlayan bir mali tablo olmaktadır. Satılan malın maliyeti tablosu ise, işletme çalışmalarının maliyetle ilgili bölümlerinin ayrıntısının açıklanmasına yönelik, masraf ile yarı mamül ve mamül stoklarının dönem başı ve dönem sonu durumlarının tahlilinde yapılmasına ağırlık veren bir tablo olmaktadır.

Bu açıklamalara göre, sınai işletmelerin gelir tablolarının tahlilinde özet gelir tablosu ve satılan

7) Atilla GÖNENLİ; Finansal Tablolar, Bilanço Analizleri, Genişletilmiş 2.Baskı, Sermet Matbaası, İstanbul - 1979. s. 117.

alınması mali analiz bakımından çok faydalıdır (11).

Sınai işletmelerde tali mamul satışları devamlılık gösteriyorsa, bu bölüme sokulabilir. Ancak, bu satışlar ayrı hesaplarda takip edilmeli gelir tablosunda ayrıca gösterilmeli ya da açıklayıcı notla belirtilmelidir. Üretimin bir kısmı kendi ihtiyaçları için kullanılmış ise, bu tutar da açıklayıcı notla brüt satış kârında gösterilmelidir.

Brüt satış kârı, satış iade ve indirimlerini indirmeden gösterilmelidir. Ayrıca işletmenin faaliyet konusu mamül ya da mal satış tutarıyla meydana gelmeli, başka tutar buna ilave edilmemelidir.

2.3.1. Satış İade ve İndirimleri

2.3.1.1. Satış İadeleri

Getir tablosundaki brüt satışlardan net satışlara giderken, satış iadelerinin dikkate alınması gerekmektedir (12). Bu kalem işletmenin yapmış olduğu satışlardan, alıcılar tarafından çeşitli nedenlerle geri gönderilen malların tutarıdır. Sınai işletmeler, ürettikleri mamüllerinin fiyat ve satış şartlarını kendileri belirlerken üretim kalitesini de genel kalite kontrolünün sağladığı imkanlara göre yürüteceklerdir.

11) Atilla GÖNENLİ; a.g.e., s. 18.

12) Sabahaddin SERTOĞLU; a.g.e., s. 240.

üretilem mamüller için tek bir satış fiyatı belirlenir. Bunun sonucu olarak bir kısım müşteriler alış imkanlarına bağı olarak indirim talep edeceklerdir. Satışlardan iadeler, iade faturası geldiğı zaman muhasebe kayıtlarında ya satışlardan düşölür, ya da satış iadeleri adı altında açılan hesaba işlenir, buradan kâr ve zarar hesabına veya satış hesabına işlenir. Muhasebe kayıtları hangi yöntemle göre tutuluyorsa, satış iadeleri olayı incelenip belirlenmelidir. Satış iadelerinin bu isim altında bir hesapta toplanıp dönem sonunda da kâr ve zarar hesabına devredilmeleri daha sağlıklı bir uygulamadır. Satış iadelerinin bu şekilde takibi, gelir tablosunda ayrı bir kalem olarak yer alması tahlil için gereklidir (13). Çünkü kalite kontrolüne verilen önem, iade büyüklüğünü belirleyecektir. Satış iadelerinin çok az olması, kalite kontrolünün çok etkin olduğunu gösterir (14). Ancak bu durum işletmeye bir gider yüklemektedir. Kalite kontrolünün etkinliğindeki azalma iade miktarını artıracaktır. Buradaki dengeyi kurulabilmesi için işletme, faaliyet gösterdiği iş kolunun ve rekabetin durumunu dikkatle takip ederek hareket etmesi gerekir (15).

13) A.Hayri DURMUŞ; a.g.e., s. 94.

14) Öztin AKGÜÇ; Mali Tablolar Analizi..., s. 215.

15) Atilla GÖNENLİ; a.g.e., s. 120.

2.3.1.2. Satış İndirimleri

Sınai işletmeler ürettikleri malların fiyat ve satış şartlarını kendileri belirlerken üretim kalitesini de genel kalite kontrolünün sağladığı imkanlara göre yürüteceklerdir. Bu işletmeler genellikle ürettikleri mamüller için tek bir satış fiyatı belirler. Bunun sonucu olarak bir kısım müşteriler alış imkanlarına bağlı olarak indirim talep edeceklerdir. Müşteriler indirim talep etmedikleri zaman fiyatın rakiplerin fiyatına göre daha düşük tutulduğu sonucu çıkarılacaktır. Satış indirimleri ikiye ayrılabilir. Bunlardan birincisi miktar indirimidir. "belirli bir miktar ya da tutardan fazla alışta bulunan alıcılara farklı satış fiyatı uygulama sonucu ortaya çıkan indirimdir" (16). Bu indirim daha çok sınai işletmelerin dağıtıcılara malını belirli bir toptan fiyat üzerinden vermesi ve belli bir hacmin üstünde satış sağlayabilmek için de ek indirimler tanımaları durumunda ortaya çıkar.

İkincisi, "ticaret indirimidir, önceden belirlenmiş bir satış fiyatından Piyasanın durumuna göre yapılması gereken indirimdir" (17). Genel olarak ilan edilmiş fiyatların, yeniden ilanına lüzum kalmadan değiştirilmesini sağlayan bir yoldur. Bunlar daha çok Peşin ödemeler için tanınan indirimlerdir.

16) A.Hayri DURMUŞ; a.g.e., s. 95.

17) a.g.e., s. 95.

2.3.2. İhracatta Vergi İadesi, Destekleme Primi ve Sübvansiyonlar

Brut satış hasılatı, ilgili hesap döneminde işletmenin ana faaliyet konusunu meydana getiren mal ve hizmetlerin satışından sağlanan hasılatı ifade eder. Bu hasılatın meydana gelmesi için ödemenin yapılmış olması gerekmeyip, satışların gerçekleşmiş olması yeterlidir. Satışlar, hangi dönemde gerçekleşmiş ise o dönemin gelir tablosunda yer almalıdır. Brut satış hasılatının içinde mal ve hizmet satışları yanında, alınan sübvansiyonlar, vade farkı, vergi iadesi ve destekleme primi gibi gelirlerde yer almaktadır. Bu gelirleri sırası ile inceleyelim.

2.3.2.1. İhracatta Vergi İadesi ve Destekleme Primi

İhracattan alınan vergi iadelerinin gerek brüt satışlara gerekse net satışlara yansıtılması gereken hususlardan biridir (18). İhracatta vergi iadesi Devletin belli malları ihracat için vergi, resim, harç gibi mükellefiyetlerden istisna ederek n gördüğü yardım yollarından biridir. İhracatta vergi iadesi bu isim altında zikredilmesine rağmen, zaman içinde vergi iadesi

18) Nalan AKDOğAN / Nejat TENKER; Finansal Tablolar ve Analizi, Genişletilmiş 2.Baskı, Savaş Yayınları No: 15, Ankara - 1985, s. 75.

olma mahiyetini kaybederek bir tür ihracat desteği ve sübvansiyona dönüşmüştür. İhracatta vergi iadesi önceden belirlenen listelerdeki malları ihraç edenlere ya da önceden tesbit edilmiş belirli kademe ihracat tutarını aşan ihracatçılara yine önceden tesbit edilmiş oranlar üzerinden hesaplanır.

Destekleme Primi ise, yine belirlenmiş malları ihraç edenlere önceden tesbit edilmiş oranlarda hesaplanmaktadır.

Gerek ihracattan alınan vergi iadesi ve destekleme primlerinin gerekse gider vergisi iadelerinin, brüt satış hasılatını artıracak şekilde gelir tablosunda yer alması gerekmektedir (19).

2.3.2.2. Alınan Sübvansiyonlar

Alınan sübvansiyonlar; ihracat yapan sınıai işletmelerin korunmasında sözkonusu olmaktadır. İşletmelerin hükümet politikasına uyma mecburiyeti karşısında faaliyet hasılatlarında meydana gelen veya gelmesi muhtemel olan düşüklüğü veya faaliyet zararını karşılamak için verilir. Dış pazarlarda serbest rekabeti sağlayabilmek maksadıyla düşük tesbit edilen satış fiyatını deslemek için de Devlet tarafından açık ya da örtülü olarak sübvansiyonlar verilmektedir. Bu yolla

19) Atilla GÖNENLİ; a.g.e., s. 119.

dönem sonu hammadde, yarı mamül ve mamül stoku düşülerek ulaşılır. Hammadde işçilik ve genel imalat masraflarından oluşan masraf kümelerinin belirlenmesi, masraf türü masraf yeri ve masraf taşıyıcıları akışına göre yapılarak satılan malın maliyeti düzenlenebilir.

Satılan malların maliyeti taslosunda yer alan masraf kümelerini diğer bir ifadeyle masraf unsurlarını kısaca tanıyarak aralarındaki ilişki ve farkları görelim.

2.3.4.1. Hammadde Masrafları

Hammadde; mamülün yapısına giren hammadde, yarı mamül gibi üretim faaliyetleri için gerekli maddeleri ifade eder (22). Hammadde masrafı ise, üretim sırasında harcanan her türlü hammadde ve malzemelerin nakti tutarı (23) şeklinde tanımlanabilir. Hammadde masrafları üretimle ilgili olması bakımından direkt ve endirekt hammadde masrafları olarak ikiye ayrılır.

2.3.4.1.1. Direkt Hammadde Masrafları

Üretim sırasında harcanan ve mamülün bünyesine girerek temel yapısını meydana getiren, hangi mamül veya

22) Rifat ÜSTÜN / Sinan BOZOK; Maliyet Muhasebesi, 1.Fasikül, ed. Fevzi SÜRMEİ, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 20, Ankara - 1986, s. 34.

23) Nasuhi BURSAL; Maliyet Muhasebesi Prensipler ve Uygulama, Fakülteler Matbaası İstanbul - 1976, s. 45.

mamül grubu için ne miktarda kullanıldığıının tesbiti teknik bakımdan mümkün olan, aynı oranda artıp azalan her türlü hammaddenin nakli tutarına direkt hammadde masrafları denir (24). Örneğin; ayakkabı imalatında kullanılan deri, kösele, çivi gibi, mamülün temel yapısını meydana getiren direkt hammadde, hammadde olabileceği gibi, mamül yapısına yarı mamül ya da ara mamül şeklinde giren başka sanayi dallarının mamülü olan mamül parçaları da olabilir.

2.3.4.1.2. Endirekt Hammadde Masrafları

Üretim sırasında harçanan nihai mamüllerin tamamlanması için gerekli olan, direkt hammaddelere nisbetle çok daha az kullanılan ve her nihai mamül için ne kadar harcandığını doğrudan doğruya tesbit etmek teknik bakımdan çok zor olan, mamülün temel yapısını meydana getirmeyen ve direkt hammadde dışında kalan hammaddelerdir (25). Endirekt hammaddeler, yardımcı maddeler ve işletme malzemesi adı altında genel imalat grubu içine girerler (26).

24) Selçuk USLU; Maliyet Muhasebesi, Çözüm Yayıncılık Eğitim ve Danışmanlık A.Ş.Yayını No: 1, Ankara - 1985, s. 54.

25) Rifat ÖSTÜN / Sinan BOZOK; a.g.e., s. 34.

26) Mazhar HIÇŞAŞMAZ; Maliyet Muhasebesine Giriş, Ankara - 1983, s. 77.

2.3.4.1.2.1. Yardımcı Maddeler

Üretim sırasında harçanan, mamülün bünyesine girmekle beraber temel yapısını meydana getirmeyen, miktar olarak direkt hammaddeye nisbetle önemsiz ve hesaplanmaları güç olan ve direkt hammaddenin nihai mamül haline dönüşmesine yardımcı olan maddelerdir (27). Örneğin; elbise dikiminde kullanılan iplik, düğme, kopça; makina sanayinde kullanılan civata ve somun gibi küçük parçalar yardımcı maddeleri meydana getirir.

2.3.4.1.2.2. İşletme Malzemesi

İşletme malzemesi ise, üretimi devam ettirebilmek için kullanılan fakat mamülün temel yapısına girmeyen çeşitli malzemelerdir. Bu malzemeler, özellikle üretimde kullanılan makinaların çalışması ya da bakımı sırasında tüketilir. Örneğin; makina yağları, mazot, benzin, temizlik malzemesi, makina yedek parçaları, ambalaj malzemesi gibi (28).

2.3.4.2. İşçilik Masrafları

İşçilik Masrafları; bir mal veya hizmeti üretebilmek için kullanılan veya bu üretimin yapılabilmesi

27) Selçuk USLU; a.g.e., s. 54.

28) İsmuran PEKİNER; İşletme Denetimi, İşletme Analizleri, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayını No: 37. İstanbul - 1984, s. 54.

için yardımcı olan işgücünün nakit tutarını ifade eder. İşçilik masrafları da hammadde ve malzeme masraflarında olduğu gibi üretimle ilgili olması bakımından direkt ve endirekt olarak iki sınıfa ayrılır (29).

2.3.4.2.1. Direkt İşçilik Masrafları

Mamül maliyetinin ana unsurlarından birisini de, direkt işçilik meydana getirir. Direkt işçilik; üretim hacmine doğrudan doğruya bağlı ve aynı oranda değişen, mamülün temel yapısını meydana getiren hammaddenin şeklini, yapısını ve niteliğini değiştiren masraflardır (30). Uzman ve uzman olmayan işçilere ödenen ücretler, üretilen mamüllere herhangi bir dağıtım kriteri kullanılmadan doğrudan doğruya yüklendiklerinden, direkt işçilik adını alırlar. Direkt işçilik için, müstahsil, prodüktif ya da yapıcı işçilik kavramları da kullanılır. Bu nedenle direkt işçilik masrafları; işletmedeki bölümler, üretilen mamüller ya da siparişler gibi belirli birimler için ifade edilmekte ve bunlara yüklenebilmektedir.

2.3.4.2.2. Endirekt İşçilik Masrafları

Nihai mamüllerin üretiminde kullanılan direkt işçilik dışında kalan ve belirli bir mamül için ne kadar

29) Rifat ÜSTÜN / Sinan BOZOK; a.g.e., s. 54.

30) Alparslan PEKER; Modern Yönetim Muhasebesi..., s. 181.

harcandığı tespit edilemeyen, bu mamüllere doğrudan doğruya yüklenmeleri mümkün olmayan işçiliklere, endirekt işçilik adı verilir (31). Endirekt işçilik de aynı endirekt hammaddeler gibi yardımcı işçilik ve yönetici işçilik adı altında genel imalat grubu içine girerler (32).

2.3.4.2.2.1. Yardımcı İşçilik

Yardımcı işçilik; üretim faaliyetlerinin düzenli bir şekilde sürdürülmesine yardım eden üretimle doğrudan doğruya ilgili olmayan işçilik olup; temizlik işçileri, bakım ve onarım işçileri, kapıcı, çırak, teslim alma memuru ve fabrikanın gece bekçisi gibi personele ödenen işçilik masraflarından meydana gelir.

2.3.4.2.2.2. Yönetici İşçilik

Nihai mamüllerin üretimiyle doğrudan doğruya ilgili olmakla beraber belirli bir mamül için ne kadar harcandığı tespit edilemeyen ve üretim faaliyetlerini yöneten işçilere ait olup; ustabaşı, mühendis, gözlemci, atolye şefi vb. kişilere ödenen masraflardan meydana gelmektedir (33).

31) Nasuhi BURSAL; a.g.e., s. 134.

32) Mazhar HIÇŞAŞMAZ; Maliyet Muhasebesine Giriş..., s. 77

33) Nasuhi BURSAL; a.g.e., s. 134.

2.3.4.3. Genel İmalat Masrafları

Burada direkt hammadde ve direkt işçilik dışında kalan ve genel imalat masrafları olarak tanımlanan masraflar ele alınıp incelenecektir.

Genel imalat masrafları son derece çeşitli masraflardan meydana gelmektedir. Bu masraf türlerinin muhasebe kayıtları tam ve doğru bir şekilde belirlenip yapıldığı nispette; üretilen malların maliyeti de o nispette doğru ve gerçekçi olacaktır. Yönetimin tutarlı ve sağlıklı karar alması bu üretilen malların maliyetinin doğruluk ve gerçekçiliğine bağlıdır. Bu nedenle genel imalat masraflarının özelliklerini ve türlerini ayrıntılı bir şekilde inceleyelim.

Üretimi gerçekleştirmede faydalı ve mecburi olan genellikle üretim hacmine doğrudan doğruya bağlı olmayan ve mamül maliyetinin temel unsurlarını meydana getiren direkt hammadde ve direkt işçilik dışında kalan bütün üretim masraflarına, genel imalat masrafları adı verilir (34). Bu masraflar üretilen mamüllerin tamamı için ortak yapıldıklarından, bunları belirli mamüllere, birimlere ya da işçiliklere doğrudan doğruya yüklemek mümkün değildir.

Bu masrafların imalatla ilgili olması şartı,

34) Alparslan PEKER; Modern Yönetim Muhasebesi..., s. 181.

Yönetim ve satış masraflarının bu masraflarca kapsamadığını belirtmek içindir. Genel imalat masrafları, üretimle doğrudan doğruya ilgili olmayan fakat üretimin devamı için mecburi olan, homojen olmayan ve birbirinden farklı karakterdeki masraflardır.

Genel imalat masrafları her işletmeye göre farklılık gösterir. Bu nedenle işletmelerde en fazla karşılanabilen genel imalat masrafları kalemlerini aşağıda görüldüğü gibi sıralamak mümkündür (35).

2.3.4.3.1. Endirekt İşçilik Masrafları

Fazla çalışma Primleri, boş zaman işçilikleri, kıdem tazminatları, yıllık ikramiye, tatil ve izin ücretleri, gözlemci Personel ücretleri, bakım ve onarım işçilikleri, harekete geçirme işçilikleri, yenileme ve düzeltme işçilikleri, sosyal sigorta işveren hissesi, kapıcı ve bekçi ücretleri, ustabaşı ücretleri, ambar memuru ücretleri, hastalık ücretleri, fabrika temizlik işçiliği, fabrika büro memurlarının ücretleri, deneyle ilgili işçilik masrafları, fabrika müdürünün aylığı vb. masraflar, endirekt masrafların konusu meydana getirmektedir (36).

35) Nasuhi BURSAL; a.g.e., s. 176-178.

36) İbrahim özer ERTUNA; **Maliyet Muhasebesi**, 3.Baskı, Araştırma, Eğitim, Ekin Yayını, İstanbul - 1982, s. 25.

2.3.4.3.2. Endirekt Hammadde ve Malzeme Masrafları

Bu masraf grubunda ise şü masrafları görmek mümkündür. üretimde kullanılan tutkal, konfeksiyon üretiminde kullanılan iplik, fabrikada kullanılan su, makina yağları, akaryakıt, temizlik malzemesi vb.

2.3.4.3.3. Üretimde Kullanılan Sabit Kıymetlerin Amortisman Masrafları

Bu masraflarda üretimde kullanılan binalar, makinalar, nakıl vasıtaları, araç ve gereçler, demirbaşlar vb. değerlerin amortisman tutarlarından meydana gelir.

2.3.4.3.4. Üretimde Kullanılan Sabit Kıymetlerle İlgili Diğer Masraflar

Üretimde kullanılan sabit kıymetlerin, sigorta, vergi, resim, harç, kira masrafları, yangın ve kaza sigorta primleri, bina ve arazi vergileri bu masraf grubunu meydana getirir.

2.3.4.3.5. Enerji ve Yakıt Masrafları

Bu masraf kaleminde elektrik, benzin, buhar, fuel-oil, mazot, kömür vb. masraflar bulunmaktadır.

2.3.4.3.6. Aydınlatma, Isıtma ve Havalandırma Masrafları

2.3.4.3.7. Sosyal Masraflar

Yemekhane, revir, spor alanı ve tesisleri, dinlenme vb. genel imalat masrafları, sosyal masrafları meydana getirmektedir. İşletmenin tipi ve yönetimin masraflar hakkında öğrenmek istediği ayrıntılı bilgi, genel imalat masraflarının türlerine göre sınıflandırılmasında etkili olmaktadır.

Satılan malların maliyeti, ayrıntılı bir şekilde gelir tablosundan ayrı bir tabloda gösterilebilir. Bu durumda gelir tablosunun özel bir tablo olarak düzenlenmesi ve buna yardımcı olarak satılan malların maliyeti tablosunun hazırlanması söz konusudur.

Satılan malların maliyeti ve gelir tablosu tahlil bakımından yerine göre ayrı veya birlikte düzenlenebilir. Her iki düzenlenme şeklinden de faydalanılabilir. Buradaki tahlil çalışmaları için, tahlil yöntemlerinin uygulanmasına daha elverişli olduğundan, gelir tablosu ile satılan malların maliyeti tablosu birbirini tamamlayan iki tablo halinde ele alınacaktır.

2.4. FAALİYET KARI BÖLÜMÜ

Faaliyet kârı bölümü, işletmenin hesap döneminde normal faaliyetlerini sürdürebilmesi için kullandığı

faaliyet giderlerini kapsar. İşletmenin ana faaliyet konusunu sürdürmek maksadıyla yapmış olduğu, satılan malın maliyeti dışında kalan her türlü giderler bu grupta toplanmıştır. Bunlar şüpheli alacaklar karşılığı, satış bölümüne ait giderler ile yönetim bölümüne ait giderlerdir. Satış ve yönetim bölümüne ait giderlere, satış giderleri ve genel idare giderleri de denilmektedir (37).

Memleketimizde genel imalat ve genel idare giderlerinin kapsamı konusunda pek belirli bir anlaşma olmadığı görülmektedir. Bu nedenle de satış giderleri ayrıca hesaplanmayıp genel idare giderlerinin içinde düşünülmektedir (38). Satılan malın maliyetine, genel idare ve satış masraflarının katılmasını uygun bulan görüş de vardır. Bu şekilde yapılan hesaplamalar sonucunda düzenlenen gelir tablosunda, genel idare ve satış masrafları ayrı kalemler halinde yer almaması gercekecektir.

Genel idare giderlerini imalat maliyetinden ve satış giderlerini de genel idare giderlerinden ayırmak suretiyle bu giderlerin, hesap döneminde ayrı ayrı kâr ve

37) Ferruh ÇOMLEKÇİ / Celâl KEPEKÇİ; **Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz**, 2.Fasikül, ed. Fevzi SÜRMELi, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, Ankara - 1986, s. 209.

38) Atilla GÖNENLİ; a.g.e., s.132.

zarar hesabına yansıtılması, gelir tablosunun düzenlenmesinde de ayrı kalemler halinde görülmesini sağlamak analiz için daha iyi bir uygulama olacaktır (39).

Genel idare ve satış masraflarının ayrı olarak gelir tablosunda yer alması isteniyorsa, bu kalemler şu masraf unsurlarından meydana gelir.

2.4.1. Satış Giderleri

Satış giderleri; işletmenin satış faaliyetleriyle ilgili giderleri kapsayan fakat satılan mal veya hizmetin maliyetine dahil edilmesi mutlak olmayan ve bütün satışlarla ilgili giderlerden meydana gelir (40). Diğer bir ifade ile malın satın alınıp veya üretilip depoya girdiği andan itibaren tüketicilere ulaştırılıp paraya çevrilinceye kadar geçen zaman içerisinde yapılan faaliyetlere ait giderlerdir (41). Bu kaleme şu masraflar katılır. Reklam Giderleri, Satış Masrafları, Satış Personelinin Aylık ve ücretleri, Dağıtım Giderleri, Satış Komisyonları, Paketleme Giderleri, Satış Binalarının Amortismanı, Bakım ve Onarım Giderleri, Satış Bölümü Demirbaşlarının Amortismanı, Satış Binaları Emlak Vergisi, Satış Binaları Sığorta Primleri, Satış Binaları Kirası, Kırtasiye Giderleri, Isıtma ve Aydınlatma

39) Kâmuran PEKİNER; a.g.e., s. 59.

40) Alparslan PEKER; **Modern Yönetim Muhasebesi...**, s. 181.

41) Sabahaddin SERTOĞLU; a.g.e., s. 242-243.

Giderleri vb. giderlerden meydana gelecektir.

2.4.2. Genel İdare Giderleri

Genel idare giderleri ise; üretim, satış ve dağıtım giderleri ile doğrudan doğruya ilgisi olmayan fakat işletmenin yönetim faaliyeti için yapılan giderlerdir (42). Bu giderlere çok defa genel giderler de denilmektedir. Artan satışlara bağlı olarak artmayan hatta hiç satış yapılmasa dahi işletme tarafından çoğuna katlanması gereken giderlerdir.

Genel İdare Giderleri; Yönetim Personelinin Aylık ve Ücretleri, İdare Binalarının Amortismanı, İdare Binalarının Emlak Vergisi, İdare Binalarının Sigorta Primi, İdare Binalarının Kirası, Yönetim Bölümü Demirbaş Amortismanı, Haberleşme Giderleri, Kırtasiye Giderleri, Isıtma ve Aydınlatma Giderleri, Şüpheli Alacak Zararlarından meydana gelir (43).

2.4.3. Şüpheli Alacaklar Karşılığı

İşletmenin hesap dönemi içinde senetli ve senetsiz alacaklarından bazılarının tahsili şüpheli duruma gelebilir. Ayrıca ihtilafli alacaklar ile istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş alacaklar şüpheli

42) Alparslan PEKER; Modern Yönetim Muhasebesi..., s. 181.

43) Öztin ANKÜÇ; Mali Tablolar Analizi..., s.220.

alacak mahiyetindedir. Bu alacaklar için ayrılan karşılıklar bu bölümde yer alır. Diğer bir ifade ile faaliyet kârı hesaplanırken, bu karşılıklar da brüt satış kârından indirilir.

2.4.4. Finansman Masrafları

Finansman masraflarının gelir tablosunun hangi bölümünde yer alacağı ve bu masrafların maliyet unsuru olup olmadığı konusunda değişik görüşler vardır. Bir görüşe göre, faaliyet kârı bölümüne satış giderleri, genel idare giderleri ve bunun yanında ayrıca finansman giderleri de dahil edilmelidir. Bu durumda finansman giderleri faaliyet kârını azaltan bir gider unsuru olarak yer almaktadır.

Finansman masrafları, verilen faizlerle bunların eki olarak ödenen vergiler ve çeşitli banka masraflarından meydana gelir (44). Bir diğer görüşe göre verilen bu faizler finansman gideri olduğundan, aynı faaliyet alanında benzer işletmeler arasında faaliyet kârı yönünden anlamlı bir karşılaştırma yapabilmek için gelir tablosunun faaliyet kârı bölümünde yer almamalıdır. Çünkü faaliyet kârı yönünden yapılacak karşılaştırmalarda, büyük nispette dış kaynaklardan faydalanan ve bu nedenle ağır faiz yükü altında bulunan bir işletme ile özkaynakları yeterli olan

44) Nalan AKDOĞAN / Nejat TENKER; a.g.e., s. 87.

ve az faiz ödeyen bir işletme arasındaki karşılaştırmadan anlamlı bir sonuç almak mümkün değildir. Ayrıca bir işletmenin ödediği faizlerin yıllar itibarıyla değişiklik göstermesi faaliyet kârını da etkileyeceğinden faaliyet sonuçlarının geçmiş yıllarla karşılaştırılarak sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi imkanı da ortadan kalkar. Bu nedenle ödenen faizlerin, gelir tablosunun diğer giderler bölümünde gösterilmesi daha uygun görülmektedir.

Ayrıca SPK' nun yayınladığı tabliglerden finansman giderlerinin, faaliyet kârından ve işletmenin arazi gelir ve giderlerinden ayrı bağımsız bir grup olarak da gösterildiği görülmektedir (45).

Başka bir görüşe göre faiz, ister dış kaynak sermayesi için, ister özkaynak sermayesi için ödenmiş olsun üretime bilfiil katılan sermayeye ödenmiş ise bir maliyet unsurudur (46). Faiz masrafları, maliyet unsuru olarak kabul edilirse, aynı faaliyet alanındaki işletmeler veya aynı işletmenin hesap dönemleri arasında kârlılık ve maliyet karşılaştırması tutarlı olmaktan uzaklaşacaktır. İşletmelerin sermaye yapısı devamlı, olarak değişme gösterdiğinden buna bağlı olarak ödenen faizlerde değişecektir. Bu nedenle dönemler arasında maliyet karşılaştırması yanıltıcı olacaktır.

45) Öztin AKGÜÇ; Mali Tablolar Analizi..., s. 219.

46) KŞmuran PEKİNER; a.g.e., s. 51.

Eğer brüt satış kârı bölümü, brüt satış kârı ile sonuçlanmışsa faaliyet gideri bunlardan düşülür; kâr fazlaysa faaliyet kârına, giderler fazlaysa faaliyet zararına ulaşılır. Fakat brüt satış zararı varsa faaliyet gideri buna eklenir ve sonuçta faaliyet zararına ulaşılır. Sonucun faaliyet kârı şeklinde çıkması iyidir. Bu kârın büyüklüğü yan faaliyetlerden doğan giderleri karşıladıktan sonra kâr dağıtımına ve otofinansmana imkân verecek derecede olmalıdır. İşletmenin faaliyet konusu ile ilgili olan bu kâr, işletme yönetiminin başarısının bir ölçüsü olmaktadır.

2.5. NET KÂR BÖLÜMÜ

Bu bölüm ilgili hesap döneminde esas faaliyet konusu dışındaki faaliyetlerden elde edilen arızı gelir ve giderler ile geçmiş hesap dönemindeki düzeltmelerden doğan gelir ve giderleri kapsar (47). Daha açık bir ifade ile, işletmenin esas faaliyet dışı gelir ve giderleri net kâr bölümünü meydana getirir. Başlıca arızı gelirler; İştiraklerden kâr Payları, Alınan Kiralar, Komisyonlar, Faizler, Tazminatlar, Kasa Fazlası, Sabit Kıymet Satış Kârı, Hisse Senedi ve Tahvil Satış Kârı, Kambiyo Kârları, İptal Edilmiş Karşılıklar, Geçmiş Yıllarda Zarar Yazılmış

47) Atilla GÖNENLİ; a.g.e., s. 132.

Alacaklardan Tahsilat gibi gelirlerdir (48).

Arızı giderleri ise; Sabit kıymet Satış Zararı, Kasa Noksanı, Verilen Faiz ve Komisyonlar, Hisse Senedi ve Tahvil Satış Zararı, Kambiyo Zararları, Stok Değer Düşme Zararı, Hisse Senedi ve Tahvil Düşme Zararı, Hırsızlıkların Sığorta ile Karşılanmayan Bir Bölümü, Verilen Tazminatlar, Bağışlar vb. giderler meydana getirir (49).

İktisadi Çalışmadığı veya dönem içi masrafları çok olduğu için faaliyet zararı olan bir işletme esas faaliyet dışı gelirlerle kârlı bir gelir tablosu elde edebilir. Bu duruma arızı gelirlerin, faaliyet zararı ile arızı giderlerin toplamından büyük olması sonucu ulaşılır. Arızı gelirlerden bu toplamın düşülmesi ile net kâr elde edilir. Bu kâra vergiden önceki kâr da denilmektedir. Aynı şekilde, ekonomik faaliyetlerin bozulduğu dönemlerde iktisadi çalışan bir işletme de faaliyet kârı elde ettiği halde, arızı giderlerden dolayı dönem sonunda zararlı bir gelir tablosu elde edebilir. Bu duruma da arızı giderlerin faaliyet kârı ile arızı gelir toplamından büyük olması sonucu ulaşılır. Arızı giderlerden bu toplamın çıkarılması ile net zarar elde edilir (50).

48) Nejat AKINCI / Müjdat ÜNLEN; a.g.e., s.79.

49) Öztin AKGÜÇ; **Mali Tablolar Analizi...**, s.223.

50) Sabahaddin SERTDELU; a.g.e., s. 244.

Faaliyet kârına arızı gelirlerin eklenmesi, arızı giderlerin düşülmesi sonucunda ulaşılabacak net kâr büyüklüğünde asıl Payın faaliyet kârından gelmesi çok önemlidir. Aksi takdirde net kâr arızı gelirlerin bir sonucu olur. Halbuki işletmenin ne amacı ve ne de onu yaşatan bu değildir (51).

2.6. VERGİLER:

Kurumlar vergisi kanununun 1 ve 2 maddesinde yer alan kurumlar, kazançları nedeniyle kurumlar vergisi mükellefidirler. Mükellefiyetlerini yerine getirirken ilgili hesap döneminde elde ettikleri safi (net) kurum kazancı üzerinden kurumlar vergisi hesaplanır (52). Bu hesaplamada gelir tablosundan alınan dönem kârı üzerine vergi kanunları uyarınca yapılacak ilave ve indirimler sonucunda kurumlar vergisi matrahına (safi kurum kazancına) ulaşılır. Kurumlar vergisi safi kurum kazancından % 46 (53) nispetinde hesaplanır ve ödenecek kurumlar vergisi belirlenir.

Safi kurum kazancının içinde kurumlar vergisinden istisna edilmiş gelir vergisi tevkifatına tabi tutulan kazançlar gelir vergisi matrahını meydana

51) Ferruh ÇÖMLEKÇİ / Celâl KEPEKÇİ; a.g.e., s. 210.

52) V.U.K. Madde 13.

53) V.U.K. Madde 25.

getirmektedirler (54). Bunların üzerinden % 10 gelir vergisi kesintisi yapılmaktadır (55).

Vergilerin hesaplanmasıyla ilgili tabloda, gelir vergisine tabi istisna varsa, bu tutar üzerinden hesaplanan gelir vergisi tutarı tablonun altında belirtilmelidir.

Ayrıca hesaplanan kurumlar vergisi ile gelir vergisi kesinti tutarı üzerinden % 3 "Savunma Sanayi Destekleme Fonu" (56) ve % 1 "Çıracılık, Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme Yaygınlaştırma Fonu" (57) ile % 1 "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu" (58) hesaplayıp öderler. Bu fonların matrahı vergi tutarlarıdır (59).

Kurumların bir kısmı da ticari kazanç elde etmektedirler. Bu kurumlarda sadece ortaklar gelir vergisi mukellefidir. Bu ortakların geliri yıllık beyannamede

54) G.V.K. Madde 94 / B.

55) 20.12.1985 tarih ve 85 / 10175 sayılı G.V.K. 94 ncü maddesi ile ilgili Bakanlar Kurulu Kararı.

56) 3238 Sayılı Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığının Kurulması Hakkında Kanununun 13 Maddesine istinad eden 20.12.1985 tarih ve 85 / 10182 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

57) 3308 Sayılı Çıracılık ve Mesleki Eğitim Kanunu Madde 32 / 2 e.

58) 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu Madde 4 / e.

59) Sabri BEKTÖRE / Yılmaz BENLİGIRAY; Şirketler ve Kooperatifler Muhasebesi, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları No: 45, 3.Baskı, Eskişehir - 1985, s. 158.

kurum dışından sağladıkları kazanç ve iratlarla birleştirilerek, gelir vergisi hesaplanır (60).

Ticari kazanç elde eden kurumların kârının vergisi, vergi bilançosuna göre meydana gelen kârlardan hesaplanır. Vergi kanunları ile Ticaret Kanununun değerlendirme, amortisman ve giderlerle ilgili hükümleri birbirinden farklıdır. Bu nedenle vergi kanunları hükümlerine göre hazırlanan bilanço ile Ticaret kanunları hükümleri dikkate alınarak hazırlanan bilanço aynı olmayacaktır. Dolayısıyla bilanço kârları değişik olacaktır. Devlete ödenmesi gereken vergiyi belirlemek maksadıyla vergi kanunları dikkate alınarak vergi bilançoları hazırlanmaktadır. Kâr dağıtımında esas alınmak için de ticari bilançolar hazırlanmaktadır. Bu nedenle ticari ve vergi bilançosu arasında fark olabileceğinden bu farkın nereden meydana geldiği ve ek bir tabloda vergilerin nasıl hesaplandığı belirtilmelidir (61).

İşletmenin vergi yükünün tahlili ve yıllara göre karşılaştırılması yapılırken, kabul edilmeyen giderlerin, vergi dışı gelirlerin istisnaların ve indirimlerin bilinmesi gerekir. Bu nedenle tablo içinde ya da altında

60) Ömer LALIK; Şirketler Muhasebesi, Kollektif, Komandit Anonim, Limited, Bilim Yayınları, Ankara - 1985, s. 84.

61) Ömer LALIK / Fevzi SÜRMEİ / Yılmaz BENLİGİRAY; Muhasebe Uygulamaları, 2.Fasikül ed.Fevzi Sürmeli, A.Ü.A.Ö.F.Yayını No: 15, Ankara - 1986, s. 390-400

dokümanlarının yapılmasında büyük fayda vardır (62).

TABLO : 1

MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN VERGİLERLE İLGİLİ HESAP TABLOSU

Dönem Kârı		3.468.787.776.86
İndirimler		1.218.654.978.86
Kurumlar Vergisi Matrahı		2.250.132.798.00
Ödenecek Kurumlar Vergisi (% 46)		1.035.061.087.00
S.S.D.F.	(% 3)	31.051.833.00
S.Y.D.T.F.	(% 1)	10.350.611.00
Ç.M.T.E.F.	(% 1)	10.350.611.00
DYAK İstisnası		267.382.628.00
K.V'den istisna edilen kazanç tutarı		106.420.680.00
Gelir vergisi stopajı	(% 10)	10.642.068.00
Savunma Sanayi Fonu	(% 3)	319.262.00

2.7. VERGİDEN SONRAKİ KÂR:

İşletmenin elde ettiği vergiden önceki kârdan, hesaplanan vergilerin düşülmesiyle bulunan tutardır. Bu kâra net bilanço kârı da denilmektedir (63). Bazı işletmelerin net kârdan ayrılan kanuni yedek akçeleri ve dağıtılacak temettu tutarlarını gelir tablosunun altında

62) A.Hayri DURMUŞ; a.g.e., s. 99.

63) Nalan AKDOĞAN / Nejat TENKER; a.g.e., s. 91

gösterdiği görülmektedir (64).

2.8. MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.' NİN GELİR TABLOSUNUN DÜZENLENMESİ İLE İLGİLİ BİR UYGULAMA

2.8.1. ŞİRKET HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Şirket, çimento ve klinker üretimi ve satışı ile iştirak etmektedir. Yapı malzemelerinin önemli bir kalemini meydana getiren çimento; silisyum, kalsiyum, alüminyum ve demir oksit elementlerini kapsayan hammaddelerin (kalker, marn, kil,) teknolojik usullerle (kırama ve öğütme) sinterleşme sıcaklığına kadar (1400 C - 1500 C) pişirilmesi ile elde edilen %95 yarı mamül klinker'in tek (alçı) veya daha fazla katkı maddesi (tras, demir curufu, uçucu kül v.s.) ile öğütülmesi sonucu elde edilen hidrolik bir bağlayıcıdır. Piyasaya genellikle 50 kg.lık ambalajlarla sunulmakta veya dik silolara sahip şantiyelere dökme olarak sevkedilmektedir.

Bu bölümde şirketin ana faaliyetleri, tarihçesi, organizasyonu, sermaye yapısı ve uyguladığı maliyet sistemi üzerinde durulacaktır.

64) Öztin AKGÜÇ; Mali Tablolar Analizi..., s. 223.

2.8.1.1. Tarihçe, Organizasyon ve Yönetim Sekli

Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş. Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre 2.6.1969 tarihinde kurulmuş bir anonim şirket olup, bu kanun doğrultusunda fonksiyonunu sürdürmektedir. Fiilen üretime geçiş tarihi ise 3.9.1975'tir.

Her yıl mart ayında yapılan Olağan Genel Kurulca seçilen ve 7 kişiden meydana gelen Yönetim Kurulu (3 üye OYAK, 3 üye ÇİTOSAN temsilcisi, 1 üye mahallî) ve 3 üyeden müteşekkil Denetleme Kurulu (OYAK-ÇİTOSAN münavebeli 2 ve 1) her ay periyodik yaptığı toplantılarla gündemlerindeki konuları görüşüp karara bağlamaktadır.

2.8.1.2. Sermaye Yapısı, Gelişimi ve Payların Durumu

Şirket çok ortaklı şirketler grubundan olup, bilinen ortak sayısı 1.007'dir. Yeniden değerlemelerle birlikte 2 milyar TL'na (1.5 milyar yeniden değerlendirme, 500 milyon ortaklar katkısı ile nakden) baliğ olan kayıtlı sermayesinin hali hazır yapısı şöyledir.

TABLO : 2

	%	TL
Ordu Yardımlaşma Kurumu	48.22	964.406.000
T. Çimento ve Toprak Sanayii	46.23	924.686.000
Mardin Ticaret ve Sanayi Odası	0.0002	400.000
Gerçek Kişiler	5.54	110.508.000
	100.00	2.000.000.000

İlgili yıllar itibarı ile sermayenin gelişimi ise şöyledir.

TABLO : 3

	Artırım	Toplam	Açıklama
Kuruluş Sermayesi	-----	1.000.000	06.06.1969
1.Sermaye Artırımı	49.000.000	50.000.000	18.11.1969
2.Sermaye Artırımı	25.000.000	75.000.000	04.11.1972
3.Sermaye Artırımı	50.000.000	125.000.000	26.11.1973
4.Sermaye Artırımı	50.000.000	175.000.000	28.11.1975
5.Sermaye Artırımı	325.000.000	500.000.000	15.04.1985
6.Sermaye Artırımı	1.500.000.000	2.000.000.000	02.04.1985

(Yen. değerlendirme)

Hisse senetlerinin her biri 500.TL/adet nominal değerinde ve hamiline olup, piyasada şu anda 10 katına yakın değerinde (yeniden değerlendirme karşılığı bedelsiz verilenler de dahil) alıcı bulabilmektedir.

2.8.1.3. Teknoloji ve Üretim

Şirkette uygulanan teknoloji Türkiye'de en yaygın ve ağırlıkta olan türdür.

- Konkasör: Rotorlu ve çekiçli (MIAG, 350 ton/saat)
- Farın ve Çimento Değirmenleri: Bilyalı ve kamaralı (KHD, ve F.L.Schmid 130 ton/saat ve 2 adet 60 ton/saat).
- Döner Fırın: ön ısıtıcılı ve kuru sistem (K.H.D.AG 1.590 ton/gün)
- Kömür Kurutma ve öğütme Değirmeni: Valsli (Şaman 20 ton/saat)
- Paketleme: Tam otomatik ve bantlı (2 adet H.Böcker, 1 adet Trakya Makina Sanayii beheri 100 ton/saat)

özelliğe sahip bulunmaktadır. Bugün gelişmiş ülkeler ile bazı Ortadoğu ülkelerinde daha ileri (elektronik beyinle kumanda edilen) teknolojiler uygulanmaktadır.

Çoğunlukla PÇ-325 normunda (katkılı-katkısız) Portland çimento üretilmekte olup, talep halinde Typ I, Typ V (sülfatlı), PÇ-400, PÇ-500 normunda çimentolar üretilebilmektedir.

Çimentolar genelde dökme ve ambalajlı olarak satışa sunulmakta, yine talebe bağlı olarak (özellikle ihraç) çok katlı torbalı (5-6), slingli, Big-bag'lı (1.5 tonluk polietilen torbalar) ambalaj türleri ile de sevkiyat yapılmaktadır.

Daha önceleri döner fırında sadece fuel-oil yakıt

olarak kullanılmakta iken, yörede doğal gaz yataklarının tespiti üzerine (Nusaybin, Çamurlu mintikası) TPAO ile anlaşmaya varılmış ve 1982 ortalarında bir boru hattı ile fabrikaya sevki sağlatılmıştır. Bunda amaç yakıtta yerli kaynaklara dönüşün ve yakıtın maliyet içindeki giderek artan payının düşürülmesidir. Yalnız doğal gaz fiyatının fuel-oil fiyatlarına bağlı olması ve son yıllarda akaryakıtta üstüste yapılan zamlar, doğal gaz kullanımında cazibenin kaybolmasına neden olmuş, kömür kullanımına geçiş mecburi hale gelmiştir.

Süratle yatırım kararı alınarak kısa sürede sistem kömürü yakıt olarak kullanabilir hale dönüştürülmüş, 1985 sonlarında yatırım fiilen devreye alınmıştır. Şu anda şirketin döner fırını her 3 yakıtı tek tek veya birlikte kullanabilir hale gelmiştir. Kömür değirmeninin faaliyete girişi ile maliyetlerde % 30 dolaylarında bir gerileme kendini göstermiştir.

2.8.1.4. Şirkette Uygulanan Maliyet Sistemi

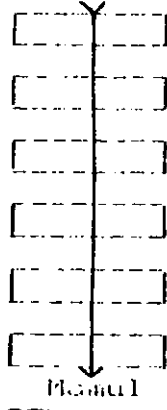
Bir işletmede birim maliyetlerinin hesabı için uygulanacak sistem, mamüllerin cinsinde olduğu kadar, işletmenin büyüklüğüne, genel organizasyonuna ve üretim tekniğine de sıkı sıkıya bağlıdır. Bu itibarla her işletme tarafından aynen kullanılabilen hazır kalıplar halinde maliyet sistemleri mevcut değildir. Her işletme kendi

bünyesinin özelliklerine ve ihtiyaçlarına en uygun sistemi kurmak, devamlı olarak geliştirmek ve değişen şartlara uydurmak mecburiyetindedir. Bu sahada, işletmenin maliyet servisinde çalışan muhasebe elemanları ile teknik servislerde çalışan teknik elemanlar arasındaki yakın ve anlayışlı bir işbirliği çerçevesinde cereyan eden gerekli bilgi alış verişi ile maliyet sistemi başarılı olabilir.

Bir işletmede uygulanacak maliyet sistemini etkileyen en önemli faktör istihsal tekniğidir. İstihsal şartlarının maliyet hesapları bakımından göstereceği özellik buna neden olmaktadır. Şirkette istihsalin birbirini takip eden ve birbirine bağlı safhalar halinde cereyan etmesi tek safhalı ve kademeli safha maliyetinin uygulanmasına neden olmuştur.

Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.'de istihsal şu safhalara ayırmak suretiyle aşağıdaki şekilde gösterebiliriz.

Hammadde

1. Kalker, kıl vs.

2. Konkasör

3. Çamur

4. Pişirme

5. Öğütme

6. Ambalaj

SEKİL : 1 MÇST A.Ş.'de İstihsal Safhaları

2.8.2. GELİR TABLOSUNUN DÜZENLENMESİ

Bir dönem içinde işletmenin öz varlığında olumlu ya da olumsuz tesirleri bulunan faaliyetlerin önemli bir bölümünü bir araya getiren gelir tablosu ana hasılat grupları ile bu hasılatın elde edilmesi için katlanılan giderleri anlamlı bir şekilde gösteren bir tablodur. Gelir tablosu genel olarak üç kısımdan meydana gelir; a) Brüt Satış Kârı Bölümü, b) Faaliyet Kâr Bölümü, c) Net Kâr Bölümü. Ele aldığımız bu şirkette imalat söz konusu olduğundan gelir tablosunda gerek satışların ve gerekse satılan malın maliyetinin ayrıntılı olarak yer alması tutarların birbirleriyle bağlantılarının takibini güçleştirecek biçimde tabloyu büyötmektedir. Bu nedenle satılan malların maliyeti ayrıntılı bir şekilde gelir tablosundan ayrı bir tabloda gösterilecektir.

TABLO : 4

MARDİN	ÇİMENTO	SANAYİİ	ve	TİCARET	A.Ş.'NİN
1.1.1987-31.12.1987	DÖNEMİ	SATILAN	MALLARIN	MALİYETİ	TABLÖSÜ
1.HAMMADDE MASRAFLARI				537.676.819	
Dönem İçindeki Alışlar	537.676.819				
2.DİREKT İŞÇİLİK				1.155.983.944.81	
3.GENEL İMALAT MASRAFLARI				6.484.416.082.23	
Üretimde Kullanılan					
Sabit Kıymetlerin					
a)Amortisman Masrafları	416.117.314.81				
b)Endirekt Hammadde ve					
Malzemesi Masrafları	491.276.994.88				
c)Enerji, Yakıt ve Su					
Masrafları	5.489.126.648.70				
d)Sigorta Masrafları :	29.031.354				
e)Diğer İmal ve					
İşletme Masrafları :	58.843.769.84				
4.YARI MAMÜL				(-) 487.563.775	
a)Dönem Başı Stoku	: 83.409.901				
b)Dönem Sonu Stoku	: 570.973.676				
5.AMBALAJ MASRAFLARI				521.099.584	
SATILAN MALLARIN MALİYETİ				8.211.612.655.04	

TABLO : 5

MARDİN	ÇİMENTO	SANAYİİ	ve	TİCARET	A.Ş.'NİN
1.1.1987-31.12.1987		DÖNEMİ		GELİR	TABLOSU
BRÜT SATIŞLAR				11.646.192.972.99	
(-) Satış İndirimleri				216.007.960.00	
NET SATIŞLAR				11.432.185.012.99	
(-) S.M.M.				8.211.612.655.04	
BRÜT SATIŞ KARI				3.218.572.357.95	
(-) FAALİYET GİDERLERİ				365.797.583.49	
a) Satış Elemanlarının Ücretleri		6.914.123.00			
b) Diğer Satış Giderleri		358.883.460.49			
FAALİYET KARI				2.852.774.774.46	
(+) ARIZİ GELİRLER				733.827.058.54	
a) İştiraklerden Kar Payları		3.329.374.22			
b) Alınan Faiz ve Komisyonlar		663.529.536.22			
c) İşletme Dışı Diğer Kârlar		66.968.148.10			
(-) FİNANSMAN GİDERLERİ				117.814.056.14	
a) Orta ve Uzun Vadeli Kredi Faiz ve Giderleri		88.478.542.00			
b) Diğer Finansman Giderleri		29.335.514.14			
VERGİDEN ÖNCEKİ KÂR				3.468.787.776.86	
(-) ÖDENECEK VERGİLER				1.365.158.100.00	
VERGİDEN SONRAKİ KÂR				2.103.629.676.86	

2.9. KÂR DAĞITIM TABLOSU

Kâr dağıtım tablosu, kanuni mükellefiyetlerin, ana sözleşme hükümlerinin ve genel kurul kararlarının sonucu gelir tablosundaki vergiden önceki kârın vergilerde dahil

olmak üzere nasıl ve nerelere dağıtıldığını gösteren, gelir tablosunu destekleyici bir tablodur.

Kâr dağıtım tablosu; "bir dönemin sonuçlarının (kâr veya zarar) o işletmenin finansal yapısında oluşturduğu değişikliklerin açıklanabilmesi ve işletme ile ilgili kişi ve kurumlara yasa hükümleri, şirket ana sözleşmesi ve genel kurul kararları uyarınca dağıtılması gereken kâr payları tutarının belirtilmesi; yatırım alanı arayan tüm tasarruf sahiplerine, şirket kararlarının nasıl ve ne biçimde dağıtıldığının gösterilebilmesi amacı ile düzenlenir" (65).

Vergiler, Savunma Sanayi Destekleme Fonu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ve Çıraklık, Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu, gelir tablosunun düzenlenmesi sırasında vergilerle ilgili hesap tablosunda hesaplanmıştır. Vergiler, Savunma Sanayi Destekleme Fonu, Sosyal Yardımlaşmayı Teşvik Fonu ve Çıraklık, Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu tutarı bu tablodan alınır.

İhtiyatlar işletmenin devamlılığını, gelişmesini ve işletme sahipleri ile alacaklıların haklarının korunmasını sağlamak ve faaliyet sonucunda öz kaynaklarda meydana gelebilecek zararları karşılamak maksadıyla net

65) Ömer LALIK / Fevzi SURMELİ / Yılmaz BENLİGİRAY;
a.g.e., s. 389.

kârdan dağıtılmayarak geriye bırakılan kısımdır. Kanuni ihtiyatlar, dağıtılmasına karar verilen kâr tutarına göre, TTK 466 ncı maddesi hükümlerine göre mecburi olarak ayrılması gerektiğinden hesaplanarak tabloda yerine konur (66). Sermaye şirketlerinden dağıtılacak kâr tutarına, Prim, ikramiye, ücret gibi tutarlara ortaklar genel kurulunda karar verilir (67). Kâr dağıtım tablosu, ilgili kanun hükümleri, ana sözleşme gereği ve genel kurul kararları sonucu vergilerin, fonların, ihtiyatların nasıl ayrıldığını, dağıtılacak kârları ve kuruma kalan kârı gösteren önemli bir mali tablodur (68).

Sermaye şirketlerinde kâr dağıtım tablosu hazırlanmadan önce Kurumlar Vergisi Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ve Ana Sözleşme Hükümlerinin emredici şartları göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kanunlar nedeniyle de sermaye şirketlerinin kâr dağıtım tablosunun düzenlenmesi oldukça karmaşıktır.

Burada kâr dağıtımının hesaplanmasına girilmeden kâr dağıtımını yapıldıktan sonra, gelir tablosunu destekleyici bilgi vermesi açısından kâr dağıtımının özeti bir tablo halinde verilmesi faydalı olacaktır.

66) Sabri BEKTÖRE / Yılmaz BERLİGİRAY; a.g.e., s. 161.

67) A.Hayri DURMUŞ; a.g.e., s. 109.

68) Nalan AKDOĞAN / Nejat TENKER; a.g.e., s. 95.

TABLO : 6

MARDIN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş'N 31.12.1987 TARİHLİ
KAR DAĞITIM TABLOSU

VERGİDEN SONRAKI KAR		2.103.629.676.86
1- Yasal Yedek Akçe		
(I. Tertip)	169.521.201.-	
2- I. Temettü	880.334.542.86	
3- Yasal Yedek Akçe		
(II. Tertip)	173.439.389.-	
4- II. Temettü	792.301.090.-	
5- Diğer Yedekler	88.033.454.-	

BÖLÜM - III

GELİR TABLOSUNUN TAHLİLİ

3.1. TAHLİL YÖNTEMLERİ

3.1.1. Genel Açıklama

Mali tabloların tahlilinde vasıta olarak tahlil metodlarından faydalanılır. Tahlil çalışmaları, mali tablolarda yer alan tutarlar arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin birbirini takip eden dönemlerdeki eğilimlerini tespit ederek, bir işletmenin mali durumunun, faaliyet sonuçlarının ve mali yönden gelişmesinin yeterli olup olmadığını belirleme ve bu konudaki tahminleri gerçekleştirmek amacıyla yapılmaktadır (1). Tahlil yöntemlerinin bu ilişki ve eğilimleri ortaya çıkaracak ve karşılaştırmalara imkan verecek özellikte olmaları gerekmektedir (2). Bu duruma göre tahlil çalışmaları birbirini tamamlayan özellik ve nitelikteki geçmişin belirlenmesi ve geleceğin tahmini aşamalarını kapsamaktadır (3).

Tahlil çalışmaları biçim ve kapsam yönünden

- 1) Mazhar HIÇŞASMAZ; *Bilanço ve Gelir Tabloları...*, s. 59.
- 2) Nalan AKDOĞAN / Nejat TENKER; *a.g.e.*, s. 260.
- 3) Öztin AKGÜÇ; *Mali Tablolar Analizi...*, s. 284.

doğruluğu tespit edilmiş mali tablolardan faydalanılarak ve belli yöntemlerin aracılığı ile yapılır. Söz konusu belli başlı tahlil yöntemlerinin dört grupta toplandığı görülmektedir. Bunlar;

- a) Mukayeseli (karşılaştırmalı) Tablolar Yöntemi
- b) Yüzde Yöntemi
- c) Eğilim Yüzdeleri Yöntemi
- d) Oran Yöntemi

Tahlilde ihtiyaca göre bu yöntemlerden birinin kullanılmasıyla yetinilebileceği gibi, bir kaç veya hepsinden faydalanmak da söz konusu olabilir. Önce yukarıda belirtilen tahlil yöntemlerinin tanım ve hangi amaçlarla kullanılabileceği üzerinde durulacak sonra da bunlardan faydalanılarak gelir tablosu tahlilinin nasıl yapılacağı kapsamlı bir şekilde incelenecektir (4).

3.1.2. Karşılaştırmalı Tablolar Yöntemi

Kıymet değişmelerini takip yöntemlerinden birincisi karşılaştırmalı tablolar yöntemidir. Bu yöntemle yapılan tahlilin esası, bir işletmenin değişik dönemlerine ait mali tablolarının karşılaştırılmasıyla hesapların ve hesap gruplarının zaman içerisinde göstermiş oldukları artış ve azalışların mutlak rakamlar halinde veya yüzde

4) Oktay GÜVEMLİ; Uygulamalı Mali Tablolar..., s. 75.

olarak tespiti ve yorumlanmasıdır (5). Bu tür tahliller mali tablo kalemlerinin yıldan yıla göstermiş oldukları değişme ve gelişme eğilimlerini belirlemede, işletmenin mali durumunun ve iktisadi varlıklarının ne yönde geliştiğini ortaya koyma bakımından önem taşımaktadır (6). Karşılaştırmalı tablolar yöntemi bir işletmenin eş zamanları kapsayan en az iki dönemine ait mali tablolarının kendi aralarında karşılaştırılmasını gerektirir (7). Tablodaki değişikliklerin mutlak rakamlar halinde tespiti ve hesaplarda meydana gelen artış ve azalışların da yüzde olarak belirtilmesi suretiyle iki şekilde uygulanır (8).

İkinci şeklin uygulanmasında ele kaç dönem tablosu alınıyorsa, bu tablodaki hesaplar gerekli bölümlendirme yapılarak ilk sütuna yazılır. Ele alınan bu dönemlerde bulunmayan hesaplar, tek bir dönemde bile yer alsa onun hesaplar arasına katılması gerekir. Bundan sonra kaç hesap dönemi ele alınmışsa, tarih sırasına göre o sayıda sütun açılıp kalemlere ait mutlak rakamlar yazılır. Daha sonra ele alınan dönem sayısının bir eksiği kadar mutlak fark ve o kadar da yüzde sütunu açılır. Mutlak fark ile yüzde

- 5) Yüksel FİDİ; İşletmelerde Mali Analiz Teknikleri, 2.Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No:293, Ankara - 1970, s. 79.
- 6) ÖZTİN AKGÜÇ; Mali Tablolar Analizi..., s. 286.
- 7) I.Eugene Mc NEILL; a.g.e., p. 62.
- 8) Sabahattin YILMAZ; Bilanço Analizleri Ders Notları, Erzurum - 1973, s. 215.

sütunları artış ve azalış başlığı altında toplanır. Mutlak fark, karşılaştırılan iki yılın mutlak rakamları arasındaki azalış ve artış şeklindeki farktır. Yüzde azalış ve artışlar ise, karşılaştırılan iki yıl itibariyle bulunan mutlak farkın yüz ile çarpılıp iki yıldan birincisinin rakamına bölünmesiyle bulunur (9).

3.1.3. Yüzde Yöntemi

Kıymet değişmelerini takip için kullanılan diğer bir yöntem de yüzde yöntemidir. Bu yöntemin esası, tahlil edilecek tablolarda yer alan her bir kalemin ait olduğu grup içindeki yerinin belirtilmesi ve payının bulunmasıdır (10). Bunun içinde tahlil edilecek tablolardaki kalemlerin birinin yüz kabul edilmesiyle öteki kalemlerin, ait oldukları grup içindeki paylarının bulunması sağlanır (11).

Bilançonun yüzde yöntemiyle tahlilinde aktif ve pasif toplamı 100 kabul edilir. Bu toplamı meydana getiren kalemlerin her biri yüze oranlanarak yüzde nispetleri tespit edilir. Aynı şekilde pasifi meydana getiren her kalemin pasif içindeki payı yüzde olarak tesbit edilir (12).

-
- 9) Ferruh ÇOMLEKÇİ / Celal KEPEKÇİ; a.g.e., s. 215.
10) Nejat AKINCI / Müjdat ÜNLEN; a.g.e., s. 191.
11) Atilla GÖNENLİ; a.g.e., s. 323.
12) Yüksel KOÇ; a.g.e., s. 109.

Gelir tablosunun yüzde yöntemiyle tahlilinde, net satışlar 100 kabul edilir. Diğer kalemlerin her birinin net satışlar içindeki payı yüzde olarak hesaplanmış olur (13).

Yüzde yöntemiyle tahlilin amacı; Yalnız bir işletmenin mali durumunu ve faaliyet sonuçlarını incelemek veya rakip işletmelerle ya da sektör sonuçlarıyla karşılaştırmalı olarak incelemektir.

Bu yöntem bir tek döneme ait bilanço ve gelir tablosuna uygulandığında statik bir analiz, bir işletmenin birden fazla dönemine ait tablolarının karşılaştırılması veya bir işletmenin mali tablolarının aynı sektördeki diğer işletmelerle karşılaştırmak için uygulandığında dinamik bir analiz yapılmış olur (14). Yüzde yöntemi ile aynı endüstri kolundaki işletmeler arasında yapılacak tahlilde, endüstrilere ait karakteristik ortalamaların bulunması, yapılacak tahlilin önemini artırır (15).

Bu tahlil yöntemi;

a) Bir işletmenin sadece bir dönemine ait bilanço ve gelir tablosunu incelemek,

b) Bir işletmenin birden fazla dönemine ait

13) A.Hayri DIJRMUŞ; a.g.e., s. 161.

14) Nalan AKDOĞAN / Nejat TENKER; a.g.e., s. 263.

15) H.A.FINNEY / Herbert E.MILLER; Principles of Financial Accounting A.Conceptual Approach, Prentice-Hall, Inc, New Jersey, 1986, p. 286.

bilanço ve gelir tablosunu karşılaştırarak incelemek,

c) Bir işletmenin mali tablolarını aynı sektördeki diğer işletmelerin tablolarıyla karşılaştırarak incelemek için kullanılır (16). Bu yönteme dilim yüzdeleri ya da dikey yüzde yöntemi de denilmektedir.

3.1.4. Eğilim (trend) Yüzdeleri Yöntemi

Eğilim yüzdeleri ile tahlil yöntemi, önce seçilen bir "baz yılı" ile karşılaştırma yaparak mali tablolarda yer alan kalemlerde belli dönemler içinde meydana gelen değişiklikleri belirlemek, ondan sonra gerekli yorumları yapmak esasına dayanır (17).

Eğilim yüzdelerinin yanıltıcı yorumlara neden olmaması için seçilecek baz yılının karşılaştırılacak yıllar içinde her bakımdan normal sayılabilecek, tipik ve temsil edici özelliklere sahip olması gerekir. Normal yıldan amaç, işletme faaliyetleriyle ilgili şartların, ekonomik ve siyasi durumun normal kabul edilebilecek, buhranlı ve fevkalade olmayan bir yıl olmasıdır (18).

Eğilim yüzdelerinin hesaplanışında baz yıl olarak kabul edilen döneme ait mali tablolardaki kalemlerin

16) Ferruh ÇÖMLEKÇİ / Atilla GÖNENLİ / A.Hayri DURMUS; Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz, 3.Fasikül, Ed. Fevzi SÜRMELE, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 42, Ankara - 1987, s. 241.

17) Öztin AKGÜÇ; Mali Tablolar Analizi..., s. 288.

18) Yüksel KOÇ; a.g.e., s. 140.

mutlak rakamı 100 kabul edilir. Bunu izleyen dönemlerde aynı tür kalemin mutlak rakamı yüzle çarpılarak baz yılın rakamına oranlanır (19). Eğilim yüzdeleri hesaplanırken, 0.5'den küçük kesirler atılır, 0.5'den büyük kesirler tam sayıya çıkarılır.

3.1.5. Oran Yöntemi

Tahlil yöntemleri içinde en yaygın şekilde kullanılanı oran yöntemi ile tahlildir. Oranların mali tablolarındaki kalemler veya kalemler grubu arasında kurulmuş nisbi ilişkileri gösteren veya aynı zamanda teşebbüsün faaliyetlerinin açık ve hızlı bir şekilde tahlillerine imkân veren anahtarlar olduğu söylenebilir (20).

Oranlar Yöntemi, işletmenin mali durumunu, borç ödeme gücünü, finansman şeklini, kârlılığını iktisadi varlıklarını verimli şekilde kullanıp kullanmadığını ve faaliyet sonuçlarını kendi içinde aynı veya farklı sektörlerden diğer işletmelerin sonuçları veya sektör sonuçlarıyla karşılaştırarak inceleme amacıyla kullanılır (21). Bu kullanım sadece bir dönem için olabileceği gibi iki veya daha fazla dönem içinde

19) Atilla GÖNENLİ; a.g.e., s. 320.

20) Nejat AKINCI / Müjdat ÜNLEN; a.g.e., s. 198.

21) Öztin AKGÜÇ; Finansal Yönetim, 4.Bası, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını No: 46, İstanbul - 1985, s. 19.

olabilir. Bu yöntemin en önemli özelliği, incelenmek istenen bir tek konuda hile uygulanabilir olmasıdır. Oranların yorumu sırasında sadece rakamlara bağlı kalınmıyarak mevsim değişiklikleri, genel ekonomik durumda meydana gelen değişimler, teşebbüsün mali bünye özellikleri ve geçmiş dönemlerde hesaplanan oranlar, deneyler neticesinde genel kabul görmüş ölçüler ya da işletmenin içinde bulunduğu endüstri kolu için geliştirilen oranlar gözönüne alınmalıdır (22).

3.1.5.1. Mali Analizde Kullanılan Oranlar

Mali analizde kullanılan belli başlı oranları şu dört grup altında toplayabilir.

- a) Likidite Oranları
- b) Mali Oranlar
- c) Faaliyet Oranları
- d) Karlılık Oranları (23).

Bu sınıflama şeklinden başka, oranları yazarların kullanılış yerlerine göre oranlar ve küme oranları şeklinde sınıfladıkları da görülmektedir.

3.1.5.2. Kullanılış Yerlerine Göre Oranlar

Bu oranlar mali tabloların tahlilinde

22) Nalan AKDOĞAN / Nejat TENKER; a.g.e., s. 316.

23) Ferruh ÇÖMLEKÇİ / Atilla GÖNENLİ / A.Hayri DURMUŞ; a.g.e., s. 257.

kullanılışlarına göre ve işletme sonuçlarının değerlendirilmesinde kullanılışlarına göre ele alınır. Aşağıda bu ayırım üzerinde durulacaktır.

a) Mali Tabloların Tahlilinde Kullanılışlarına Göre Oranlar

Bu grupta şeklinde mali tabloların tahlil için sınıflandırılmasından oranların bölümlenmesinde de faydalanılır.

- i) Bilançonun tahlilinde kullanılan oranlar,
- ii) Gelir tablosunun tahlilinde kullanılan oranlar,
- iii) Bilanço ve gelir tablosu bağıntısının tahlilinde kullanılan oranlar,

b) İşletme Çalışmalarının Değerlendirilmesinde Kullanılışlarına Göre Oranlar

Bu açıdan yapılan grupta, işletmenin türüne ve değerlendirme amacına göre değişmekle beraber genellikle aşağıdaki şekilde grupta yapıldığı görülür.

- i) Akışkanlık Oranları
- ii) Mali Sağlamlık Oranları
- iii) Faaliyet Oranları
- iv) Kârlılık Oranları

3.1.5.3. Küme Oranları

Bu yönden yapılan gruptamada genellikle birbirleriyle bağıntılı ve aynı amaca yönelik belirli sayıdaki oranı küme halinde biraraya getirmek eğilimi vardır. Bir araya getirilen oran sayısı amaca göre farklılık göstermektedir.

Burada belli başlı bilanço ve gelir tablosu unsurları arasındaki sebep ve sonuç ilişkilerini onbeş oran halinde toplayan görüşün yaptığı ayırım üzerinde duracağız. Bu gruptamada onbeş oran mali tablolarında yer alan kümelerin sebep ve sonuç bağıntısını birinci ve ikinci derecede gösteren oranlar olmak üzere iki küme halinde incelenmektedir.

a) Mali Tablolardaki Kalemlerin Sebep ve Sonuç Bağıntısını Birinci Derecede Gösteren Oranlar

- i) Duran Varlıklar / özsermaye
- ii) Ortalama Tahsilat Süresi
- iii) Satış Hasılatı / Stoklar
- iv) Satış Hasılatı / özsermaye
- v) Net Kâr / Satış Hasılatı
- vi) Bağlı Varlıklar / özsermaye

b) Mali Tablolardaki Kalemlerin Sebep ve Sonuç Bağıntısını İkinci Derecede Gösteren Oranlar

- i) Dönen Varlıklar/Kısa Süreli Borçlar

- ii) Kısa Süreli Borçlar / Özsermaye
 - iii) Toplam Borçlar / Özsermaye
 - iv) Stoklar / Net İşletme Sermayesi
 - v) Alacaklar / Net İşletme Sermayesi
 - vi) Orta ve Uzun Süreli Borçlar / Net İşletme Sermayesi
 - vii) Net Kâr / Özsermaye
 - viii) Satış Hasılatı / Duran Varlıklar
 - ix) Satış Hasılatı / Net İşletme Sermayesi (24).
- c) Yönetim Amacına Yönelik Diğer Küme Oranlar

Bu oranlar, yönetim amacına yönelik diğer oranlar olarak belirlenmektedir. Söz konusu oranları aşağıdaki şekilde gruplara ayırabilir.

- i) Üst Yönetici İçin Oranlar,
- ii) Genel Denetim (değerleme) İçin Oranlar,
- iii) Pazarlama Yönetimi İçin Oranlar (25).

24) Oktay GÜVEMLİ; Uygulamalı Mali Tablolar..., s. 87
25) a.g.e., s. 87.

3.2. TAHLİL YÖNTEMLERİNİN GELİR TABLOSUNA UYGULANIŞI

3.2.1. MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN KARŞILAŞTIRMALI GELİR TABLOLARININ TAHLİLİ

Karşılaştırmalı tablolar yöntemi, şirketin farklı tarihlerde düzenlenmiş eşit süreleri kapsayan ve en az iki döneme ait mali tablolarında yer alan kalemlerde meydana gelen değişikliklerin incelenmesi ve bu değişikliklerin değerlendirilmesidir (26). Karşılaştırmalı tablolar yönteminde, belirli bir tarihte düzenlenmiş mali tablolarında yer alan kalemlerin zaman içinde gösterdiği artış veya azalış şeklindeki farklar mutlak fark olarak veya yüzde olarak incelenmektedir. Karşılaştırılan iki yıl itibariyle bulunan artış ve azalış şeklindeki mutlak farkın yüz ile çarpılıp iki yıldan birincisinin mutlak rakamına bölünmesiyle yüzde nisbeti bulunur (27). Bu yöntemin uygulanmasında ele kaç dönemin gelir tablosu alınıyorsa, tarih sırasına göre o sayıda sütun açılıp kalemlere ait mutlak rakamlar yazılır. Daha sonra ele alınan dönem sayısının bir eksiği kadar mutlak fark ve bir o kadar da yüzde sütunu açılır. "Artış ve Azalış" başlığı altında mutlak fark ve yüzde sütunu toplanmalıdır (28).

26) ÖZTİN AKGÜÇ; Finansal Yönetim..., s. 99.

27) YÜKSEL KOÇ; a.g.e., s. 82.

28) H.A.FINNEY / Herbert E.MILLER; a.g.e., p. 287-288.

Sirketin karşılaştırılan gelir tabloları birbirini takip eden ikiden fazla doneme ait oldukları zaman belirli bir hesap dönemi temel olarak seçilerek, artış veya azalışlar baz olarak alınan döneme ait tutarlarla karşılaştırılarak bulunur. Artış ve azalışların daima bir önceki döneme ait tutarlara göre bulunması da mümkündür (29).

Sirketin iki döneme ait gelir tablosunun tahlilinde brüt satış kârı, faaliyet kârı ve net kâr bölümlerinde çeşitli kalemlerin gelişme seyrinin takibi ele alınacaktır. Bunun için brüt ve net satışların birlikte ve satılan malın maliyeti de tek başına incelenecektir.

29) C.Rollin NISWONGER / Philip E.FESS; Accounting Principles, II.Edition, Cincinnati, Ohio, South - Western, Publishing Co. 1973, p. 731.

TABLO : 7

MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN
1.1.1986-1.1.1987 ve 31.12.1986-31.12.1987 TARİHLİ
KARŞILAŞTIRMALI GELİR TABLOLARI

GELİR TABLOSU KALEMLERİ	1986(Bin TL)	1987(Bin TL)	ARTIŞ veya AZALIŞ FARK(Bin TL)	%
BRÜT SATIŞLAR	9.633.959	11.646.192	+2.012.233	+21
-SATIŞ İNDİRLİMLERİ	449.847	216.007	-233.840	-52
NET SATIŞLAR	9.184.112	11.430.185	+2.246.073	+24
-S.M.M.	6.571.173	8.211.612	+1.640.439	+25
BRÜT SATIŞ KARI	2.612.938	3.218.572	+ 605.634	+23
-FAALİYET GİDERLERİ	361.277	365.797	+ 4.520	+ 1
FAALİYET KARI	2.251.660	2.852.774	+ 601.114	+27
ARIZİ GELİRLER	746.646	733.827	- 12.819	- 2
-FINANSMAN GİDERLERİ				
Orta ve Uzun Vadeli				
Kredi Faiz ve Gider.	74.176	88.478	+ 14.302	+19
Diğer Finans. Gider.	98.944	29.335	- 69.609	-70
VERGİDEN ÖNCEKİ KAR	2.825.186	3.468.787	+ 643.601	+23
-ÖDENECEK VERGİLER	1.346.639	1.365.158	+ 18.519	+ 1
VERGİDEN SONRAKİ KAR	1.478.546	2.103.629	+ 625.083	+42

Karşılaştırmalı gelir tabloları düzenlendikten sonra sıra gelir tablosunda yer alan kalemlerde meydana gelen artış ve azalışların incelenip yorumlanmasına gelir. Brüt satış kârı ve faaliyet kârı şirketin ana faaliyet konusundaki sonuçları gösterdikleri için net kâr ise şirketin yıllık faaliyetlerinin kârlı veya zararlı kapanışını gösterdiği için incelenmesi gerekmektedir.

3.2.1.1. Brüt ve Net Satışlardaki Değişiklik

Günümüzde işletmelerin faaliyetlerini aksatmadan sürekli olarak yürütebilmesi, iş hacminin geliştirilmesi ve yeterli düzeye ulaştırılmasıyla mümkündür. Bu bakımdan iş hacminin bir göstergesi olan brüt ve net satış tutarlarının incelenip, bu kalemlerdeki değişmelerin ortaya konulması büyük bir önem taşımaktadır. Şirketin iş hacminin yeterli düzeye ulaşmış olup ulaşmadığının belirlenmesinde net satışlarda meydana gelen olumlu değişme tek başına yeterli değildir. Bunun için satılan malın maliyeti, brüt satış kârı ve faaliyet kârı kalemlerinin de değerlendirilmesi uygun olacaktır (30).

Brüt satışlar 1987 yılında 1986 yılına göre mutlak olarak 2.012.233.000 TL ve yüzde olarak % 21 artış gösterirken net satışlar aynı yıllar itibarıyla 2.246.073.000 TL ve % 24 artış göstermiştir. Net satışlardaki artışın brüt satışlardaki artışa göre % 3 daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun nedeni satış iade ve iskontolarındaki büyük düşme hızı olduğu söylenebilir. Satış indirimleri 1987 yılında 1986 yılına göre mutlak olarak 233.840.000 TL ve yüzde olarak % 52 azalma göstermiştir. Bu durumda net satışları olumlu olarak etkilemiştir. 1986 ve 1987 yılları bakımından işletmenin

30) Nalan AKDOĞAN / Nejat TENKER; a.g.e., s. 282.

iş hacmi hakkında bir tahminde bulunabilmek için satış konusu yıllardaki toplam satış miktarlarını incelemek gerekmektedir. Bu satış miktarlarını aşağıdaki şekilde gösterebiliriz.

TABLO : 8

SATIŞ TÜRÜ	1986 (Ton)	1987 (Ton)	ARTIŞ veya AZALIŞ FARK (Ton)	%
Brüt Satış	198.312	172.446	- 25.866	- 13
Şantiye Teslimi	33.890	39.078	+ 5.188	+ 15
Tanzim Satış Mağazaları	14.793	30.961	+ 16.168	+109
Dökme Çimento	55.891.4	30.672.4	- 25.219	- 45
Klinker Satışı	113.013.1	150.000	+ 36.896.9	+ 33
Diş Satış Çimento	850	-----	-----	----
T O P L A M	416.749.5	423.157.4	+ 6.407.9	+%1.5

Tabloda da görüldüğü gibi işletmenin mutlak olarak toplam satış miktarı 1987 yılında 1986 yılına göre 6.407.9 ton ve yüzde olarak da % 1.5 artış göstermiştir. Bu nedenle 1986 ve 1987 yılları bakımından işletmenin iş hacminin fazla artmadığı görülmektedir. Ancak satış indirimlerinin % 52 nispetinde azalması net satış hasılatında artışa neden olmuştur. Net hasılatın bu durumu işletme kârlılığını artırmıştır.

3.2.1.2. Satılan Malın Maliyetindeki Değişiklik

Satılan malın maliyeti kalemi 1987 yılında 1986 yılına göre 1.640.439.000 TL ve % 25 artış göstermiştir. Bu artış oranı net satışlardaki artış oranının üzerinde olmuştur. 1986 ve 1987 maliyet unsurlarını ve safha maliyetlerini mukayeseli olarak inceleyerek bu artışın nedeni daha iyi görülecektir.

TABLO : 9

MALİYET UNSURLARI	1986 (TL)	1987 (TL)	Fark(+/-)	%
Han ve Yardımcı				
Madde	1.011.47	1.578.23	+ 566.76	+ 56
Genel İşçilik	462.37	411.54	- 50.83	- 11
Yakıtlar	5.890.90	5.888.31	- 2.59	-0.004
Enerji	5.688.85	6.223.29	+ 534.44	+ 9
Personel Masrafları	33.98	41.14	+ 7.16	+ 21
Malzeme Masrafları	394.99	560.36	+ 165.37	+ 42
Ambalaj Masrafları	1.225.74	2.148.42	+ 922.68	+ 75
Amortismanlar	607.38	407.85	- 199.53	- 33
Çeşitli Bakım				
Masrafları	509.28	443.16	- 66.12	- 13
Gezervinç Masrafları	61.74	90.32	+ 28.58	+ 46
Sosyal Masraflar	940.-	994.50	+ 54.50	+ 6
İdare Masrafları	1.049.60	1.109.93	+ 90.33	+ 9
İşletme Masrafları	353.94	539.88	+ 185.94	+ 53
Revizyon Masrafları	177.06	342.05	+ 164.99	+ 93
T O P L A M	18.407.30	20.808.98	+2.401.68	+ 13
-Yarı Mamül Tesiri	302.62	52.67	- 249.95	- 83
GENEL TOPLAM	18.104.68	20.756.31	+2.651.63	+ 15

TABLO : 10

SAFHA MALİYETLERİ

SAFHALAR	1986 (TL)	1987 (TL)	FARK (+ -)	%
Konkasör	476.30	502.58	+ 23.28	+ 5
Farın	2.114.59	2.720.80	+ 606.21	+ 29
Pişirme	13.894.69	17.195.18	+ 3.300.49	+ 24
Öğütme P.Ç.	15.800.33	19.674.61	+ 3.874.28	+ 25
ÖğütmeK.P.Ç.	13.999.40	18.324.87	+ 4.325.47	+ 31
AmbalajlıP.Ç.	16.104.68	22.373.37	+ 4.268.69	+ 24
AmbalajlıK.P.Ç.	15.231.84	20.756.31	+ 5.524.47	+ 36
Dökme P.Ç.	16.920.71	19.949.78	+ 3.029.07	+ 18
Dökme K.P.Ç.	14.170.71	18.466.38	+ 4.295.67	+ 30
Ambalajlı İhracat	19.021.05	-----	-----	-----

Maliyet unsurları tablosundaki dokümanlara baktığımızda; 1987 yılında 1986 yılına göre maliyet unsurlarındaki artış toplamı mutlak olarak 2.651.63 TL ve % 15 artış göstermiştir. Ayrıca 1987 yılı maliyetleri bütün safhalarda artmıştır. Gerek bu artışın, gerekse 1987 yılında 1986 yılına göre satılan mal miktarının 6.407.9 ton artış göstermesi, satılan malın maliyetindeki artış nispetinin, net satışlardaki artış nispetinden fazla olmasına neden olmuştur. 1987 yılı maliyet unsurları ve maliyetleri bütün safhalarda artmıştır. Bu artış 1987 yılı içerisinde ekonomik durumun getirdiği zamlardan ve 3094

sayılı Kanun gereğince yapılan yeniden değerlendirilmenin amortisman artışlarından kaynaklanmıştır.

3.2.1.3. Brüt Satış Kârındaki Değişiklik

Brüt satış kârı 1987 yılında 1986 yılına göre mutlak olarak 650.634.000 TL, oran olarak % 23 artış göstermiştir. Brüt satışlardaki değişiklik, net satışlarda ve satılan malın maliyeti kaleminde meydana gelen değişikliğe bağlıdır. Brüt satışlardaki artışa başlıca neden öncelikle % 24 oranında artışla net satışlar ile bu satışlardaki artışta önemli bir hissesi olan % 52 nispetinde bir azalma gösteren satış indirimleri olmuştur. Satılan malın maliyeti % 25 artışla, brüt satışlardaki % 21 nispetindeki artıştan daha fazla olmuştur. Bu durum da brüt satış kârının daha az artmasını gerektirmektedir. Ancak satış indirimlerindeki % 52 nispetindeki bir azalma satılan malın maliyetindeki artışın, brüt satış kârı üzerindeki olumsuz etkisini kaldırarak, % 23 nispetinde artmasına neden olmuştur. Bu nedenle brüt satış kârındaki artma, faaliyet giderleri ve arazi giderler karşısında kolaylık sağlamış ve işletmenin faaliyet yılını daha fazla bir kârla kapamasına yol açmıştır.

3.2.1.4. Faaliyet Kârındaki Değişiklik

Şirketin faaliyetini devam ettirme için katlanmış

olduğu giderlerde meydana gelen değişikliklerin incelenmesi ve yorumu da büyük önem taşımaktadır. Şirketin faaliyet kârı 1987 yılında 1986 yılına göre 601.114.000 TL tutar olarak ve % 27 de oran olarak bir artma göstermiştir. Bu artmaya 1987 yılında faaliyet giderleri toplamındaki % 1 gibi çok az olan bir artış ile brüt satış kârında meydana gelen % 23 nispetindeki bir artma neden olmuştur. Ana faaliyet konusundaki kârlılığın bu oranda artış göstermesi, geriye kalan kâr ile temettü dağıtımını, otofinansmana gidilmesi ve faaliyet giderlerinin rahatlıkla karşılanabileceğini gösterir.

3.2.1.5 Arızı Gelir ve Giderlerdeki Değişiklik

Şirketin arızı gelirleri 1987 yılında 1986 yılına göre 12.819.000 TL tutar olarak ve % 2 oran olarak azalmıştır. Bu azalış gerek tutar olarak, gerekse yüzde olarak az olması ve şirketin ana faaliyet gelirinde olmaması nedeni ile önemli sayılmaması gerekir. Şirketin 1986 ve 1987 yıllarında arızı gideri bulunmamaktadır. Arızı giderlerin olmaması şirketin kârını arttırıcı rol oynamaktadır.

3.2.1.6 Vergiden önceki ve Sonraki Kâr Kalemindeki Değişiklik

Şirketin vergiden önceki kârı 1987 yılında

artmıştır. Bu artış 1986 yılına göre 643.601.000 TL tutar olarak ve % 23 de oran olarak olmuştur. 1987 yılında 1986 yılına göre faaliyet kârı % 27 oranında artarken, vergiden önceki kârın arızı giderlerinin olmamasına rağmen % 23 oranında bir artış göstermesi, 1987 yılında arızı gelirlerdeki % 2 azalış ve finansman giderlerinden orta ve uzun vadeli kredi faizlerindeki % 19 nispetindeki artıştan ileri gelmiştir. Vergiden sonraki kâr 1987 yılında 1986 yılına göre tutar olarak 625.083.000 TL ve % 42 de oran olarak artmıştır. Bu artışa vergilerdeki % 1 oranında olan düşük bir artış ve faaliyet kârındaki % 27 oranındaki yüksek bir artış neden olmuştur.

3.2.2. MARDIN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN GELİR TABLOSUNUN YÜZDE YÖNTEMİ İLE TAHLİLİ

Yüzde yöntemi ile tahlilde; tahlil edilecek tablolarda yer alan her bir kalemin ait olduğu grup içindeki yeri belirlenerek payı yüzdelerle ifade edilmektedir (31). Bunun için tahlil edilecek tablolarda yer alan her kalem aynı tabloda yer alan belirli bir kaleme veya toplam kısmına oranlanmakta bulunan yüzdelerle göre oranı hesaplanmaktadır.

Gelir tablosunun yüzde yöntemi ile tahlilinde net

31) C.Rollin NISWONGER / Philip E.FESS; a.g.e., p. 731.

satışlar 100 kabul edilmekte ve gelir tablosunda yer alan diğer kalemlerin her birinin net satışlar içindeki payı yüzde olarak hesaplanmaktadır.

Bu yöntem gelir tablolarının dikey analizinde kullanılmaktadır. Şirketin tek bir dönemine ait tablolarına uygulandığında statik, birden fazla dönemine ait tablolarının karşılaştırılmasında uygulandığında dinamik bir nitelik kazandırılabilir. Gelir tablosunun yüzde yöntemine göre tahlilinde sadece bir dönemin verileri yeterli olabilmektedir. Birden fazla döneme ait yüze indirgenmiş gelir tabloları karşılaştırmalı olarak düzenlenerek şirketin rekabet durumu, gelişmenin rakip şirketlerle mukayesesi, maliyet ve kâr marjlarındaki durumun müsbet veya menfi olup olmadığı tesbit edilir(32).

Gelir tablosunun yüzde yöntemine göre tahlilinde, yaygın olan uygulama şekli, daha çok bütün kalemlerin sadece net satışlara oranlanması şeklindedir. Gelir tablosunda yer alan kalemlerin kendi grupları içindeki payları genelde ayrı tablolarda düzenlenmektedir. Her kalemin net satışlar içindeki yüzde olarak payı aşağıdaki formülle hesaplanabilir:

$$\text{Net Satışlara Göre Yüzde} = \frac{\text{Gelir Tablosu Kalemi} \times 100}{\text{Net Satışlar}}$$

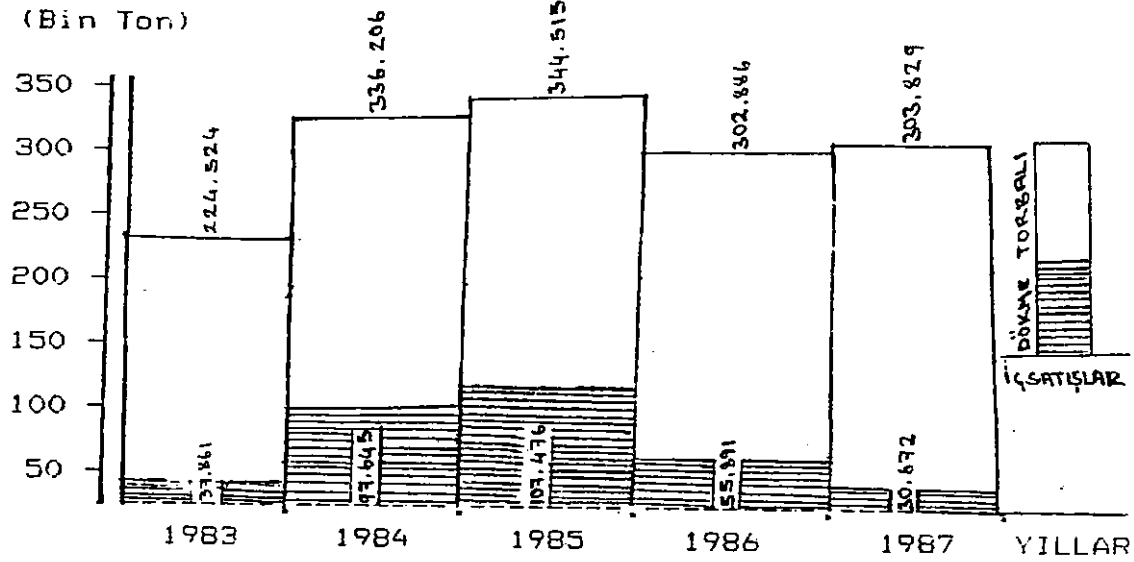
32) Yüksel KOÇ; a.g.e., s. 116.

Bu formüle göre şirketin gelir tablosundaki her kalemin net satışlar içindeki yüzde payını hesaplayarak dikey yüzdelerle ifade olunmuş gelir tablosunu hazırlayalım.

TABLO : 11

MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN
1.1.1986-1.1.1987 ve 31.12.1986-31.12.1987
TARİHLİ GELİR TABLOLARI

KALEMLER	1986 (Bin TL)	1987 (Bin TL)
BRÜT SATIŞLAR	9.633.959	11.646.192
SATIŞ İNDİRİMLERİ	(-) 449.847	216.007
NET SATIŞLAR	9.184.112	11.430.185
S.M.M.	(-) 6.571.173	8.211.612
BRÜT SATIŞ KARI	2.612.938	3.218.572
FAALİYET GİDERLERİ	(-) 361.277	365.797
-Satış Giderleri 361.277		365.797
-Genel İdare Gid.		
FAALİYET KARI	2.251.660	2.852.774
ARIZİ GELİRLER	(+) 746.646	733.827
ARIZİ GİDERLER	(-) -----	-----
FINANSMAN GİDERLERİ	(-) 173.120	117.813
Orta ve Uzun Vadeli Kredi, Faiz ve Gider 74.176		88.478
Diğer Finansman Gid. 98.944		29.335
VERGİDEN ÖNCEKİ KAR	2.825.186	3.468.787
ÖDENECEK VERGİLER	(-) 1.346.639	1.365.158
VERGİDEN SONRAKİ KAR	1.478.546	2.103.629

SEKİL : 4 Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle İç Satışları (Dökme + Torbalı)

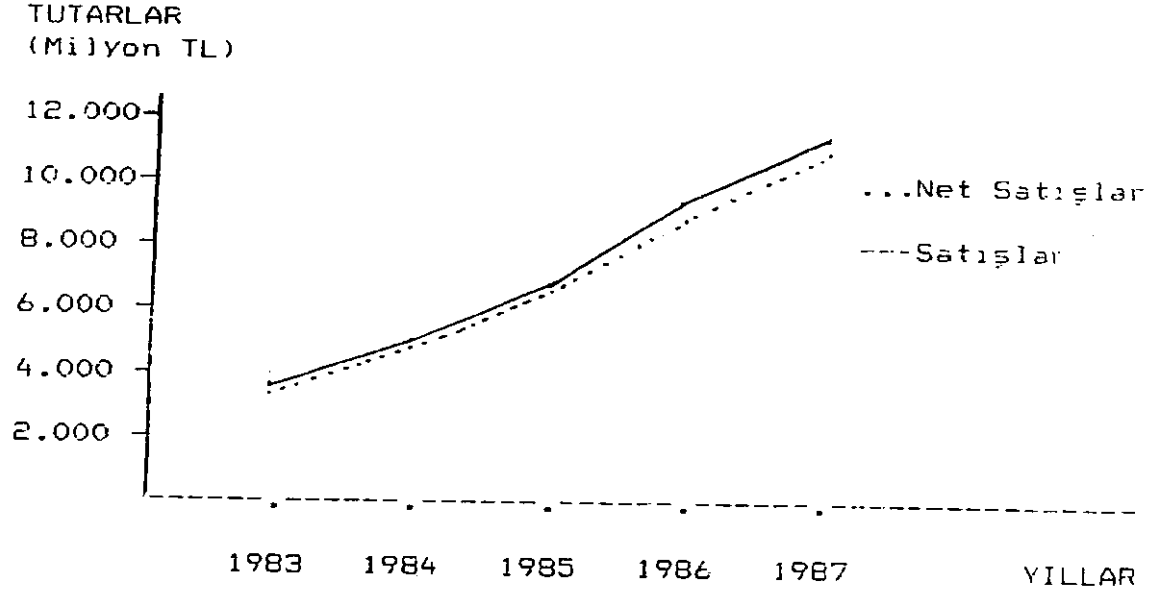
Son yıllarda ihracatın (0) noktasına yaklaşması nedeniyle iç satışlar zorlanarak 1987 yılında 1983 yılına göre % 22'lik bir artış sağlamıştır. Satış hasılatındaki artışın bir nedeni de bu artış olmaktadır. İç satışın en iyi olduğu yıl 1985 yılıdır. Yurt içi satışların % 70'e yakın bölümü Sanlıurfa-Diyarbakır ve Batman il merkezleri ile bunların fabrika cephelerindeki ilçelerine yapılmaktadır. Satışlarda ağırlık kamu yatırımlarıdır.

Söz konusu 3 merkezin yeni kurulan diğer fabrikalara daha yakın oluşu iç satış miktarının giderek azalmasına neden olmuştur. Nitekim son dört yılda devreye giren her biri 770.000 ton/yıl kapasiteli dört fabrika sırasıyla; Adıyaman, Diyarbakır/Ergani, Siirt/Kurtalan,

Sanlıurfa/Bozova fabrikaları olup hepsi talebi aşağı yukarı belli pazardan pay alma yarışındadırlar. Bu durumda şirketin iç satışlarını etkileyen unsurlar arasındadır.

Net satışlardaki gelişme ise 1984 ve 1985 dönemlerinde brüt satışlardan yüksek, 1986 ve 1987 dönemlerinde ise brüt satışlara yakın bir oranda artış göstermiştir. Bunun nedeni 1984 ve 1985 dönemlerinde bazı yıllara göre satış indirimlerinin düşme, 1986 ve 1987 yılında ise oldukça yüksek artış göstermesidir. 1986 ve 1987 yıllarında net satışların brüt satışlardaki artışlara paralellik göstermesi, satış indirimlerinin şirketin yıllık brüt satış tutarında olumsuz bir tesiri olmadığını ortaya koymaktadır.

Satış iade ve iskontolarını yansıtan satış indirimleri kalemlerinde ise, eğilim yüzdeleri 1984 ve 1985 yılında düşme, 1985 ve 1986 yılında ise büyük oranda artış göstermiştir. Ele alınan dönemde 55, 79, 726, 348 olmuştur. Ancak bu kalemdaki artışlar mutlak değer itibarıyla çok büyük değildir. Baz yılının mutlak değerinin küçük olmasından dolayı, eğilim yüzdelerindeki artışlar fazla olmuştur. Brüt satışlar ve net satışlardaki gelişmeyi grafikte aşağıdaki şekilde göstererek daha iyi anlamak mümkündür.

GRAFİK : 1 Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.'nin Brüt ve Net Satış Tutarları

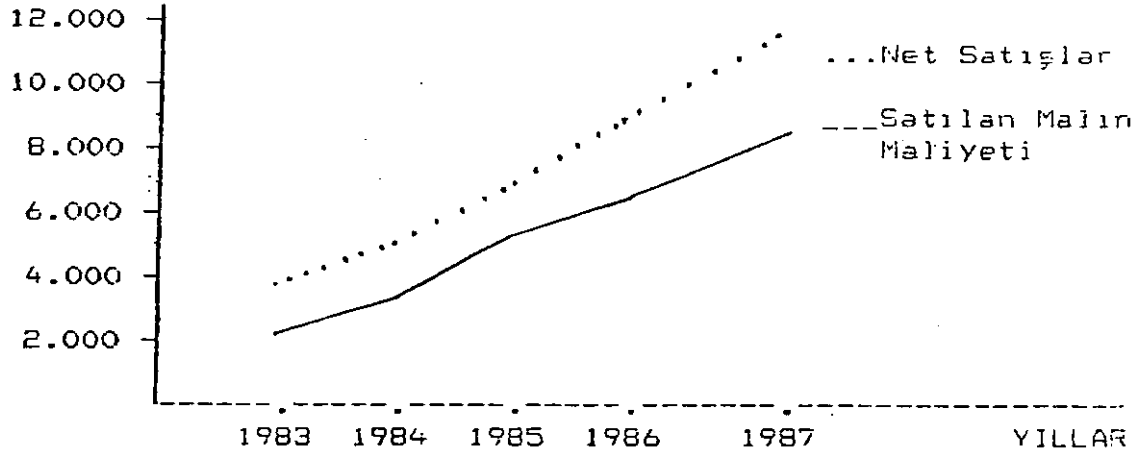
Net satışların brüt satışlara nazaran oldukça hızlı bir artış göstermesi satış iade ve iskontolarındaki artışın net satışlar üzerinde olumsuz bir tesirinin olmadığını gösterir. Bu durum yönetimin iskonto ve sevki giderlerine katlanarak müşteriye elde tutma çabası göstermediğini göstermektedir. Böylece net haslatın artmakta olduğu söylenebilir.

3.2.3.2. Net Satışlar ve Satılan Malın Maliyetindeki Eğilim

Net satışlar ve satılan malın maliyetindeki eğilim ele alınan dönemde incelendiğinde net satışlar 132, 178, 240, 299 iken, satılan malın maliyeti 168, 232, 302, 377 olmuştur. Her iki kaleme de baz yılına göre artış

olduğu görülmektedir. Net satışlar ve satılan malın maliyetindeki gelişmeyi aşağıdaki grafikte gösterelim;

TUTARLAR
(Milyon TL)

GRAFİK : 2 Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Net Satış ve S.M.M Tutarları

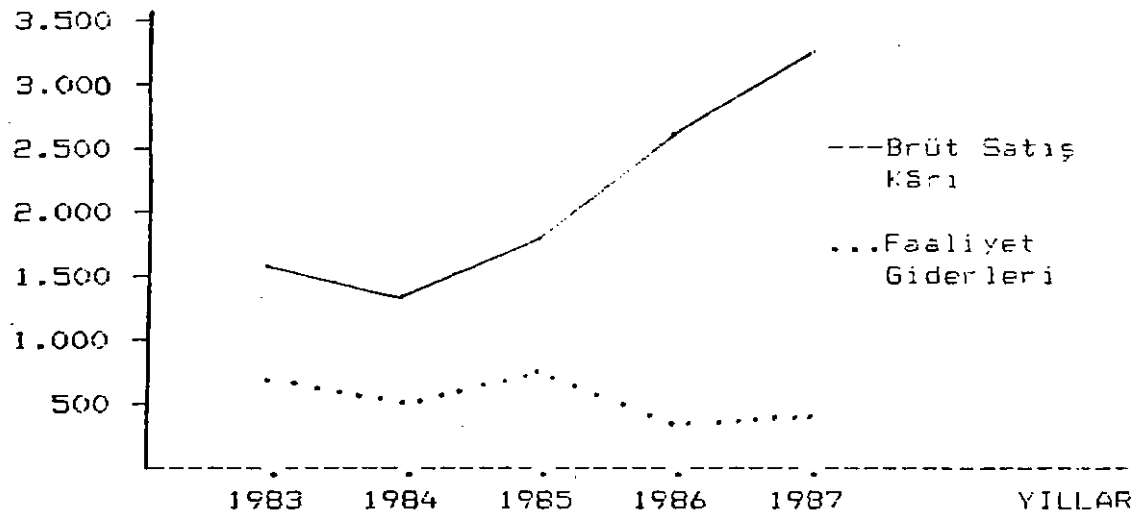
Grafikte de görüldüğü gibi iki kalem de artış eğilimi göstermesine rağmen satılan malın maliyeti net satışlardan daha hızlı bir artış göstermiştir. Bu durum (Tablo 14) de 1987 yılına bakıldığında açıkça görülmektedir. Bu dönemde net satışlar baz yılına göre 3 kat artarken, satılan malın maliyetindeki artış 4 katına yaklaşmıştır. Bu artış (Tablo 9) görüldüğü gibi maliyet unsurlarındaki ve bütün safha maliyetlerindeki artış ile 1987 yılı içindeki ekonomik durumun getirdiği zamlardan ve 3094 sayılı kanun gereğince yapılan yeniden değerlendirilmenin amortisman artışlarından meydana

gelmiştir. Bu nedenle yönetimin maliyetler üzerinde kontrolü sağlayamadığı söylenemez. Şirkette 1984 yılı hariç, diğer yıllarda devamlı ve artan oranda brüt satış kârı olduğu görülmektedir.

3.2.3.3.Brüt Satış Kârı ve Faaliyet Giderlerindeki Eğilim

Faaliyet giderlerindeki eğilime baktığımızda şirketin incelenen dönemde brüt satış kârı 84, 106, 159, 196 olurken, faaliyet giderleri ise 89, 107, 59, 60 olmuştur. Brüt satış kârı ve faaliyet giderlerindeki gelişmeyi aşağıdaki grafikte göstererek tahlilini yapabiliriz.

TUTARLAR
(Milyon TL)

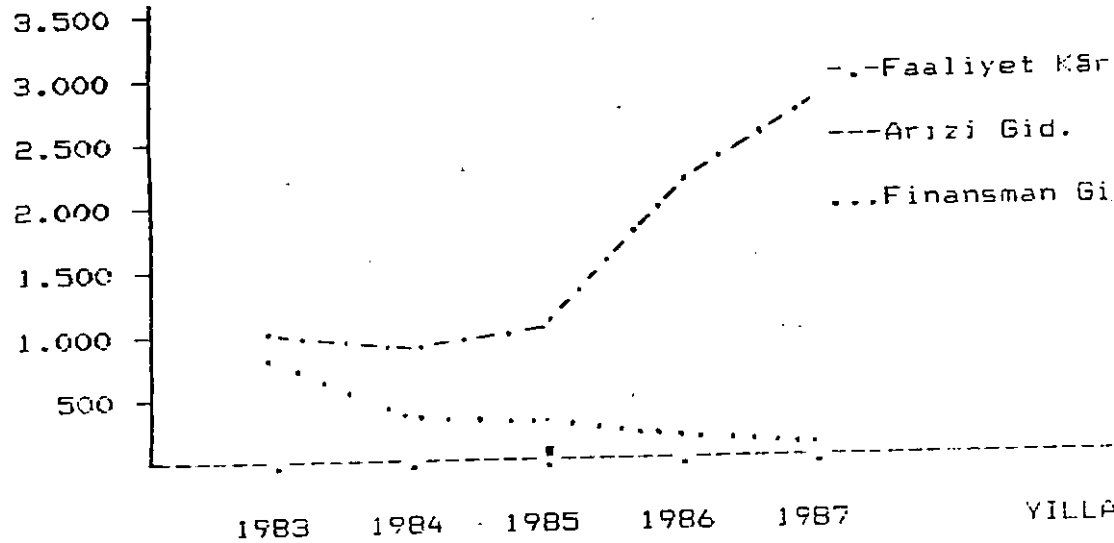
GRAFİK : 3 Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Brüt Satış Kârı ve Faaliyet Giderleri Tutarı

Grafikte de görüldüğü gibi faaliyet giderleri 1984 yılında 1983 yılına göre azalma göstermiştir. Ancak aynı yılda brüt satış kârındaki azalmanın daha fazla olması faaliyet kârının azalmasına neden olmuştur. 1984 yılında 1985 yılına göre faaliyet giderlerinin azalmasına rağmen brüt satış kârının daha fazla azalarak faaliyet kârında oldukça azalmaya neden olması ve 1985 yılında ise faaliyet giderlerinin brüt satış kârından daha fazla artış göstermesi bu yıllarda yönetimin faaliyet giderleri üzerinde yeterli kontrol sağlayamadığını göstermektedir. 1986-1987 yılında 1983 yılına göre brüt satış kârı hızlı bir artış gösterirken, faaliyet giderleri de büyük bir azalma göstermiştir. Nitekim 1987 yılına bakıldığında brüt satış kârının baz yılına göre 2 kat arttığı, faaliyet giderlerinin ise yarısı kadar bir nisbette gerçekleştiği görülecektir. Şirketin iş hacminin genişlemesi sırasında faaliyetlerini sürdürebilmesi için brüt satış kârından faaliyet kârına yeterli bir pay bırakabilen daha fazla faaliyet giderine katlanması gerekirken faaliyet giderlerini daha da azaltmıştır. 1986-1987 yılında brüt satış kârı artarken faaliyet giderlerinin azalması, şirketin ana faaliyet konusunda sağladığı kârın olumlu ve devamlı bir gelişme göstermesine neden olmuştur. Bu durum da yönetimin faaliyet giderleri üzerinde çok iyi kontrol sağladığını gösterir.

3.2.3.4. Faaliyet Kârı, Arızı ve Finansman Giderlerindeki Eğilim

İşletmenin 1983-1987 döneminde faaliyet kârı 81, 104, 218, 276 olarak gelişirken arızı giderler 0, 0, 42, 0, 0, finansman giderleri ise 45, 32, 21, 14, olmuştur. Faaliyet kârı ile arızı ve finansman giderlerindeki gelişmeyi grafikte göstererek inceleyelim.

TUTARLAR
(Milyon TL)

GRAFİK : 4 Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.'nin 1983-1987 Yılları İtibariyle Faaliyet Kârı, Arızı ve Finansman Giderleri

Grafikte de görüldüğü gibi faaliyet kârı 1985 yılında baz yılına göre düşmüş diğer yıllarda hızlı bir şekilde artmıştır. Arızı giderlerde de 1985 yılında baz yılına göre bir miktar artış olmuş, diğer yıllarda ise hi

bir değişme olmamıştır. Finansman giderleri ise baz yılına göre bütün yıllarda azalan bir seyir göstermiştir. Yıllar itibariyle faaliyet kârının artış, arazi giderlerin bir değişiklik göstermemesi ve finansman giderlerinin de azalma göstermesi net kârın ana faaliyet konsundan meydana geldiğini gösterir.

3.2.4. MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.S.'NİN GELİR TABLOSUNUN ORAN YÖNTEMİ İLE TAHLİLİ

Tahlil yöntemleri içinde en yaygın şekilde kullanılanı oran yöntemi ile tahlildir. Rasyoların mali tablolardaki kalemler veya kalemler grubu arasında kurulmuş nispi ilişkileri gösteren ve aynı zamanda teşebbüsün faaliyetlerinin açık ve hızlı bir şekilde tahliline imkân veren, yönetimin planlama ve kontrol fonksiyonlarına yardımcı olan anahtarlar olduğunu söylemiştik (36).

Bu tahlil yönteminde Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketinin mali tablolarındaki kalemler arasındaki anlamlı ilişkiler, birbirinin yüzdesi veya bir kaç katı olarak belirtilecektir. Hesap veya hesap grupları arasında matematiksel ilişkiler kurulmak suretiyle,

36) Fahir BİLGİNOĞLU; "Bir Yönetim Aracı Olarak Oranlar",
İ.Ü.İşletme Fakültesi Dergisi, Kasım - 1978,
Cilt 7, Sayı.2, S. 291.

şirketin ekonomik ve mali yapısı ile kârlılık, çalışma durumu hakkında bir yargıya ulaşmaya çalışılacaktır (37).

Şirketin tablolarında yer alan kalemler arasında sayısız oran hesaplamak ve bütün bu kalemleri birbiriyle karşılaştırmak mümkündür. Ancak, gerek çalışmamız için, gerek şirketin yöneticileri bakımından önemli olan, işletmenin borç ödeme kabiliyeti, mali bünyesi, faaliyet sonuçları, iktisadi varlıkların ekonomik, verimli bir şekilde kullanılıp kullanılmadığı konusundaki sorulara cevap verecek, ışık tutacak oranların hesaplanmasıdır (38).

Gelir tablosunun yalnız başına tahlili, şirket sonuçları hakkında karar verme ve yorumlama için yeterli değildir. Bu tahlile ek olarak, gelir tablosu ile bilanço kalemleri ya da kalem grupları arasındaki ilişkilerin de incelenmesi gerekmektedir. Oranlarla ilgili sınıflandırmaları tahlil yöntemleri bölümünde yaptığımız için burada üzerinde durmayacağız. Bu kısımda varlık ve sermaye ile gelir tablosu arasındaki ilişkiler tahlil edilecektir. Varlık ve sermaye ile gelir tablosu arasındaki ilişkilerin tahlilinde rasyolar kurulurken bazen varlık kalemleri tek tek, bazen de kalem gruplarının gelir tablosuyla ilişkileri ele alınacaktır.

37) Nalan AKDOĞAN / Nejat TENKER; a.g.e., s. 316.

38) Öztin AKGÜÇ; Mali Tablolar Analizi..., s. 273.

3.2.4.1. Faaliyet Oranları

Sirket faaliyetlerinde kullanılan varlıkların ne derece etkili kullanıldığı faaliyet oranlarıyla ölçülmektedir. Bu bakımdan aktif kalemler ve aktif toplamı ile satışlar arasında ilişki kurulacaktır. Aktiflerin kullanımları sırasındaki etkinlik derecesini gösteren bu oranlara faaliyet oranları, verimlilik oranları veya devir hızı oranları denilmektedir. Söz konusu ilişkilerin kurulmasında aşağıdaki faaliyet oranları kullanılacaktır.

- a) Alacakların Devir Hızı Oranı
- b) Ortalama Tahsilat Dönemi Oranı
- c) Stok Devir Hızı Oranı
- d) Sabit Aktiflerin Devir hızı Oranı
- e) Döner Aktifleri Devir Hızı Oranı
- f) Nakit Devir Hızı Oranı
- g) Aktif Devir Hızı Oranı
- h) Net Çalışma Sermayesinin Devir Hızı Oranı

Bu oranlar hem bir şirketin kendi içinde tahlil yapılmasına hem de aynı endüstri kolundaki şirketlerde karşılaştırmalar yapılmasına imkân verir.

- a) Alacakların Devir Hızı Oranı

Alacakların devir hızı oranı; alacaklar ve alacak senetleri ile kredili satışlar arasında kurulan bir

ilişkiden doğar. Bunun içinde belirli bir dönemin kredili satışlarının dönem sonundaki alacaklar ve alacak senetleri tutarına veya ortalama miktarına bölünmesiyle bulunur.

Alacakların devir hızı veya alacakların paraya dönüşüm çabukluğu, bir işletmenin alacaklarının tahsil ve tedavül kabiliyetini, kalitesini, likiditesini gösteren iyi bir ölçüdür (39).

$$\text{Alacakların Devir Hızı oranı} = \frac{\text{Kredili Net Satışlar Tutarı}}{\text{Ortalama Ticari Alacaklar}}$$

Formüldeki ortalama ticari alacaklar şu şekilde hesaplanır

$$\text{Ortalama Alacaklar} = \frac{\text{D.Başı A. ve A.Snt} + \text{D.Sonu A. ve A.Snt.}}{2}$$

Bu orandaki ticari alacaklar, kredili satışlar sonucu meydana geldiğinden, devir hızının bulunmasında, kredili satışların esas alınması daha doğru sonuç verir. Devir hızı hesaplanan işletmenin kredili satış tutarının bilinmemesi durumunda, net satışlar tutarı da esas alınabilir (40). Ortalama ticari alacakların hesabında şüpheli veya değersiz hale gelmiş alacakların düşülmeden önceki brüt değer alınması daha doğru sonuç verir.

39) Walter B.MEIGS / Robert F.MEIGS; a.g.e., p. 851-852.

40) Yüksel KOC; a.g.e., s. 132.

Bu oran senetli ve senetsiz alacakların bir hesap döneminde kaç defa tahsil edileceğini ifade eder. Oranın büyük olması alacakların devir hızının ve tahsilinin sıklığını göstermektedir (41). Alacakların sık tahsil edilmesi, işletmenin senetli ve senetsiz alacaklarının vadelerinde kolaylıkla tahsil edilebildiğini, işletme sermayesinin alacaklara nispeten az miktarda bağlandığını, iş hacminin ve dolayısıyla kârlılığın artacağı anlamına gelir (42). Diğer taraftan alacakların devir hızının düşmesi, işletme sermayesinin büyük bir bölümünün alacaklara tahsis edildiğini, alacakların daha uzun bir sürede tahsil edilebildiğini, şüpheli alacak zararlarının büyüyebileceğini, kredi ve tahsil giderlerinin artacağını ve daha yüksek bir cari orana ihtiyaç olacağını belirtir.

Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketinin Alacaklarının devir hızının hesaplanması, ele alınan dönemdeki kredili satış tutarının dönem sonundaki alacaklar veya alacak senetlerinin ortalama miktarına bölünmesiyle mümkündür. Şirketin incelediğimiz hesap döneminden 1986 yılını ele alalım. 1986 yılı hesap dönemi sonundaki ticari faaliyetlerinden doğan kısa vadeli alacakların borç bakiyesi 1.998 milyon lira olmasına rağmen, kredili satışların miktarı bilinmemektedir. Hal

41) Sabahaddin SERTOĞLU; a.g.e., s. 261.

42) Mazhar HIÇŞAŞMAZ; Bilanço ve Gelir Tabloları..., s. 68

böyle oluncada alacakların devir hızı hesaplanamamaktadır. Bu durum Türkiye'deki 119 büyük şirketin 1983-1986 yılları arasındaki mali tablolarının analizini konu alan bir kitapta da ele alınmış ve şirketin alacaklarının tahsil süresi 0 olarak gösterilmiştir (43). Yetkililerle yapılan görüşmeler sonucu onlarında kredili satışların ne kadar olduğu konusunda kesin bir fikirleri olmadığından kredili satışların miktarı tespit edilememiştir. Bu nedenle alacakların devir hızı, elde edilemeyen kredili satış tutarlarının yerine, net satış tutarları alınarak hesaplanacaktır.

Şirketin 1983-1987 yılları itibariyle alacaklarının devir hızı oranlarını hesaplayalım.

TABLO : 16

MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN 1983-1987 YILLARI İTİBARIYLA ALACAKLARININ DEVİR HIZI ORANLARI (Defa, MİLYON TL)

YILLAR	NET SATIŞLAR	ORT.ALACAKLAR	ORANLAR
1983	3.824	594	3.824 / 594 = 6.44
1984	5.047	514	5.047 / 514 = 9.82
1985	6.813	591	6.813 / 591 = 11.53
1986	9.184	1.374	9.184 / 1.603 = 6.68
1987	11.430	1.603	11.430 / 1.603 = 7.13

Şirketin alacakları 1983 yılında 6.44, 1984 yılında 9.82, 1985 yılında 11.53, 1986 yılında 6.68, 1987 yılında 7.13 defa

43) Cihangir SAMİN; Finansal Analiz, 10.Cilt, öney Matbaacılık, İstanbul - 1987, s. 1002.

devretmiştir. Yani şirket alacaklarını 1983 yılında 6.44, 1984 yılında 9.82, 1985 yılında 11.53, 1986 yılında 6.68, 1987 yılında 7.13 defa tahsil etmiştir.

b) Ortalama Tahsilat Dönemi Oranı

Ortalama tahsilat oranı işletmenin müşterilerinden olan senetli ve senetsiz alacaklarının tahsil imkânını gösterir. Bu oran işletmenin senetli ve senetsiz alacakları ile satışları arasındaki ilişki nedeniyle kurulduğu için senetli ve senetsiz alacaklar toplamı günlük satışlara bölünür (44).

$$\text{Ortalama Tahsilat Dönemi Oranı} = \frac{\text{Alacaklar} + \text{Alacak Snt.}}{\text{Kredili Satışlar} / 360}$$

Günlük satışlar şu şekilde hesaplanır;

$$\text{Günlük satışlar} = \frac{\text{Kredili Satışlar}}{360}$$

Günlük satışlar hesaplandıktan sonra ortalama tahsilat dönemi oranı, alacakların günlük satışlara bölünmesi suretiyle aşağıdaki formülle hesaplanabilir.

$$\text{Ortalama Tahsilat Dönemi Oranı} = \frac{\text{Alacaklar} + \text{Alacak Senetleri}}{\text{Günlük Satışlar}}$$

44) Nalan AKDOĞAN / Nejat TENKER; a.g.e., s. 340-341.

Alacakların tahsil süresi şirketin kredili satışlarda müşteriye tanıdığı vadeyi ifade eder. Sanayi işletmelerinde bu sürenin 30 günü aşmaması uygun bulunmaktadır (45). Alacakların ortalama tahsilat süresi kısa bir zamanı gösteriyorsa, şirketin kredili satışlardan olan alacaklarını daha düzenli ve kısa süreler içerisinde tahsil edebileceği anlaşılır. Hesaplanan ortalama tahsilat süresinin, şirketin kredili satışlarındaki ortalama vadeyi aşması durumu, şirketin alacaklarının bir bölümünü vadesinde tahsil edemediğini, vadesi geçmiş alacaklarının bulunduğunu gösterir (46).

Alacakların ortalama tahsilat süresinin kısa olması, şirket fonlarının kısa sürede bağlandığını gösterir. Şirketin satışları artırmak amacıyla müşterilere kredi kullandırması gerekebilir. Bu durumda müşteriye tanınan kredi süresinin, şirketçe satıcılardan sağlanan vadeyi aşmaması gerekir.

Alacakların ortalama tahsilat süresi, alacakların devir hızının, 360 veya 365 gün sayısına bölünmesi suretiyle de bulunabilir. Alacakların devir hızının hesaplanması bölümünde bahsedilen meselelerden dolayı kredili satışların elde edilememesi nedeniyle burada ortalama tahsilat süresini, alacakların devir hızını 360

45) Yüksel KOÇ; a.g.e., s. 132.

46) Öztin AKGÜÇ; Finansal Yönetim..., s. 50.

gün sayısına bölmek suretiyle hesaplayacağız.

TABLO : 17

MARDIN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN 1983-1987 YILLARI İTİBARIYLA ALACAKLARININ ORTALAMA TAHSİLAT SÜRESİ (GÜN)

YILLAR	ALACAKLARIN ORTALAMA TAHSİLAT SÜRESİ
1983	360 / 6.44 = 56
1984	360 / 9.82 = 37
1985	360 / 11.53 = 31
1986	360 / 6.68 = 54
1987	360 / 7.13 = 50

Sirket alacaklarını 1983 yılında 56, 1984 yılında 37, 1985 yılında 31, 1986 yılında 54, 1987 yılında 50 günde tahsil etmiştir.

c) Stok Devir Hızı Oranı

Sirketin stok seviyesi bunlara bağlanan para ve diğer giderlerle yakından ilgilidir. Stoklar ne kadar kısa sürede paraya dönüştürülebiliyorsa fonlar daha kısa süre ile stoklara bağlı kalmış olacaktır. Stok devir hızı oranı, stokların ne kadar süre içerisinde üretim faaliyetinde tüketildiğini veya paraya çevrilme hızının ne olduğunu gösteren bir ölçü olarak kullanılmaktadır (47). Ticari işletmeler bakımından stoklar sadece malları ifade ederken, üretim işletmelerinde mamüller, yarı mamüller, hammadde ve malzemeler, stoklar kalemini meydana getirir.

47) İhsan ERSAN; "Nakit Yönetimi", İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi, İstanbul, Nisan-1983, Cilt.2, Sayı.1 s.132

Bu nedenle söz konusu oranların ticari ve sına işletlerde ayrı ayrı incelenmesi gerekir.

Sınai işletmeler üretim faaliyetinde buldukları için bunlarda hammadde, yarı mamül ve mamül stokları olmak üzere üç tür stok mevcuttur. Bu nedenle stok devir hızı oranı, bu üç tür stok için ayrı ayrı hesaplanması gerekmesine rağmen elimizde inceleme yaptığımız şirketle ilgili net bilgilerin bulunmaması rakamlı örnek vermemizi önlemektedir. Biz burada sadece bilançodaki stokları ve satılan malın maliyetini veri olarak alacağız.

i) Hammadde Stok Devir Hızı

Sınai işletmelerde hammadde stoklarının, belirli bir dönemde imalatın gerektirdiği hammadde miktarlarını karşılamak için kaç defa devrettiğini veya bir dönemde kaç defa tüketildiğini gösteren bir orandır. Hammadde stok devir hızı oranı kullanılan direkt hammadde maliyetinin ortalama hammadde stokuna bölünmesiyle bulunur. Bulunan bu oran hammadde hareketini veya stokların kaç defa devrettiğini göstermesi bakımından önemlidir (48). Bu oranı aşağıdaki formülle göstermemiz mümkündür.

$$\begin{aligned} \text{Hammadde Stok Devir Hızı Oranı} &= \\ & \frac{\text{Kullanılan Hammadde Maliyeti}}{\text{Ortalama Hammadde Stoku}} \end{aligned}$$

48) H.A.FINNEY / Herbert E.MILLER; a.g.e., p. 305.

ii) Yarı mamül Stok Devir Hızı Oranı:

Bu oran, imal edilen yarı mamül maliyetinin ortalama yarı mamül stokuna bölünmesiyle bulunur. Sınai işletmelerde, mevcut yarı mamül stoklarının ne kadar sürede mamül haline geldiğini belirlemede kullanılan bir unsurdur. Aşağıdaki formülle gösterebiliriz.

$$\text{Yarı Mamül Stok Devir Hızı Oranı} = \frac{\text{Satılan Mamül Maliyeti}}{\text{Ortalama Mamül Stoku}}$$

iii) Mamül Stok Devir Hızı Oranı:

Belli bir dönemde stokların kaç defa satışa dönüştürüldüğünü veya mamül stoklarının kaç defa tüketildiğini gösteren bir orandır. Mamül stokları devir oranı, satılan mamüllerin maliyeti ortalama mamül stokuna bölünerek bulunur (49). Oranı şu şekilde gösterebiliriz.

$$\text{Mamül Stok Devir Hızı Oranı} = \frac{\text{Satılan Mamül Maliyeti}}{\text{Ortalama Mamül Maliyeti}}$$

Bir işletmenin stokları, hesap döneminde istikrarlı bir artış gösteriyorsa veya büyük dalgalanmalar göstermiyorsa, dönem başındaki ve sonundaki stoklar toplanarak ikiye bölünmek suretiyle ortalama stok bulunur. Eğer faaliyet dönemi içinde stoklarda mevsimlik

49) Walter B. MEIGS / Robert F. MEIGS: a.g.e., p. 850.

dalgalanmalar varsa, daha doğru bir devir hızı hesaplama için, dönem içindeki her ay sonundaki stok rakamlarını basit aritmetik ortalamasının alınması ile ortalama sto hesaplanabilir (50).

Stok devir hızı oranının yüksek çıkması malları stokta fazla beklemeden hemen satıldığını ve aynı stokla daha büyük bir iş hacmi ya da daha az stokla aynı iş hacminin gerçekleştirildiği şeklinde anlaşılabilir (51). Bu da malların sürümünün ve yönetimin etkinliğinin iyi olduğunu gösterir. Aynı zamanda kısa vadeli borç ödeme gücünün yüksek ve aktiflerin etkili kullanılmakta olduğunu anlamına gelmektedir. Devir hızı arttıkça kazanma gücü artmakta ve nakit ihtiyacı azalabilmektedir. Ancak stok eksikliklerinin stok devir hızının yüksek çıkmasına neden olabileceğide unutulmamalıdır.

Stok devir hızının düşük olması ise, stoklama süresinin uzun ve sürümün yavaş olmasına, stoklama fiyat, moda ve talep değişmelerinden doğan zararın artmasına, işletmenin kazanç ve mali gücünün azalmasına neden olur.

Şirketin 1983-1987 yılları itibariyle mamü stoklarını kaç defa satışa dönüştürdüğünü veya mamü

50) H.A.FINNEY / Herbert E.MILLER: a.g.e., p.304.

51) Öztin AKGÜÇ: Mali Tablolar..., s. 35°.

stoklarını kaç defa tükettiğini aşağıdaki oranlar vasıtasıyla hesaplayabiliriz.

TABLO : 18

MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN 1983-1987 YILLARI İTİBARIYLA STOK DEVİR HIZI ORANLARI (% ve 000.TL/ton)

YILLAR	S.M.M.	STOKLAR	O R A N L A R
1983	2.177.854	890.011	2.177.854 / 890.011 = 2.47
1984	3.666.341	1.211.594	3.666.341 / 1.211.594 = 3.03
1985	5.062.231	1.804.744	5.062.231 / 1.894.744 = 2.80
1986	6.571.174	1.588.478	6.571.174 / 1.588.478 = 4.10
1987	8.211.613	2.041.761	8.211.613 / 2.041.761 = 4.00

Döner Değerler İçerisinde Stokların % Payı:

TABLO: 19

YILLAR	STOKLAR	DÖNER DEĞERLER	O R A N L A R
1983	890.012	1.601.841	890.012 / 1.601.841 = % 57
1984	1.211.594	2.356.154	1.211.594 / 2.356.154 = % 51
1985	1.804.744	3.350.161	1.804.744 / 3.350.161 = % 54
1986	1.588.478	5.174.091	1.588.478 / 5.174.091 = % 31
1987	2.041.761	6.144.622	2.041.761 / 6.144.622 = % 33

Stokların süresi ise;

TABLO : 20

YILLAR	ORANLAR
1983	360 / 2.47 = 146 Gün
1984	360 / 3.03 = 119 Gün
1985	360 / 2.80 = 129 Gün
1986	360 / 4.10 = 88 Gün
1987	360 / 4.00 = 90 Gün

Yukarıdaki rakamlardan da görüleceği gibi şirketin stokları daha kısa sürede tüketilmeye başlamıştır.

d) Sabit Aktiflerin Devir Hızı Oranı

Sabit aktiflerin satışlardaki hissesini diğer bir ifade ile şirkette ne derece verimli kullanıldığını ölçen bir orandır. Net satışların sabit aktiflerin maliyetinden birikmiş amortismanlar çıkarıldıktan sonra kalan değere bölünmesi ile bulunur. Oranı aşağıdaki şekilde göstermemiz mümkündür.

$$\text{Sabit Aktif Devir Hız Oranı} = \frac{\text{Net Satışlar}}{\text{Net Sabit Aktifler}}$$

TABLO : 21

MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN 1983-1987
YILLARI İTİBARIYLA SABİT AKTİF DEVİR HIZI
ORANLARI (MİLYON TL.)

YILLAR	NET SATIŞLAR	SABİT AKTİFLER	ORANLAR
1983	3.824	1.602	3.824 / 1.602 = 2.4
1984	5.047	2.463	5.047 / 2.463 = 2.0
1985	6.813	3.003	6.813 / 3.003 = 2.3
1986	9.184	3.496	9.184 / 3.496 = 2.6
1987	11.430	4.268	11.430 / 4.268 = 2.7

Şirketin sabit aktif devir hızı oranı 1983-1987 yılları itibariyle son iki yılda artış göstermiştir. Şirketin sabit aktifleri kendilerininin 1983 yılında 2.4, 1984 yılında 2, 1985 yılında 2.3, 1986 yılında 2.6, 1987 yılında 2.7 katı kadar satış meydana getirmişlerdir. Ayrıca net satışların sabit aktifleri 1983 yılında 2.4 defa, 1984 yılında 2 defa, 1985 yılında 2.3 defa, 1986 yılında 2.6 defa, 1987 yılında 2.7 defa yenileyebileceğini gösterir. Bu oranın artması satışlardaki artmanın yanında sabit kıymetlerin cari değerlerle ifade edilememesinden kaynaklanmaktadır.

e) Döner Aktiflerin Devir Hızı Oranı:

Oran net satışların döner aktiflere bölünmesiyle

bulunur. Oranı aşağıdaki şekilde gösterebiliriz.

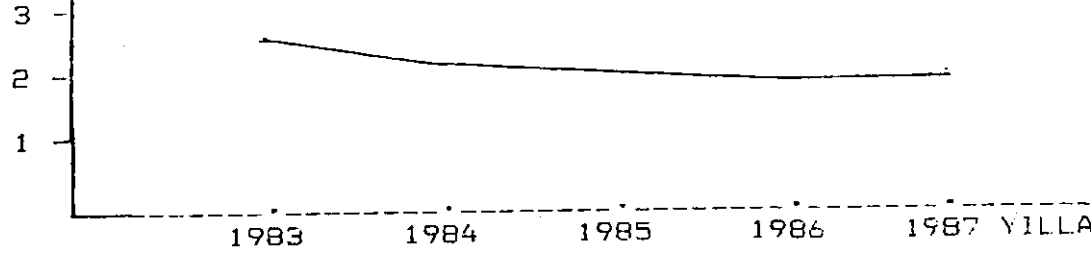
$$\text{Döner Aktiflerin Devir Hızı Oranı} = \frac{\text{Net Satışlar}}{\text{Döner Aktifler}}$$

TABLO : 22

MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN 1983-1987 YILLARI İTİBARIYLA DÖNER AKTİF DEVİR HIZI ORANLARI (MİLYON TL)

YILLAR	NET SATIŞLAR	DÖNER AKTİFLER	O R A N L A R
1983	3.824	1.602	3.824 / 1.602 = 2.4
1984	5.047	2.356	5.047 / 2.356 = 2.1
1985	6.813	3.350	6.813 / 3.350 = 2.0
1986	9.184	5.174	9.184 / 5.174 = 1.8
1987	11.430	6.145	11.430 / 6.145 = 1.9

Döner aktiflerin devir hızı oranı, şirketin döner aktiflerinin satışlarındaki payını gösterir. Döner aktifler kendilerinin 1983 yılında 2.4 katı, 1984 yılında 2.1 katı, 1985 yılında 2 katı, 1986 yılında 1.8 katı, 1987 yılında 1.9 katı kadar satış hasılatı sağlamışlardır. Şirketin döner aktiflerinin devir hızı oranı yıllar itibariyle düşme göstermiştir. Bu durumu aşağıdaki grafikte gösterelim:

GRAFİK : 5 Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.'ni 1983 - 1987 Yılları itibariyle Döner Aktif Devir Hızı

Grafikte de görüldüğü gibi şirketin döner aktiflerinin 1983 yılına göre yıllar itibariyle satışlardaki payı giderek düşmüştür. Bu durum şirkette yıllar itibariyle ihtiyaçtan fazla bulundurulmuş döner aktiflerin arttığını ya da döner aktiflerden yeterince faydalanılamama durumunun arttığını gösterir.

f) Nakit Devir Hızı Oranı

Nakit devir hızı oranı şirketin net satışlarını hazır değerler toplamına bölünmesi suretiyle bulunmaktadır.

$$\text{Nakit Devir Hızı Oranı} = \frac{\text{Net Satışlar}}{\text{Hazır Değerler}}$$

Bu oran, bir hesap dönemi süresinde hazır değerlerin; yani kasa, bankalar, geçici yatırımlar, pullar, çekler, kuponlar gibi kalemlerin kaç katı net satış yapıldığını gösterir. Nakit devir hızı oranı

işletmedeki nakit ve nakit benzeri değerlerin ne derece verimli kullanıldıklarını ölçmeye ve bu değerlerin ne miktarda işletme faaliyetleri için elde bulundurulması gerektiğini belirlemeye yarar.

Düşük bir devir hızı oranı, satış tutarı az olmamak şartıyla, elde gereğinden fazla para tutulduğunu ve bunlarında gelir getirici bir şekilde kullanılmadığını gösterir.

Yüksek devir hızı oranı ise; hazır değerlerin işletmede normal bir seviyede olduğunu ve bunların verimli bir şekilde kullanıldığını gösterir.

TABLO : 23

MARDIN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN 1983-1987 YILLARI İTİBARIYLA NAKİT DEVİR HIZI ORANLARI (MİLYON TL)

YILLAR	NET SATIŞLAR	HAZIR DEĞERLER	O R A N L A R
1983	3.824	118	3.824 / 118 = 38
1984	5.047	488	5.047 / 488 = 10
1985	6.813	537	6.813 / 537 = 13
1986	9.184	504	9.184 / 504 = 18
1987	11.430	407	11.430 / 407 = 28

Nakit devir hızı rasyosu şirketin 1983-1987 yılları itibarıyla hazır değerlerinin kaç katı net satış

yaptığını gösterir. Şirket hazır değerlerinin 1983 yılında 32 katı, 1984 yılında 10 katı, 1985 yılında 13 katı, 1986 yılında 18 katı, 1987 yılında 28 katı net satış yapmıştır.

g) Aktif Devir Hızı Oranı

Bir işletmenin net satışlarının aktif toplamına bölünmesiyle elde edilen bir orandır. Oranı şu şekilde gösterebiliriz.

$$\text{Aktif Devir Hızı Oranı} = \frac{\text{Net Satışlar}}{\text{Aktif Toplamı}}$$

Aktif devir hızı oranı, aktifin kendisinin kaç katı net satışa neden olduğunu veya diğer bir ifade ile net satışların aktifi kaç defa yenileyebileceğini belirtir. Bu oranın 2 ile 4 arasında çıkması sanayi işletmelerinde benimsenen bir durumdur.

Yüksek bir devir hızı oranı, aktifin tam kapasite ile, verimli bir şekilde kullanıldığına işaret eder. Düşük devir hızı oranı ise, aktifin tam kapasite ile kullanılmadığını ve aktifin verimliliğinin düşük olduğunu gösterir. Aktif devir hızının düşük olması durumunda ayrıca işletmede gereğinden fazla aktif bulundurulup bulundurulmadığına ve aktifte grup dağılımının hatalı olup olmadığına da bakılması gerekir.

TABLO : 24

MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.S.'NİN 1983-1987 YILLARI İTİBARIYLA AKTİF DEVİR HIZI ORANLARI (MİLYON TL)

YILLAR	NET SATIŞLAR	AKTİF TOPLAMI	O R A N L A R
1983	3.824	3.204	3.824 / 3.204 = 1.19
1984	5.047	4.819	5.047 / 4.819 = 1.05
1985	6.813	6.353	6.813 / 6.353 = 1.07
1986	9.184	8.670	9.184 / 8.670 = 1.06
1987	11.430	10.412	11.430 / 10.412 = 1.10

Şirketin aktifleri kendisinin, 1983 yılında 1.19 katı, 1984 yılında 1.05 katı, 1985 yılında 1.07 katı, 1986 yılında 1.06 katı, 1987 yılında 1.10 katı kadar net satışa neden olmuştur.

h) Net İşletme Sermayesinin Devir Hızı Oranı:

Bu oran net satışların ortalama işletme sermayesine bölünmesiyle bulunur. Oran net işletme sermayesinin (Net Çalışma Sermayesi) yerinde kullanılıp kullanılmadığının tespit edilmesinde kullanılır. Net işletme sermayesi, döner değerlerle kısa vadeli yabancı kaynaklar arasındaki müsbet farktır. Diğer bir ifade ile; Net İşletme Sermayesi = (Döner Değerler) - (Kısa Vadeli Borçlar).

Net İşletme Sermayesinin

Devir Hızı Oranı

Net Satışlar

Net İşletme Sermayesi

TABLO :25

MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN 1983-1987 YILLARI İTİBARIYLA NET İŞLETME SERMAYESİNİN DEVİR HIZI ORANLARI (MİLYON TL)

YILLAR	NET SATIŞLAR	DÖNER DEĞERLER	KISA VADELİ BORÇLAR	NET İŞLETME SERMAYESİ
1983	3.824	1.602	956	646
1984	5.047	2.356	1.364	992
1985	6.813	3.350	1.341	2.009
1986	9.184	5.174	941	4.233
1987	11.430	6.145	730	5.415

YILLAR	O R A N L A R
1983	3.824 / 646 = 6
1984	5.047 / 992 = 5.1
1985	6.813 / 2.009 = 3.4
1986	9.184 / 4.233 = 2.2
1987	11.430 / 5.415 = 2.1

Devir hızı oranı 1983 yılına göre yıllar itibariyle azalma göstermiştir. Net işletme sermayesinin devir hızı oranı 1983 yılında 6, 1984 yılında 5.1, 1985

yılında 3.4, 1986 yılında 2.2 ve 1987 yılında 2.1 olarak gerçekleşmiştir. 1985, 1986 ve 1987 yılında şirketin net işletme sermayesi devir hızı oranının yüksek kabul edilebilecek bir seviyede olduğu görülmektedir. Net işletme sermayesinin borç ödeme kabiliyetini görebilmek için işletme sermayesi oranını (cari oran) incelemek gerekmektedir. Bu oranı inceleyelim.

$$\text{İşletme Sermayesi Oranı} = \frac{\text{Dönen Değerler}}{\text{Kısa Vadeli Borçlar}}$$

TABLO : 26

YILLAR	O R A N L A R
1983	1.602 / 956 = 1.68
1984	2.356 / 1.364 = 1.73
1985	3.350 / 1.341 = 2.50
1986	5.174 / 941 = 5.50
1987	6.145 / 730 = 8.42

Şirketin cari oranının 1985 ve 1986 yıllarındaki olumsuz yükselmesinin sebebi ise işletmenin kısa vadeli alacaklarının 2.7, menkul kıymetlerinin 4.2 kat artmasından dolayı meydana gelmektedir. Bu da işletmenin alacaklara yatırım yaptığını göstermektedir. Şirketin yıllar itibariyle net işletme sermayesi artmıştır. Buna bağlı olarak işletme sermayesi oranı da artmıştır. Net

işletme sermayesinin kısa vadeli borç ödeme kabiliyeti 1985, 1986 ve 1987 yıllarında daha da artmıştır. Bu durumda söz konusu yıllarda şirketin borç ödeme kabiliyetinin yükseldiğini göstermektedir.

3.2.4.2. Kârlılık Oranları

Kârlılık oranları bir işletmenin elinde bulunan öz ve yabancı kaynakların verimli kullanılıp kullanılmadığını veya işletmenin faaliyetleri sonucunda yeterli ve ölçülü bir kâr sağlayıp sağlamadığını ölçmeye yarar. Bu oranlar gerek işletmenin temel faaliyetlerinin bütün olarak gerek tek tek ele alıp kârlılığının ve verimliliğinin ölçülüp değerlendirilmesinde kullanılır. Kârlılık oranları ile, işletmenin geçmişteki kazanç gücü ve faaliyetlerinin verimlilik derecesi değerlendirilir. Bu oranlar 3 bölümde tablanabilir.

- a) Kâr ile Satışlar Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar,
- b) Kâr ile Sermaye Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar,
- c) Ortaklara Yeterli Kâr Payı Sağlanıp, Sağlanmadığının Bilinmesinde Kullanılan Oranlar.

a) Kâr ile Satışlar Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar

Bir işletmenin gelir tablosunda yer alan faaliyet sonuçları brüt satış kârı, faaliyet kârı ve net kâr olarak ortaya çıkar. Gelir tablosundaki bu kâr kalemleri ile net satışlar arasındaki ilişkilerin tahlilinde bu oranlardan faydalanılır. Söz konusu oranları sırası ile inceleyelim:

i) Brüt Satış Kârının Net Satışlara Oranı

Söz konusu oran, brüt satış kârının net satışlara bölünmesiyle elde edilir.

$$\text{Oran} = \frac{\text{Brüt Satış Kârı}}{\text{Net Satışlar}} \text{ şeklinde gösterilebilir.}$$

TABLO :27

MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN 1983 - 1987 YILLARI İTİBARIYLA BRÜT SATIŞ KÂRININ NET SATIŞLARA ORANI

YILLAR	BRÜT SATIŞ KÂRI (MİLYON TL)	NET SATIŞLAR (MİLYON TL)	O R A N L A R
1983	1.646	3.824	1.646 / 3.824 = 0.43
1984	1.381	5.047	1.381 / 5.047 = 0.27
1985	1.751	6.813	1.751 / 6.813 = 0.26
1986	2.613	9.184	2.613 / 9.184 = 0.28
1987	3.218	11.430	3.218 / 11.430 = 0.28

Brüt satış kârı oranı, yıllar itibariyle düşüş göstermiştir. 1983 yılında % 43 iken azalma göstererek 1987 yılında % 28 olmuştur. Bu şirket için lehte bir durum değildir. Durumu araştırdığımızda düşüşün sebebinin genel imalat masraflarındaki aşırı artışlar olduğunu görüyoruz. Ancak Türk Çimento Sanayiinde bu oranın % 16-21 arasında olduğu gözönüne alınırsa (52) Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nde durumun kötü olmadığı anlaşılır. 1983 yılı dikkate alınmazsa Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin brüt satış kârı oranının iyiye giden bir eğilim gösterdiği söylenebilir.

ii) Faaliyet Kârının Net Satışlara Oranı

Bu oran faaliyet kârının net satışlara bölünmesiyle bulunur.

$$\text{Oran} = \frac{\text{Faaliyet Kârı}}{\text{Net Satışlar}} \quad \text{şeklinde gösterilebilir.}$$

TABLO : 28
MARDİN ÇEMENTO SANAYII ve TİCARET A.Ş.'NİN 1983 - 1987 YILLARI İTİBARIYLA FAALİYET KÂRININ NET SATIŞLARA ORANI

YILLAR	FAALİYET KÂRI (MİLYON TL)	NET SATIŞLAR (MİLYON TL)	O R A N L A R
1983	1.032	3.824	1.032 / 3.824 = 0.27
1984	832	5.047	832 / 5.047 = 0.16
1985	1.077	6.813	1.077 / 6.813 = 0.16
1986	2.252	9.184	2.252 / 9.184 = 0.25
1987	2.852	11.430	2.852 / 11.430 = 0.25

52) Oranlar Cihangir SAMİN, a.g.e., faydalanılarak bulunmuştur.

Faaliyet kârı, net satışların 1983 yılında % 27 si, 1984 yılında % 16 sı, 1985 yılında % 16 sı, 1986 yılında % 25 i, 1987 yılında % 25 i oranında gerçekleşmiştir. İşletmenin faaliyet giderlerinin yıllar itibariyle bir azalma göstermesi faaliyet kârı / net satışlar oranının artmasında bir etken olmuştur.

iii) Net Kârın Net Satışlara Oranı

Net kârın, net satışlara bölünmesi bu oranı verir. Bunu aşağıdaki gibi gösterebiliriz.

$$\text{Oran} = \frac{\text{Net Kâr}}{\text{Net Satışlar}}$$

Oranın bulunmasında net kâr (vergiden önceki kâr) kullanılacaktır. Şirketin net kâr oranlarını bulalım.

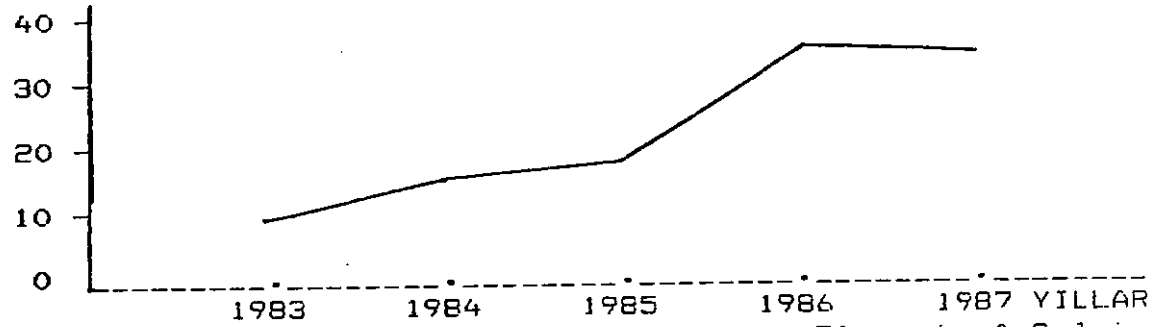
TABLO : 29

MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN 1983 - 1987 YILLARI İTİBARIYLA NET KÂRIN NET SATIŞLARA ORANI

YILLAR	NET KÂR (MİLYON TL)	NET SATIŞLAR (MİLYON TL)	O R A N L A R
1983	361	3.824	361 / 3.824 = % 9
1984	711	5.047	711 / 5.047 = % 14
1985	1.084	6.813	1.084 / 6.813 = % 16
1986	2.825	9.184	2.825 / 9.184 = % 31
1987	3.469	11.430	3.469 / 11.430 = % 30

Net kârın net satışlara oranı yıllar itibariyle büyük bir artış göstermiştir. Bunun sebeplerinin başında öz sermayede sağlanan artış neticesi finansman giderlerinin düşmesi gelmektedir. Net kâr oranı artışlarını grafikte aşağıdaki şekilde gösterebiliriz.

ARTIŞ
(%)

GRAFİK : 6 Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.'nin 1983 - 1987 Yılları itibariyle Net Kâr Oranları

Oran şirketin 1983-1987 yılları itibariyle faaliyetlerinin kârlılığının arttığını göstermektedir. Şirket net satışlarının 1983 yılında % 9'u, 1984 yılında % 14'ü, 1985 yılında % 16'sı, 1986 yılında % 31'i, 1987 yılında % 30'u nisbetinde net kâr elde etmiştir. Şirketin net kârının net satışlardaki yüzde nisbeti yıllara göre artmıştır.

iv) Faaliyet Giderlerinin Net Satışlara Oranı

Faaliyet giderlerinin dönem kârı üzerindeki ağırlık derecesi hakkında bilgi veren bir orandır.

Faaliyet giderlerini net satışlara b÷lme suretiyle bulunur. Oranı şöyle gösterebiliriz.

$$\text{Oran} = \frac{\text{Faaliyet Giderleri}}{\text{Net Satışlar}}$$

TABLO : 30

MARDIN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN 1983 - 1987 YILLARI İTİBARIYLA FAALİYET GİDERLERİNİN NET SATIŞLARA ORANI

YILLAR	FAALİYET GİDERLERİ MİLYON (TL)	NET SATIŞLAR MİLYON (TL)	O R A N L A R
1983	614	3.824	614 / 3.824 = 0.16
1984	548	5.047	548 / 5.047 = 0.11
1985	654	6.813	654 / 6.813 = 0.10
1986	361	9.184	361 / 9.184 = 0.04
1987	366	11.430	366 / 11.430 = 0.03

Faaliyet giderleri oranı yıllar itibariyle azalmıştır. Bunun sebebi faaliyet giderlerindeki azalışların yanısıra net satışlardaki artışlardır. Faaliyet giderlerindeki azalmaya da şirket yönetimince uygulamaya konan önemli tasarruf tedbirleri sebep olmuştur. Şirketin net satışlarınının 1983 yılında % 16'sı, 1984 yılında % 11'i, 1985 yılında % 10'u, 1986 yılında % 4'ü, 1987 yılında % 3'ü kadar faaliyet giderlerine

katlandığını göstermektedir. Bu nisbetlerin yıllar itibariyle azalması faaliyet kârının artmasına neden olmuştur.

a) Kâr ile Sermaye Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar

Kâr ile sermaye arasında ilişki kurularak öz sermaye ile yabancı kaynakların verimli kullanılıp kullanılmadığı tesbit edilmeye çalışılır. Kaynaklar yatırımların finansmanında kullanıldığı için, yatırımlardan sağlanan kâr, kaynağın kârlılığı olmaktadır. Bu bakımdan öz ve yabancı kaynakların kullanıldığı yatırımlar ile bu yatırımlardan sağlanan gelir unsurları arasında ilişkiler kurularak tahlili yapılacaktır. Bu bölümde yer alan oranlar yatırımların verimliliğinin ölçülmesinde kullanıldığı için bu oranlara yatırımlara göre (veya varlıkların) kârlılık oranları denilmektedir. Bu grupta yer alan oranları sırası ile inceleyelim.

i) Net Kârın Öz Sermayeye Oranı

Elde edilen kâr ile işletmeye tahsis edilen sermaye arasında ilişki kurularak işletmenin başarı derecesini ölçen bu oran; net kârın öz sermayeye bölünmesi ile bulunur.

Oranı aşağıdaki şekilde gösterebiliriz;

$$\text{Oran} = \frac{\text{Net Kâr}}{\text{öz Sermaye}}$$

Net kârın öz sermayeye oranı; net kârın öz sermayenin yüzde kaçı oranında gerçekleştiğini gösterir. Sanayi işletmelerinde bu oranın % 13 ile % 15 arasında olması genel kabul görmektedir. Bu oran şirketin yönetimindeki başarı derecesi ile kârlılık durumunun bir göstergesidir. Oranın hesaplanışında kullanılan kâr, vergiden sonraki net kâr olması gerekirken, öz sermaye ise dönem başı, dönem sonu veya dönemin ortalama öz sermaye tutarı olabilir. Şirket kârlarındaki değişmelerin izlendiği bu oranla, faizler ve vergiler karşılandıktan sonra şirket ortaklarına kârdan kalan miktar ölçülebilir. Bu şekilde sermaye sahiplerinin kazanç gücünün artma ve azalma eğilimini belirlemek mümkündür.

Oranın yüksek çıkması, şirketin ortaklarına devamlı ve artış gösteren bir kâr dağıtmasını ve otofinansman yoluyla kârın bir kısmının şirkette bırakılmasını sağlayacaktır. Düşük çıkması ve bu düşüklüğün sonraki yıllarda devam etmesi ise, şirket yönetiminin yetersiz ve başarısız olduğunu gösterir. Şirketin net kârının öz sermayeye oranını hesaplayalım.

TABLO : 31

MARDIN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN 1983 - 1987 YILLARI İTİBARIYLA NET KÂRIN NET SERMAYEYE ORANLARI

YILLAR	NET KÂR (MİLYON TL)	ÖZ SERMAYE (MİLYON TL)	ORANLAR
1983	224	2.248	224 / 2.248 = 0.10.0
1984	431	3.209	431 / 3.209 = 0.13.4
1985	667	4.614	667 / 4.614 = 0.14.5
1986	1.478	7.063	1.478 / 7.063 = 0.21.0
1987	1.673	8.945	1.673 / 8.945 = 0.19.0

Şirketin net kârı, öz sermayesinin 1983 yılında % 10'u, 1984 yılında % 13,4'ü, 1985 yılında % 14.5'i, 1986 yılında % 21'i, 1987 yılında % 19'u nisbetinde gerçekleşmiştir. Bu oran yıllar itibarıyla artış göstermiştir. Bu artışın sebeplerinin başında net kârda artışın yanısıra öz sermayenin eski yıl paralarıyla ifade edilmesi de gelmektedir.

ii) Vergiden önceki Kârın Kaynaklar Toplamına Oranı

Bu oran şirketin öz ve yabancı kaynaklar toplamı ile kârı arasında ilişki kurularak kaynaklar toplamının kârlılığının ölçümünde kullanılan bir orandır. Ekonomik rantabilite de denilen bu oran toplam kaynakların ne ölçüde kârlı kullanıldığını gösterir.

Oranı aşağıdaki şekilde gösterebiliriz.

$$\text{Oran} = \frac{\text{Vergiden önceki Net Kâr + Faiz Giderleri}}{\text{Öz Kaynaklar + Yabancı Kaynaklar}}$$

Bu oran şirketin öz ve yabancı kaynakları toplamının yüzde kaç oranında kâr elde ettiğini gösterir. Oranın yüksek çıkması, şirket kaynaklarının kârlılığının iyi olduğunu gösterir. Şirketin ucuz kredi temin etmesi ve öz kaynaklarını verimli kullanarak faiz giderlerinde tasarruf sağlaması halinde kârlılığı artacaktır. Bu durumda oranın yüksek olmasına neden olabilir. Şirketin vergiden önceki kârının kaynaklar toplamına oranını hesaplayalım.

TABLO : 32

MARDIN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCADET A.S.'NİN 1983 - 1987 YILLARI İTİBARIYLA VERGİDEN ÖNCEKİ KÂRININ KAYNAKLAR TOPLAMINA ORANI

YILLAR	VERGİDEN ÖNCEKİ NET KÂR (MİLYON TL)	FAİZ GİDERLERİ (MİLYON TL)	ÖZ KAYNAKLAR + YABANCI KAYNAKLAR (MİLYON TL)
1983	361	818	3.204
1984	711	370	4.819
1985	1.084	260	6.353
1986	2.825	173	8.671
1987	3.469	118	10.412

YILLAR	O R A N L A R
1983	1.179 / 3.204 = 0.37.0
1984	1.081 / 4.819 = 0.22.4
1985	1.344 / 6.353 = 0.21.0
1986	2.998 / 8.671 = 0.35.0
1987	3.587 / 10.412 = 0.34.4

1984-1985 yıllarında bu oranda büyük azalma var. Daha sonraki yıllar tekrar artış göstermiştir. Şirket cari faiz oranından fazla bir oranda kâr elde etmiş ise borçlanması şirketin lehine değilse aleyhinedir. Çünkü faiz bazı durumlarda kârı eritebileceği gibi bazı durumlarda da kârı artırdığı görülmektedir.

c) Ortaklara Yeterli Bir Kâr Payı Sağlanıp Sağlanmadığının Tespitinde Kullanılan Oranlar

İşletme sahip ve sahiplerine, yeterli ve ölçülü bir gelirin sağlanıp sağlanmadığının ve hisse başına düşen kâr paylarının belirlenmesinde kullanılan oranlar bu bölümde yer almaktadır.

i) Hisse Senetlerinin Plasman Oranı

Bu oran şirketin bir hisse senedinin bir döneme nominal değeri itibariyle sağlamış olduğu gelir payının ne olduğunu belirlemede kullanılır. Hisse senedinin plasman

oranı, şirketin dağıtılacak kâr tutarının, ödenmiş sermayeye bölünmesi ile elde edilir. Oranı aşağıdaki gibi gösterebiliriz.

$$\text{Oran} = \frac{\text{Dağıtılacak Kâr}}{\text{Ödenmiş Sermaye}}$$

Bu oran ile elde edilen sonuç, şirket ortaklarının elinde bulunan her bir hisse senedinin yüz lirasına kaç lira net kâr payı (temettü) isabet ettiğini göstermektedir. Hissedarlar tarafından hisse senetlerinin plasman değerinin bilinmesi, hisse senetlerinin maliyet bedeli ile karşılaştırma yapılmasına imkân vermesi bakımından önemlidir.

TABLO : 33

MARDIN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN 1983 - 1987 YILLARI İTİBARIYLA HİSSE SENETLERİNİN PLASMAN ORANLARI

YILLAR	DAĞITILACAK KÂR (TL)	ÖDENMİŞ SERMAYE (TL)
1983	224.000.000	175.000.000
1984	430.850.000	175.000.000
1985	476.000.000	2.000.000.000
1986	1.200.000.000	2.000.000.000
1987	1.672.635.633	2.000.000.000

YILLAR	ORANLAR
1983	224.000.000 / 175.000.000 = 128
1984	430.850.000 / 175.000.000 = 246
1985	476.000.000 / 2.000.000.000 = 24
1986	1.200.000.000 / 2.000.000.000 = 60
1987	1.672.635.633 / 2.000.000.000 = 84

Şirketin bir hisse senedinin yüz lirasına düşen net kâr payı 1983 yılında 128 lira, 1984 yılında 246 lira, 1985 yılında 24 lira, 1986 yılında 60 lira, 1987 yılında 84 lira olmuştur. Son üç yıldaki net kâr payında azalma olduğu görülmektedir. Bu azalmanın nedeni şirketin 175.000.000 TL olan ödenmiş sermayesini 1985 yılında birinci sermaye arttırımında 325.000.000 TL arttırarak 500.000.000 liraya, ikinci sermaye arttırımında 500.000.000 TL olan ödenmiş sermayeye yeniden değerlendirme fonlarından 1.500.000.000 TL ilave edilerek 2.000.000.000 liraya çıkarmasından ileri gelmiştir.

BÖLÜM IV

ENFLASYONUN GELİR TABLOSU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

4.1. Enflasyonun Gelir Tablosu Üzerinde Meydana Getirdiği Etkiler

Enflasyonun tesirinin tüm ekonomi açısından ve işletme açısından incelenmesi gerekmektedir. Enflasyonun temel özelliği fiyatlarda görülen artışlardır. Enflasyondaki fiyat değişimleri fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi şeklinde olmaktadır (1). Fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi, para biriminin değerinin başka bir ifadeyle satın alma gücünün düşmesi sonucudur (2).

Muhasebe sistemi içinde tüm muhasebe belgeleri işletme ilgililerinin ve işletmeyle ilgili kuruluşların planlama ve denetleme faaliyetlerinde faydalanacakları ve kullanacakları bilgileri zamanında, yeterli ve ihtiyaç duyulduğu nisbette sağlamak üzere düzenlenir (3). İşletmenin mali durumunun, faaliyet sonuçlarının ve mali yönden gelişmesinin yeterli olup olmadığının

1) Ahmet İPEKÇİ; "Sermaye Yatırımlarının Planlanması ve Enflasyon", İ.Ü.İşletme Fakültesi Dergisi, İstanbul Kasım - 1978, Cilt 7, sayı 2, s. 220.

2) Ahmet YÜKSEL; Enflasyon Muhasebesi, Fiyat Artışlarını Finansal Tablolara Yansıtan Muhasebe Modelleri, İstanbul - 1982, s. 14.

3) Alparslan PEKER; Modern Yönetim Muhasebesi..., s. 61.

belirlenmesinde, kullanılacak tahlil metodlarından beklenen faydanın sağlanması muhasebe belgelerinin gerçeği ve doğruyu yansıtmasıyla mümkündür. İşletme yöneticileri yada işletme ile ilgili olan ortaklar ve üçüncü kişiler muhasebe belgelerini tahlil etmek suretiyle, işletmenin gelişme derecesini ölçebilirler. İşletme yöneticileri, yönetim ve yatırım kararlarının alınmasında, planlama, fiyat politikasının belirlenmesinde, fonların yönetiminde, üretim maliyetlerinin tesbitinde bu mali tablolardaki bilgilerden faydalanmaktadırlar (4).

Gelir Tablosu, işletmenin belirli bir dönemdeki satışlarını, gelirlerini ve bu gelirlerin elde edilmesi için katlanılan maliyet ve giderleri göstermektedir. Bu nedenle işletmeyle ilgili kişilerin işletmenin gelişmesini değerlendirmesinde, önceden belirlenen amaçları işletmenin ne kadar gerçekleştirdiğini, yönetimin başarı derecesinin etkinliği ile yatırım ve kâr dağıtım planlarının değerlendirilmesinde faydalandıkları önemli bir araçtır.

Bu fonksiyonları yerine getirebilmesi için gelir tablosunda yer alan verilerin gerçeği yansıtması gerekir. Gelir ve giderler yıl içine dağılmış olarak gerçekleşmek suretiyle gelir tablosunda yer alırlar. Fiyatların değiştiği dönemlerde maliyet değeri üzerinden

4) Nalan AKDOĞAN / Nejat TENKER; a.g.e., s. 367.

tesbit edilen giderler ile bunların satış olarak gelir durumuna dönüşmeleri farklı zamanlarda olmaktadır. Bu nedenle maliyetleri meydana getiren para değerleri ile gelirleri meydana getiren para değerleri arasında önemli farklar ortaya çıkmaktadır. Bu farklar devamlı artış gösteren gelirler lehine olmaktadır (5).

Maliyetler içinde amortisman paylarının önemi büyük olan sermaye yoğun sistemlerde, amortismanlar geçmiş yılların paraları ile ifade edilen maliyet paylarıdır. Bu nedenle bu sistemlerde maliyetlerle gelirleri belirleyen para değerleri arasındaki fark daha büyük olmaktadır. Gelir ile gider arasındaki fark olan kâr rakamları faaliyet dönemi sonunda düzenlenen gelir tablosunda yer almaktadır. Bu rakamlar gerçek kârdan ayrı olarak maliyet ve gelirleri belirleyen para değerleri arasındaki farkların neden olduğu zahiri (fiktif) kâr paylarını da kapsar. Bu durumda enflasyon dönemlerinde gelir tablosunda yer alan kârlar, gerçek kârlara göre daha yüksek ve iyimser olduğu görülmektedir (6).

Enflasyon dönemlerinde bilançoda tarifi maliyetlerle yer alan ve bugünkü para ile ifade edilecek değer açısından küçük gösterilmiş varlıklar bulunmaktadır.

5) Kâmuran PEKİNER; a.g.e., s. 101.

6) Alparslan PEKER; Modern Yönetim Muhasebesi..., s. 58.

Gelir tablosunda ise maliyet ile gelirin farklı tarihlerde gerçekleşmesi nedeniyle zahiri kârları kapsayan şişkin ve yüksek kârlar yer almaktadır. Dolayısı ile tarihi maliyet ve verilere göre düzenlenmiş bu iki tabloda yer alan rakamların oranlanmasıyla bulunacak rakamlarda gerçek duruma göre daha iyi sonuçlar verecektir. Bu durumda fiyatların değiştiği dönemlerde gerek kârlılık analizleri için, gerek diğer işletme analizleri için bilanço ve gelir tabloları kendisinden beklenen fonksiyonu yerine getiremezler (7). Bu nedenle fiyat değişiklikleri dikkate alındığı zaman gelir tablosu beklenen faydayı verebilir.

4.1.1. Gelir Unsurları Üzerindeki Etkisi

İşletmenin ana faaliyet konusunda elde ettiği gelirlerdeki artışın gerçekliğinin belirlenmesi için, satılan miktarlarda herhangi bir artışın meydana gelip gelmediği ve söz konusu artışın paranın satın alma gücündeki düşüşleri karşılayabilme derecesinin tesbit edilmesi gerekir. Fiyatlar genel seviyesinin yükseldiği dönemlerde satış gelirleri, birim satış fiyatındaki artışa paralel olarak artacağından geçmiş yıllardaki satış gelirlerine göre önemli artışlar olduğu görülecektir. Fiyatlar genel seviyesinin yükseldiği dikkate alındığı zaman satış gelirlerindeki artışın miktardaki artıştan

7) Yüksel KOÇ; a.g.e., s. 215.

değil büyük ölçüde fiyattaki artıştan kaynaklandığı görülebilir (8).

İşletmenin iştirak hisseleri ile hisselerden elde ettiği yatırım gelirleri arız gelirleri içinde yer alır. Fiyatlar genel seviyesini artış gösterdiği dönemlerde işletmelerin nominal kâr arttığından, ortaklara dağıtılan kâr payları da nominal olarak artar. Kâr paylarındaki bu artış ise iştirak hisseleriyle hisse senetlerinin Piyasa fiyatlarının yükselmesine sebep olur.

Satın alınan tahvil veya verilen borçlar karşılığında alınan faizler para değerindeki değişimlerden etkilenmezler. Fiyatlar genel seviyesinin gösterdiği artış borçlunun borç yükünü artırmaz. Buna bağlı olarak borcun belirli bir yüzdesi şeklinde hesaplanan faiz tutarı da artmayacaktır. Bu nedenle fiyatlar genel seviyesinin yükseldiği dönemlerde alınan faizlerin nominal değerleri sabit kaldığı halde reel değerleri azalır (9).

Günümüzdeki muhasebe uygulamalarına göre sabit varlıklar ve bunlara bağlı birikmiş amortisman tutarları maliyet değeri ile işlem görmektedir. Herhangi bir sabit varlığın satış değerinin, o varlığın maliyet değerinden

8) Nalan AKDOĞAN / Nejat TENKER; a.g.e., s. 376.
9) Ahmet Hayri DURMUŞ; a.g.e., s. 320.

birikmiş amortisman tutarlarının düşülmesiyle elde edilen net değerinden fazla olması halinde aradaki fark kâr kabul edilmektedir. Bu kâr, işletmenin arazi geliri olarak gelir tablosunda yer almaktadır. Fiyatlar genel seviyesinin yükseldiği dönemlerde söz konusu sabit varlıkların ve birikmiş amortismanlarının reel değerini göz önünde tutmadan hesaplanan satış kârı tutarları gerçek bir fazlalıktan çok zahiri bir fazlalığı belirtir. Bazen kârlı olan sabit varlık satışı aslında zararlı bir olay olabilmektedir (10).

4.1.2. Gider Unsurları Üzerindeki Etkisi

Enflasyon dönemlerinde tarihi verilere göre düzenlenen gelir tablosunda yer alan bazı gider unsurları para değerindeki değişimlerden etkilenecek olduğundan daha az görülmektedir. Bu nedenle dönem sonucu gerçek değerinden fazla olmakta ve zahiri kârlarıda kapsamaktadır.

Gelir tablosunun gider kalemlerinden biri olan satılan malın maliyeti enflasyon dönemlerinde para değerindeki değişimlerden önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu kalem fiyatların yükseldiği dönemlerde gerçeği göstermemektedir. Ticaret işletmelerinde satılan malın

10) Ahmet Hayri DURMUŞ; a.g.e., s. 103.

maliyeti dönem başı mal stoku ile dönem içindeki alışlar toplamından, dönem sonu mal stokunun düşülmesiyle elde edilmektedir. Bu hesaplamada stoklar maliyet değeri ile gösterildiğinden fiyat yükselişleri dikkate alınmamakta dolayısıyla satılan malın maliyeti olduğundan az görünmektedir. Bu ise satış kârının gerçek değerinden fazla hesaplanmasına yol açmaktadır (11).

İmalat işletmelerinde satılan malın maliyeti, dönem başı hammadde, Yarı mamül, mamül stoku ve dönem içi alışlar ile direkt işçilik ve genel imalat giderleri toplamından, dönem sonu hammadde, Yarı mamül ve mamül stoku kalemleri düşülerek elde edilir. Bu nedenle imalat işletmelerinde, satılan malın maliyetinin enflasyondan etkileniş derecesi, bu kalemlerin fiyatlarında meydana gelen değişmelere bağlıdır. Hammadde gider ve stokları günümüz muhasebe uygulamalarına göre mamül maliyetine, maliyet değeri üzerinden verilmektedir. Para değerindeki düşüşlerin olduğu dönemde bu kalemlerin maliyet değeri ile Piyasa değeri birbirinden farklı olmaktadır. Söz konusu kalemlerin Piyasa değerinin maliyet değerinden fazla olması nedeniyle dönem sonunda hesaplanacak kârın içinde bir miktar zahiri kâr bulunmaktadır. Satılan malın maliyetini meydana getiren unsurlardan biri de direkt

11) Nejat AKINCI / Müjdat ÜNLEN; a.g.e., s. 216.

işçilik giderleridir. Enflasyon dönemlerinde işçi ücretleri fiyat artışlarını bir gecikme ile takip eder. Bu nedenle de dönem sonu kârı gerçek kâra ilave olarak zahiri kârları da kapsamaktadır (12).

Satılan malın maliyetini meydana getiren bir başka gider kalemi de genel imalat giderleridir. Bu masraf kalemini meydana getiren gider kalemlerinin fiyatlar genel seviyesindeki artıştan etkilenme dereceleri farklı olmaktadır. Bunlardan yardımcı madde, malzeme, bakım ve onarım, aydınlatma ve ısıtma gibi kalemler fiyatlar genel seviyesindeki artışları genellikle takip etmektedir. Söz konusu giderler nedeniyle dönem sonu kâr tutarı içinde zahiri kâr bulunmaktadır. Günümüz muhasebe uygulamalarına göre sabit varlıkların maliyet değeri üzerinden ayrılan amortisman giderleri ise, fiyatlar genel seviyesindeki artışların gerisinde kalan genel imalat masraflarını meydana getirmekteler. Bu özellikleriyle dönem sonu kârının gerçekte olduğundan daha yüksek hesaplanmasına ve zahiri kârların meydana gelmesine sebep olmaktadır.

12) Ahmet Hayri DURMUŞ; a.g.e., s. 321.

4.2 Enflasyonun Gelir Tablosu Üzerindeki Etkilerinin Giderilmesi

4.2.1. Geçici Tedbirler

4.2.1.1. Stoklarla İlgili Tedbirler

a) Temel Stok Yöntemi

Bu yöntem, işletmenin stoklarının yol açtığı zahiri kârları önlemek için kullanılabilen bir yöntemdir. Bilanço dönemleri ile değişmeyen sabit bir değerle değerlendirilen temel stok tutarı, işletmenin faaliyetlerini devam ettirebilmek için elinde bulundurmaya zorunda olduğu hammadde, yarı mamül ve mamül miktarından meydana gelmektedir.

Temel stok yöntemine göre, stokların temel stok miktarının üzerinde kalan kısmı spekülasyon stok miktarını ifade eder. Bu nedenle gerçek kârlar, spekülasyon stokların bilanço günündeki cari fiyatlarla değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan kârlar olmaktadır.

Bu yöntemde göre temel stok miktarı, işletme için gerekli olan minimum stok miktarı olarak kabul edilmektedir. Günümüzde işletme türlerinin fazlalığı ve bir işletmede bulunan stokların çok çeşitli olması minimum stok miktarının tesbitini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle

temel stok yöntemini zahiri kârları engellemek için stok değerleme yöntemi olarak kullanılma imkanının oldukça az olduğu görülmektedir (13).

b) Son Giren İlk Çıkar (LIFO) Yöntemi

Bu stok değerleme yönteminin esası, işletmenin en son satın aldığı stokların ilk önce elden çıkarılması veya üretimde kullanılması görüşüne dayanmaktadır.

Fiyatlar genel seviyesinin yükseldiği dönemlerde LIFO, son giren malların maliyetlerini satılan malın maliyetine doğru kaydırarak, satış geliri karşısında fiyat artışlarına paralel olarak bunu yükseltip dönem sonu stok değerini düşürmektedir. Böylece dönem sonu kârı içindeki stoklar nedeni ile ortaya çıkan zahiri kârın payını küçülterek, söz konusu kârın da düşük meydana gelmesini sağlamaktadır.

Bu yöntem özellikle, satın almaların sık sık ve küçük partiler halinde yapıldığı ve stok dönme çabukluğunun da yüksek olduğu işletmelerde, satış geliri için katlanılan maliyetleri de yükselttiğinden, satış kârından enflasyonun etkilerini giderici bir değerleme yöntemi olarak uygulanabilir (14).

13) Kâmuran PEKİNER; a.g.e., s. 110.

14) Alparslan PEKER; Modern Yönetim Muhasebesi..., s. 88.

V.U.K. md. 275'de imal edilen emtianın maliyet bedelini ihtiva eden unsurlar sıralandıktan sonra <<... mükellefler imal edilen emtianın bedelinin ... unsurları ihtiva etmek şartıyla diledikleri usulde tayin edilebilirler>> demektedir. Bu maddedeki <<diledikleri usul>> sözünden LIFO yönteminin bir maliyet değeri ile değerlendirme yöntemi olarak kullanılmasının mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Ancak danıştay 4. dairesinin aldığı bir kararla bu yöntemin kullanılması engellenmiştir.

c) İhtiyat Ayırma Yöntemi

Enflasyona karşı alınabilecek geçici tedbirlerden biri de ihtiyat ayırma yöntemidir. Bu yöntemin esası, fiyat artışlarının olduğu dönemlerde stokların ikamesini mümkün kılabilen tutarda ihtiyat ayrılmasıdır.

Günümüzdeki muhasebe uygulamalarına göre stoklar maliyet değeri ile mali tablolarda yer almaktadır. Fiyatlar genel seviyesinin yükseldiği dönemlerde söz konusu stokların ikamelerini gerçekleştirmeleri mümkün olmamaktadır. İşte bunun sağlanması için maliyet değeri ile ikame değeri arasındaki fark kadar bir ihtiyat ayrılması gerekmektedir. İhtiyat tutarına esas olacak tutar, söz konusu stokların ikame değeri ile maliyet değeri arasındaki farktan daha önce ayrılan ihtiyat tutarları düşülmek suretiyle bulunur.

İkame edilecek stokların ikame değerinin tesbiti bu yöntemin uygulanmasındaki en büyük zorluk olmaktadır. Bununla beraber ihtiyat ayırma yönteminin zahiri kârları önleme bakımından, diğer iki yönteme göre daha üstün olduğu sayılabilir (15).

4.2.1.2. Sabit Varlıklarla İlgili Tedbirler

a) Hızlandırılmış Amortisman Yöntemleri

Enflasyon dönemlerinde amortismanına tabi sabit varlıkların, hızlandırılmış amortisman yöntemlerinden birinin uygulanması ile amortismanına tabi tutulması, dönem sonu kârı içinde yer alan zahiri kâr payını azaltacak etkili bir tedbir olarak görülmektedir.

Hızlandırılmış amortisman yöntemlerinin en önemli özelliği, amortismanına tabi sabit varlıkların ömürlerinin ilk yıllarında daha yüksek oranda amortismanına tabi tutulmaları imkanını vermiş olmalarıdır. Böylece ilk yıllarda daha fazla amortisman ayrılması, bir taraftan satılan malın maliyetini amortisman maliyetleri ölçüsünde yükselterek cari maliyetlere yaklaştırma imkanını sağlar (16). Diğer taraftan, ilk yıllarda daha değerli

15) Ahmet Hayri DURMUŞ; a.g.e., s. 325.

16) Alparslan PEKER; Enflasyon Ortamında Stok Değerleme Yöntemleri ve Lifo, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını No: 40, İstanbul - 1975, s. 33.

parayla bir kısım fonların firmada tutulmasına yardımcı olur. Hızlandırılmış amortisman yöntemlerinin uygulanması sonucu dönem sonu kârı içinde yer alan zahiri kâr payı azaltılmış olmaktadır (17).

b) Yenileme Fonları Yöntemi

Enflasyon dönemlerinde işletmenin para değerindeki değişimlerden en fazla etkilenen varlık unsurlarından biri de sabit varlıklardır. Enflasyonun etkisi daha çok sabit varlıkların yenilenmeleri sırasında ortaya çıkmaktadır. Bu varlıklar uzun ömürlü olduğundan paranın değerindeki değişimler en çok bu varlıkları etkiler. Bu nedenle enflasyon dönemlerinde ayrılan amortismanların sabit varlıkların yenilenmesi için yeterli olmadığı görülmekte ve yenilemelerde kullanılmak üzere özel yenileme fonları kurulması uygun bulunmaktadır.

Bu yöntemin esası, dönem sonunda sabit varlıklar için normal olarak ayrılan amortisman tutarı dışında her dönem için söz konusu sabit varlığın ikame ile maliyet değeri arasındaki fark kadar bir fon ayrılmasıdır. Yenileme fonları dönem kârından, ödenmesi gereken vergiler ödendikten sonra ayrılan kâr parçalarıdır. Belirli maliyeti olan bir mali kaynak olmalarından dolayı ancak

17) Alparslan PEKER; Modern Yönetim Muhasebesi.... s.

kâr olursa ayrılmaları mümkün olmaktadır.

Enflasyon dönemlerinde sabit varlıkların yenilenmesi için ayrılan yenileme fonları, amortisman tutarı ile birlikte vergi matrahından düşülürse ancak o zaman dönem sonu zahiri kârına engel olabilir.

Yenileme fonlarının ayrılmasında ikame değerinin tesbitindeki zorluk önemli olarak görülmektedir. İkame değeri olarak, faaliyet dönemi sonunda düzenlenen bilanço günündeki sabit varlığın piyasadaki cari fiyatını kabul etmek daha uygun bulunmaktadır (18).

4.2.2. Köklü Tedbirler (Yeniden Değerleme)

Fiyatlar genel seviyesinin yükselme gösterdiği dönemlerde enflasyonun mali tablolar üzerindeki tesirini ortadan kaldırmak ve bu tabloların gerçeği göstermesini sağlamak üzere çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Sınırlı fiyat artışlarında zahiri kârları önlemek üzere stoklar ve sabit varlıklarla ilgili olarak alınan tedbirler yeniden değerlemenin dışında kalan geçici tedbirler olmaktadır. Önemli fiyat artışlarının olduğu dönemlerde ise, zahiri kârları önlemek için yalnızca geçici tedbirler yeterli olmayacağından, yeniden değerlendirme gibi köklü tedbirlerin alınması mecburiyeti ortaya çıkmaktadır (19).

18) Kâmuran PEKİNER; a.g.e., s. 112.

19) Atilla GÖNENLİ; a.g.e., s. 412.

Enflasyon dönemlerinde dönem gelirleri, fiyat artışlarına paralel olarak artış gösterdiği halde, dönem giderleri maliyet değerleri üzerinden hesaplanmaları nedeniyle aynı artışı gösterememektedir. Bu durumdan dolayı dönem sonu kârı içinde zahiri kârlar ortaya çıkmaktadır. İşletme ilgililerine reel kârla birlikte bu zahiri kârda dağıtılacaktır. Bu durumda işletmenin öz varlığını dağıtması da söz konusu olabilir. Fiyat artışlarının yüksek olduğu dönemlerde dönem sonu kârının gerçek durumunu göstermesi için köklü bir tedbir olan yeniden değerlemenin yapılması mecburiyeti vardır. Fiyatlar genel seviyesinin artması nedeniyle işletmelerin mali tablolarında yer alan kalemler, gerçek durumu göstermekten uzaklaşmaktadır. Söz konusu kalemlerin mali tabloların düzenlendiği tarihteki paranın değeri ile yeniden değerlemeye tabi tutulmasına kısaca yeniden değerlendirme denilmektedir (20).

Enflasyonun mali tablolar üzerindeki tesirini kaldırmak için uygulanan yeniden değerlendirme yöntemlerinin esasını değerlendirme ilkeleri ile sermayenin korunması düşüncesi meydana getirmiştir. Bu yöntemlerin bazıları değerlemede maliyet değerini terk ederek, cari değerleri esas almak suretiyle sermayenin üretim gücünün korunması

20) Nalan AKDOĞAN / Nejat TENKER; a.g.e., s. 380.

Yaklaşımı ile kârâ ulaşmaktalar. Bazıları ise değerleme ölçü birimini değiştirip, paranın satın alma gücünde hareket ederek bütün kalemleri aynı satın alma gücüne sahip Para birimi ile ifade etmek suretiyle esasta maliye değerini terk etmemekteler. Bu yöntemlerde de yin sermayenin satın alma gücünü koruma yaklaşımı ile kârâ ulaşılmaktadır. Cari değerleri esas alan yöntemlerde mali tablolarında yer alan kalemler, maliyet değeri ile gösterilen değerlerin özel fiyat indeksleri ile düzeltilen cari değerlere veya özel kataloglardan temin edilen kesir cari değerlere göre düzeltilmesi suretiyle gösterilmektedir.

Yeniden değerlendirme yöntemlerini <<fiyatlar genel seviyesi muhasebesi>> ve <<ikame maliyeti muhasebesi>> olmak üzere belli başlı iki yöntemde ele alabiliriz. Bu yöntemlere <<katsayılar yöntemi>> ve <<ikame değeri yöntemi>> de denilmektedir (21).

4.2.2.1. İkame Maliyeti Muhasebesi

İkame maliyeti muhasebesinde temel görüş, Para değerindeki düşmelerin dışında piyasadaki her türlü fiyat artışları da işletmelerde zahiri kârlara neden olmaktadır. Bu bakımdan, zahiri kârlara engel olacak yeni bir

21) Kâmuran PEKİNER; a.g.e., s. 115.

değerleme ölçüsüne dayanan tedbir almak gerekmektedir.

Bu yöntemin esası, yeniden değerlemeye tabi tutulacak iktisadi değerlerin, hali hazır değerlerinin değerlemeye gidildiği andaki ikame değerleri ile düzeltilmesine dayanmaktadır. İktisadi değerlerin değerlendirme anındaki ikame değerleri, maliyet değerlerinin özel fiyat indeksleri ile düzeltilerek veya özel kataloglardan temin edilen kesin cari değerlere göre düzeltilerek yada eksperler aracılığı ile tesbit edilerek elde edilir (22).

İşletmelerde yeniden değerlemeye tabi tutulacak iktisadi değerlerin çeşitliliği ve çokluğu nedeniyle her bir kalem için ekspertiz çalışması yapmak oldukça zor olmaktadır. İkame değerinin tesbitinde gerçeğe yakın sonuçlar almak için piyasa tecrübesi olan eksperlerden oluşan kişilerin çalışmalarından ve ekonomik tahmin yöntemlerinden faydalanmak gerekmektedir. İkame değeri bunların değer biçmeleriyle tesbit edileceğinden söz konusu değer tahmininde zorluk ortaya çıkmakta ve yöntemin uygulanması işletmelerde önemli farklılıklara neden olmaktadır.

22) Mehmet SAYARI; Enflasyonda Gerçek Satış Kârının Saptanması, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını No: 146, Ankara - 1981, s. 73-74.

4.2.2.2. Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi

Fiyatlar genel seviyesi muhasebesi, enflasyonun mali tablolar üzerinde meydana getirdiği etkileri ortadan kaldırmak ve fiyat hareketlerinin işletmenin ekonomik durumunda ortaya çıkardığı değişimleri belirtmek amacı ile mali tablolarda yer alan iktisadi değerlerin maliyet değerlerinin genel fiyat indekslerinden elde edilen katsayılar ile çarpılarak düzeltilmesini gerekli gören bir yöntemdir. Bu yöntemde tarihi maliyetler genel fiyat indekslerine göre düzeltildiğinden mali tablolarda yer alan kalemlerin aynı değerde para ile ifadesi sağlanmış olmaktadır.

Kısaca belirtecek olursak, fiyatlar genel seviyesi muhasebesi, tarihi değerlere göre tutulan ve günümüzde uygulanmakta olan muhasebenin terk edilmesini gerektirmeyip, düzeltilerek bugünkü para ile belirlenmesi işlemidir. Bu nedenle bu iki muhasebe arasındaki fark ölçü biriminden ortaya çıkmaktadır (23). Fiyatlar genel seviyesi muhasebesinde kârın bulunması için bütün kalemler önce aynı satın alma gücüne sahip para ile ifade edilmektedir. Daha sonra gelirle maliyetlerin karşılaştırılması sonucu kâr hesaplanmaktadır. Para değerindeki değişimler tarihi para ile bugünkü paranın

23) Öztin AKGÜÇ; Mali Tablolar Analizi..., s. 473-474.

satın alma gücü arasındaki değişim oranını yansıtan indeks sayılarının yardımı ile tesbit edilmektedir. Bu yöntemin uygulanmasında en önemli husus katsayıların tesbit edilmesidir. Katsayıların tesbitinde, katsayıların hangi indekslere göre belirlenmesi gerektiği hususu önemli bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Para değerindeki düşüşleri en iyi şekilde ölçecek indeksler fiyat indeksleridir. Fiyat indeksleri olarak, toptan eşya fiyatları indeksi, perakende eşya fiyatları indeksi, geçim indeksi, ithal malları indeksi, yapı malzemeleri fiyat indeksleri sayılabilir. Seçilecek inkes, geniş kapsamlı, fiyat dalgalanmalarını geniş bir biçimde yansıtan ve geçmiş yıllara ait bilgileride kapsayan indeks dizilerine sahip olmalıdır (24).

4.2.2.3. Fiyatlar Genel Seviyesine Göre Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.'nin Gelir Tablosunun Düzeltilmesi

Gelir tablosunun fiyatlar genel seviyesine göre düzenlenebilmesi için, tarihi verilerin, dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmesi gerekir. Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin gelir tablosunda yer alan satışlar, satılan malın maliyeti, faaliyet giderleri, arızı gelirler ve giderler ve

24) Alparslan PEKER; Modern Yönetim Muhasebesi...., s.127.

finansman giderleri kalemlerinin düzeltilmesini ele alıp inceleyebiliriz.

4.2.2.3.1. Satışların Bugünkü Para ile Belirlenmesi

Gelir tablosunda yer alan kalemlerden olan satışların bugünkü para ile belirlenmesi fiyatlar genel seviyesinde artış oranına göre yapılmaktadır. Tahsilatın düzenli olduğu varsayımı altında hareket edersek, 1987 yılında fiyatlar genel seviyesindeki artış oranı; İstanbul Ticaret Odası (İTO) verilerine göre % 48.4, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı (Müsteşarlık) verilerine göre 59.2, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verilerine göre 48.9 olarak gerçekleşmiştir (25). Söz konusu olan bu rakamlardan hangisinin daha gerçekçi olduğu konusu bizim çalışmamızın, sınırlarını aşmaktadır. Bu sebepten tartışmalara girmeden DİE'nün verileri İTO ve Müsteşarlık verilerine göre daha ortalama olması ve bu işi ana gaye edinmesinden dolayı çalışmamızda esas alınmıştır.

Bu arada 1983-1987 yılları arasında fiyatlar genel seviyesindeki artış oranlarını verecek olursak;

25) Bursa Ticaret ve Sanayi Odası; "1983-1987 Yılları Arasında Fiyatlar Genel Seviyesindeki Artış Oranları" Bursa Ekonomi Dergisi, Sayı 41, Subat-1988, s. 30.

TABLO : 34

YILLAR	İTD	MÜSTEŞARLIK	DİE
1983	28.0	30.6	30.5
1984	46.3	52.0	50.3
1985	41.7	40.0	43.2
1986	27.5	26.7	29.6
1987	48.4	59.2	48.9

Brüt satışlar, satış indirimleri ve net satışların şirkette düzenli bir seyir göstermiş olduğu varsayımından hareket ederek; dönem başındaki satışlar fiyat artışlarından tam olarak (1987 yılı verilerine göre % 48.9) etkilenip, dönem sonundaki satışlar ise hiç etkilenmeyeceğinden dolayı uygulanacak düzeltme oranını;

$$\text{Düzeltilme Oranı} = \frac{0.48.9 + 0}{2} = 0.2445$$

olarak bulabiliriz. O zaman katsayımız = 1.00 + 0.2445
= 1.2445 olur.

Satışların bugünkü parayla belirlenmiş değerleri, gelir tablosunda tarihi değerleriyle yer alan tahsil edilen satış gelirlerinin bulunan katsayıyla çarpılması suretiyle elde edilen tutardan satışlar sonucu ortaya çıkan alacakların düşülmesiyle bulunur.

TABLO : 35

MARDIN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN 1987 YILI
SATIŞLARININ BUGÜNKÜ PARA İLE BELİRLENMESİ

	DÜZELTME DEN ÖNCEKİ DURUM (MİLYON TL)	DÜZELTME ORANI	DÜZELTME DEN SONRAKİ DURUM (MİLYON TL)
BRÜT SATIŞLAR	11.646		
- SATIŞ İNDİRİMLERİ	216		
NET SATIŞLAR	11.430		
SATIŞLARDAN ALACAKLAR	1.208		
1987 YILI İÇİNDE TAHSİL EDİLEN SATIŞ GELİRLERİ	10.222	1.2445	12.721
SATIŞLARDAN ALACAKLAR	1.208	1.00	1.208
NET SATIŞLAR	11.430		13.929

4.2.2.3.2. Satılan Malın Maliyetinin Bugünkü Para
ile Belirlenmesi

Şirketin satılan malın maliyetini meydana getiren kalemler enflasyondan değişik ölçülerde etkilenmektedirler.

Dönem başı stokları enflasyondan tam olarak kullanılan hammadde, direkt işçilik ve genel imalat masrafları ise enflasyonun yarısı oranında etkilenmektedir.

Amortismanlarla ilgili değerleme rakamları her ne kadar biraz farklılık gösteriyor olursa da;

1) Sabit kıymetler ve amortismanlar T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın yayınladığı Yeniden değerleme katsaylarına göre yeniden değerlemeye tabi tutulduğundan,

2) Sabit kıymetlerin alınış tarihleri ve yıllar itibariyle ayrılan amortisman miktarları bilinmediğinden,

3) Sabit kıymet satışları tarihleri ve miktarları hakkında geriye doğru bilgi elde etme imkanı olmadığından dolayı yeni bir değerleme katsayısı belirlenmemiştir.

Dönem sonu stokları ise enflasyon oranının stok devir hızına bölünmesi sonucu elde edilen rakam esas alınarak bulunmuştur.

Yukarıdaki bilgilerin ışığı altında 1987 yılı satılan malın maliyeti rakamları şöyle düzeltililebilir.

TABLO : 36

MARDIN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN 1987 YILI SATILAN MALIN MALİYETİNİN BUGÜNKÜ PARA İLE BELİRLENMESİ

	DÜZELTİLMEMİŞ (MİLYON TL)	KATSAYI	DÜZELTİLMİŞ (MİLYON TL)
DÖNEM BAŞI STOK ALIŞLAR (İőççilik+GİM+Hammadde)	1.588	1.489	2.365
SATIŞA HAZIR MALLAR - DÖNEM SONU STOK	10.254 2.042	----- 1.12225 *	----- 13.150 2.292
SATILAN MALIN MALİYETİ	8.212		10.858

* 1987 yılı stok devir hızı $8.212 / 2.042 = 4$ dür.

4.2.2.3.3. Faaliyet Giderlerinin Bugünkü Para ile Belirlenmesi

Şirketin dönem giderleri için yıl boyunca düzenli ödemeler yaptığını varsayalım. Bu durumda bu tür ödemeler dönem enflasyonundan % 50 oranında etkilenmiş olmaktadır. Söz konusu kalem için katsayısının (% 48.9 x % 50 = 0.2445) olması gerekmektedir. Bu varsayımına dayanarak faaliyet giderlerini $(366 \times 1.2445) = 445$ milyon TL olarak hesaplayabiliriz.

4.2.2.3.4. Arızı Gelirlerin Bugünkü Para ile Belirlenmesi

Gelir tablosu ile ilgili olarak dönem içinde ortaya çıkan işlemlerden olan arızı gelirlerin de diğer gelir ve giderler gibi dönem içinde düzenli bir şekilde yapıldığını varsaymaktayız. Bu nedenle enflasyondan % 50 oranında etkilenmiş olacaktır. Bu kalem için katsayısının (% 48.9 x % 50 = 0.2445) olması gerekmektedir. Bulunan bu katsayıya göre düzeltilecek olan arızı gelirler $(734 \times 1.2445) = 914$ milyon TL olarak bulunur.

4.2.2.3.5. Finansman Giderlerinin Bugünkü Para ile Belirlenmesi

Şirketin finansman giderlerinin de faaliyet döneminde diğer giderleriyle aynı durumda olduğunu

varsayarsak; bu giderlerin yıl içinde düzenli bir şekilde meydana geldiğini kabul etmemiz gerekir. Bu durumda finansman giderleri enflasyondan % 50 oranında etkilenecek ve $(\% 48.9 \times \% 50 = 0.2445)$ katsayısına göre düzeltilecektir. Bu katsayıya göre finansman giderleri $(118 \times 1.2445) = 147$ milyon TL olarak elde edilir.

Bütün bu hesaplamalara dayanarak yeniden değerlendirilmeden sonra şirketin gelir tablosu aşağıdaki şekilde elde edilmiş olur.

TABLO : 37

MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ ve TİCARET A.Ş.'NİN 1987 YILI SONU PARASINA GÖRE DÜZELTİLMİŞ 31.12.1987 TARİHLİ GELİR TABLOSU

	DÜZELTMEYEN ÖNCEKİ DURUM (MİLYON TL)	DÜZELTME ORANI	DÜZELTMEYEN SONRAKİ DURUM (MİLYON TL)
BRÜT SATIŞLAR	11.646		
- SATIŞ İNDİRLERİ	216		
NET SATIŞLAR	11.430		
SATIŞLARDAN ALACAKLAR	1.208		
1987 YILI İÇİNDE TAHSİL EDİLEN SATIŞ GELİRLERİ	10.222	1.2445	12.721
SATIŞLARDAN ALACAKLAR	1.208	1.00	1.208
NET SATIŞLAR	11.430		13.929
- S.M.M.	8.212		10.858
BRÜT SATIŞ KARI	3.218		3.124
- FAALİYET GİDERLERİ	366	1.2445	445
FAALİYET KARI	2.852		2.679
ARIZİ GELİRLER	734	1.2445	914
ARIZİ GİDERLER	0		
- FİNANSMAN GİDERLERİ	118	1.2445	147
VERGİDEN ÖNCEKİ KAR	3.469		3.446

Sirketin 1987 yılı tarihi maliyetleriyle düzenlenmiş gelir tablosuyla fiyatlar genel seviyesine göre düzenlenmiş gelir tablosunu ele alıp inceleyelim. Düzeltilmemiş gelir tablosunda net satışlar 11.430 milyon TL iken, düzeltilmiş gelir tablosunda bu rakam 13.929 milyon TL olmuştur. Satılan malın maliyeti 8.212 milyon TL iken, 10.858 milyon liraya yükselmiştir. Satılan malın maliyetinde yer alan çeşitli gider unsurlarının enflasyondan etkilenme derecelerinin farklı olması nedeniyle bu kalemin düzeltilmesiyle ortaya çıkan artış, net satışların düzeltilmesinden sonra ortaya çıkan artıştan büyük olmuştur. Bunun sonucu olarak düzeltilmiş brüt satış kârı, düzeltilmemiş satış kârından 94 milyon lira daha az olarak gerçekleşmiştir.

Tarihi maliyetlere göre düzenlenmiş gelir tablosunda 366 milyon lira olan faaliyet giderlerinin düzenli olarak yapıldıkları varsayılarak 1987 yılı enflasyon oranının (% 48.9) yarısı kadarlık bir oranla artırılarak 445 milyon liraya yükseltilmiştir. Dolayısıyla zahiri kâr 79 milyon lira azalmıştır.

Tarihi maliyetlere göre düzenlenmiş gelir tablosunda 734 milyon lira olarak yer alan arazi gelirler, fiyatlar genel seviyesine göre düzenlenmiş gelir tablosunda 180 milyon lira artarak 914 milyon lira olarak

yer almıştır. Finansman giderleri aynı şekilde, 29 milyon lira artış göstererek 118 milyon liradan 147 milyon liraya ulaşmıştır.

Sonuç olarak, 3.469 milyon lira olan vergiden önceki kâr;

Satışlardaki 2.499 milyon lira,

Arızı gelirlerdeki 180 milyon liralık olumlu artışlarla,

Satılan malın maliyetindeki 2.646 milyon lira,

Finansman giderlerindeki 29 milyon liralık olumsuz artışlarla 3.446 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla düzeltilmiş ile düzeltilmemiş kâr arasında 23 milyon liralık bir fark ortaya çıkmıştır.

İşletme yöneticilerinin fiyatlar genel seviyesine göre gelir tablosunun düzeltilmesi sonucu zahiri kârın 23 milyon lira azaldığını görmeleri verecekleri kararda etkili olacaktır. Örneğin, dağıtılacak kârlar azaltılabileceği gibi, ihtiyatların da artırılması yollarına başvurulabilir.

S O N U Ç

Çağımızda Yaşayan toplumların gerek nitelik gerekse miktar olarak ihtiyaçları artmıştır. İhtiyaçlara cevap veren işletmeler de artan ihtiyaçlara paralel olarak yapısal ve fonksiyonel yönden büyümüşlerdir. Bunun sonucu olarak işletme sahipliği ve idareci biribirinden ayrılmış, imalata dönük faaliyet gösteren ve sınırlı olarak üretim yapan işletmelerde üretim miktar ve değer olarak ve tesbitinde mal ve hizmet maliyetlerinin hesaplanması zorlaşmıştır. Yarayan kayıt sistemleri gelişmiş, ancak gittikçe karmaşık bir yapıya sahip olmuştur. Özellikle imalat maliyetlerinin artmasına bağlı olarak maliyetlerin belirlenebilmesi bir çok muhasebe tekniği gerektirmiştir. Bu nedenle yükselen teknoloji ve gelişen sanayi içerisinde gittikçe büyüklükleri artan işletmelerin yönetimin en önemli problemlerinden birisi, finansal politikasının belirlenmesi, fonların yönetimi, yatırım kararlarının verilmesi, kâr dağıtım politikalarının tesbiti, imalat maliyetlerinin bulunması ve gelir tablosunun tahlil edilmesi sonucu karar alınmasıdır. Bu konuyu politikaların belirlenip, kararların alınabilmesi için gelir tablosunun belirli kaidelere göre hazırlanması kapsadığı bilgilerin tahlile imkân verecek şekilde ta-

ve tarafsız olması, dönem sonu hammadde, yarı mamül ve mamül stoklarının doğru olarak belirlenip gelir tablosuna yansımaları gerekmektedir.

Günümüzde uygulanan muhasebe kurallarına uygun olarak çıkarılan kâr ve zarar tablosundan faydalanılarak gelir tablosu düzenlenmektedir. Uygulamada bir çok işletme ticaret ve vergi kanunlarının hükümlerine uygun çok az bilgi verebilecek nitelikte kâr ve zarar tablosu çıkarmaktadır. Kâr ve zarar tabloları ise, analitik niteliklere tamamen sahip olmadığından bunlara dayanarak düzenlenen gelir tabloları da tahlile elverişli olmamaktadır. Çıkarılan bu gelir tabloları tahlile hazır hale getirilerek işletme içi ve işletme dışı amaçlarla tahlil edilip, tahlil sonuçları bulunur. Bu sonuçların değerlendirilmesi ve yorumu yapılmak suretiyle işletmenin cari dönemine ait mali durumu ve faaliyet sonuçları, birden fazla dönemi içinde büyüme oranları, kârlılık ve verimliliği, yöneticilerin başarılarının ne şekilde bir eğilim ve gelişme gösterdiği ortaya çıkarılır. Likidite ve mali durumlara ait eğilimlerde işletme yöneticilerinin uyguladıkları politikalar ve elde ettikleri başarılar hakkında bilgi verir.

Fiyatlar genel seviyesinin yükseldiği dönemlerde, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre düzenlenen

mali tablolar gerçek durumu göstermekten uzaklaşır. Dolayısıyla bu tablolardaki verilerden elde edilen tahlil sonuçları ve bunların değerlendirilmesi hatalı sonuçlar vermektedir.

İşte bu sebeplerden dolayı, çalışmamızda sınıai işletmelerde gelir tablosunun düzenlenmesi ve tahlili incelenip, uygulamanın ışığı altında gelir tablosunun çeşitli yöntemlere göre tahlili yapıp, düzeltilerek sonuçları yorumlanmıştır. Rakamlar ile ilgili değerlendirme ve analizler, çalışmanın ilgili kısımlarında belirtilmekle beraber, uygulama ile ilgili sonuçları özet olarak şu şekilde değerlendirmek mümkündür.

a) Uygulama yaptığımız işletme, klinker ve çimento üretimi yapan bir fabrikadır. İmalat söz konusu olmasına rağmen satılan malların maliyeti gelir tablosunda bir kalem halinde gösterilmekte ayrı bir tablo düzenlenmediği görülmektedir. Bu durumda da dönem başı ve dönem sonu hammadde, yarı mamül ve mamül stokları hakkında bilgi elde etmek mümkün olmamaktadır. Ayrıca yıl içinde hammadde kullanımı ve diğer masrafların tamamı ayrıntılı bir şekilde takip edilememektedir. Hammadde, işçilik ve genel imalat masraflarının ayrı ayrı gösterilmemesi nedeniyle gerek tahlilci masraf gruplarını incelerken, gerekse işletme yönetimi fiyat ve maliyet politikalarını

belirlerken hangi masraf grubunun ne şekilde bir gelişme gösterdiğini elde edememektedir. Bunun sonucunda da alınan kararların hatalı olma ihtimali artmaktadır.

İşletmenin vergilerle ilgili hesap tablosunda ve kâr dağıtım tablosunda vergiler ve fonlar hakkında ayrıntılı bilgi verilmemektedir. Kâr dağıtım tablosu, ilgili kanun hükümleri, ana sözleşme gereği ve genel kurul kararları sonucu vergilerin, fonların, ihtiyatların nasıl ayrıldığını, dağıtılacak kârları ve kuruma kalan kârı gösteren bir mali tablodur. Vergilerin ve fonların yer almaması bu tablonun özelliğinin, öneminin kaybolmasına ve tablodan istenen bilgilerin sağlanamamasına neden olmaktadır.

b) Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi'nin gelir tablosu belli başlı tahlil yöntemlerine göre tahlil edilerek incelenmiştir. Şirketin Karşılaştırmalı Gelir Tabloları, Yüzdé ve Eğilim Yüzdeleri Yöntemlerine göre gelir tablosunun tahlil edilmesi sonucu;

i) Brüt ve net satışlarının gerek 1987 yılında 1986 yılına göre, gerekse yıllar itibarıyla hem tutar olarak hem de yüzde olarak arttığı, satış iade ve indirimlerinin düştüğü görülmüştür.

ii) Satılan malın maliyeti de yine hem 1987

Yılında 1986 yılına göre, hem de yıllar itibariyle artış göstermiştir. Bu artış oran olarak net satışlardan daha fazla olmuştur. Bu duruma incelediğimiz 5 yıllık dönemin özellikle 1986-1987 yıllarında maliyet unsurları ve maliyetlerin bütün safhalarda artması, 1987 yılı içerisinde ekonomik durumun getirdiği zamlar ve 3094 sayılı kanun gereğince yapılan yeniden değerlendirme sonucu ortaya çıkan amortisman artışları neden olmuştur.

iii) Brüt satış ve faaliyet kârının artış gösterdiği görülmektedir. Şirketin 1987 yılında faaliyet giderleri toplamındaki artışın % 1 gibi çok az bir oranda olması ve brüt satış kârındaki % 23 oranındaki artma faaliyet kârının artmasına neden olmuştur.

iv) Şirketin 1986-1987 yıllarında arızı gelirleri azalmış ve söz konusu olan bu iki yılda da arızı giderleri olmamıştır. Arızı gelir ve giderlerin şirketin ana faaliyet konusu dışında kalması ve bunların durumundaki değişme ana faaliyet konusundaki kârın artmasına neden olmuştur.

v) Şirketin vergiden önceki kârı, 1987 yılında 1986 yılına göre arızı gelirlerdeki % 2 azalış ve finansman giderlerinden orta ve uzun vadeli kredi faizlerindeki % 19 gibi az sayılabilecek bir orandaki artış sonucu oran olarak % 23, tutar olarak da

643.601.000. lira artmıştır. Vergiden sonraki kârı ise, oran olarak % 42 ve tutar olarak da 625.083.000. lira artmıştır.

c) Şirketin gelir tablosu oran yöntemiyle tahlil edilmiştir. Bu tahlil ile şirketin gelir tablosundaki kalemler arasındaki anlamlı ilişkiler, birbirinin yüzdesi veya bir kaç katı olarak belirtilmiştir. Hesap veya hesap grupları arasında matematiksel ilişkiler kurmak suretiyle, şirketin ekonomik ve mali yapısı ile kârlılık durumu hakkında bir yargıya ulaşılmaya çalışılmıştır. Faaliyet oranları kullanılarak şirketin sabit aktif devir hızının yıllar itibariyle arttığı dolayısıyla verimli kullanıldıkları görülmüştür. Şirketin stok devir hızı 1983-1987 yılları itibariyle 2.47' den 4 çıkmıştır. Bu durum stok devir hızının arttığını ve stokların daha kısa sürede Paraya dönüştürülebildiğini ve fonların daha kısa süre ile stoklara bağlı kaldığını göstermektedir. Kârlılık oranları kullanılmak suretiyle şirketin faaliyet kârı ve net kâr oranının yıllar itibariyle artış gösterdiği görülmüştür. Bu nedenle şirketin kazanç gücünün ve faaliyetlerinin verimlilik derecesinin iyi olduğu anlaşılmıştır.

d) Enflasyonun şirketin gelir tablosu üzerindeki etkileri incelenerek söz konusu tablo, fiyatlar genel

seviyesine göre yeniden düzenlenmiştir. Tarihi maliyetlere göre düzenlenen gelir tablosunda yer alan 3.469 milyon TL. vergiden önceki kâr, gelir tablosunun fiyatlar genel seviyesine göre düzenlenmesi ile satışlardaki 2.499.milyon TL. ve arızı gelirlerdeki 180 milyon TL.lık olumlu artışlarla, satılan malın maliyetindeki 2.646.milyon lira ve finansman giderlerindeki 29 milyon liralık olumsuz artışlarla 3.446.milyon lira olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla düzeltilmiş ve düzeltilmemiş kâr arasında 23 milyon liralık bir fark ortaya çıkmıştır. Fiyatlar genel seviyesine göre gelir tablosunun düzenlenmesi sonucu fiktif kârın 23 milyon lira azaldığı görülmektedir. Düzeltilmiş gelir tablolarınının tahlil edilmesiyle elde edilen sonuçlar, yöneticiler,hissedarlar, borç verenler, işletme personeli ve işletme faaliyetleriyle ilgili diğer gruplar için faydalı bilgiler sağlayacaktır. Yöneticiler bu verilere dayanarak kâr plânlamasının yapılmışında; fiyat, sermaye yatırımı ve temettü politikalarının tesbitinde, tarihi maliyetlere dayanan verilerle karşılaştırınca daha isabetli kararlar alabileceklerdir. Hissedarlar ve borç verenler Yatırımlarınının devamı veya sona erdirilmesi hususunda daha açık ve anlamlı bilgiler elde edebilecekler. İşletmede çalışmakta olan personel ise, işletmenin takip ettiği finansman politikalarını daha kolaylıkla

anlayabileceklerdir.

Netice olarak ülkemizde işletmelerin büyük bir bölümü gelir tablolarını tahlile elverişli olmayan bir şekilde ve enflasyonun etkilerini dikkate almadan hazırlamaktadırlar. Bu konuda Sermaye Piyasası Kurulunun Tip Gelir Tablosu çalışmaları takdire şayan olup, örnek gösterilebilecek niteliktedir. Ayrıca yönetim amaçları için fiyatlar genel seviyesine göre hazırlanan gelir tabloları muhasebe dışında düzenlenmelidir. Bu amaçla, işletmenin gerçek durumunun görülüp değerlendirilmesi ve tahlil yapılabilmesi için yönetime verilecek gelir tablolarının çift sütunlu olarak düzenlenmesi faydalı olur. Birinci sütun tarihi maliyetleri gösterirken, ikinci sütun, fiyatlar genel seviyesine göre düzeltilmiş tutarları yansıtmalıdır. Bunun sonucu olarak gerek yönetim gerekse gelir tablolarıyla ilgilenen diğer gruplar, işletmenin enflasyondan ne yönde etkilendiğini ve öz sermayenin satın alma gücünü koruduktan sonra faaliyetlerinden herhangi bir kâr sağlayıp sağlamadığını ölçebilir. Bir çok kararın verilmesinde daha doğru yaklaşımda bulunabilirler.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- AKDOĞAN, Nalan / TENKER, Nejat; Finansal Tablolar ve Analizi, (Genişletilmiş 2. Baskı), Savaş Yayınları, Ankara, 1985.
- AKGÜÇ, Öztin; Finansal Yönetim, (4. Bası), İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi Yayını, İstanbul, 1985.
- ; Mali Tablolar Analizi, (7. Bası), Muhasebe Enstitüsü Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayını, İstanbul, 1987.
- AKINCI, Nejat / ÜNLEN, Müjdat; Mali Tablolar Analizi, Barış Yayınları, İzmir, 1985.
- AKMAN, Naim; Karar ve Tercih Teorisi, (Teksir), İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Malatya, 1986.
- BACKER, Morton / JACOBSEN, Lyle E.; Yönetim Açısından Maliyet Muhasebesi, (2. Bası), (Çev. Sadık BAKLACIOĞLU), Beta Basım, Yayım, Dağıtım ve Bilimsel Yayınlar Derneği Yayını, İstanbul, 1983.
- BEKTÖRE, Sabri / BENLİGIRAY, Yılmaz; Şirketler ve Kooperatifler Muhasebesi, (3. Baskı), Eğitim, Sağlık ve Bilim Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, Eskişehir, 1987.
- BILGINOĞLU, Fahir; "Bir Yönetim Aracı Olarak Oranlar", İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, Kasım, 1978.
- Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, "1983-1987 Yılları Arasında Fiyatlar Genel Seviyesindeki Artış Oranları", Bursa Ekonomi Dergisi, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Aylık Yayın Organı, Sayı 41, Şubat, 1988.
- BURSAL, Nasuhi; Maliyet Muhasebesi Prensipler ve Uygulama, fakülteler Matbaası, İstanbul, 1976.

- ÇARIKÇIOĞLU, Peyami; "Muhasebe Denetimi ve Türkiye için önemi", 1.Ü.İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, Nisan, 1978.
- ÇÖMLEKÇİ, Ferruh / KEPEKÇİ, Celal; Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz, (2.Fasikül), A.Ü.A.Ö.F.Yayını, Eskişehir, 1986.
- ÇÖMLEKÇİ, Ferruh / GÖNENLİ, Atilla / DURMUŞ A.Hayri; Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz, (3.Fasikül) A.Ü.A.Ö.F., Yayını, Ankara, 1987.
- DİLEK, Sener; "Simülasyon Metodunun Finansal Planlamada Kullanılması", İşletme Dergisi, Cilt 4, Sayı 1-2, Kasım 1979.
- DURMUŞ, Ahmet Hayri; Mali Tablolar Tahlili, Nihâd Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.
- ERDAMAR, Cengiz; Muhasebe Bilgileri ve İşletme Kararları, (Teori ve Uygulamalar), Ekonomi ve Bilimsel Yayınlar Ltd.Sti. Yayını, İstanbul, 1982.
- ERDEN, Emir; "Sistem Yaklaşımı ve Pazarlama Yönetimindeki Yeri", İşletme Dergisi, Cilt 4, Sayı 1-2, Kasım, 1979.
- ERDOĞAN, Muammer; Sanayi İşletmelerinde Stokastik Kâr Bütçeleri, Dicle Üniversitesi Diyarbakır Meslek Yüksekokulu Yayını, Diyarbakır, 1987.
- ERSAN, İhsan; "Nakit Yönetimi", 1.Ü.İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, Nisan, 1983.
- ERTUNA, İbrahim Özer; Maliyet Muhasebesi, (3.Bası), Araştırma Eğitim Ekin Yayını, İstanbul, 1982.
- HİÇSASMAZ, Mazhar; İşletme Hesaplarının İncelenmesi, Revizyon ve Kontrol, A.İ.T.İ.A.Yayını, Ankara, 1982.
- ; Bilanço ve Gelir Tabloları Analizi, A.İ.T.İ.A.Yayını Ankara, 1982.
- ; Maliyet Muhasebesine Giriş, A.İ.T.İ.A.Yayını Ankara, 1983.
- GÖNENLİ, Atilla; Finansal Tablolar, Bilanço Analizi, (Genişletilmiş 2. Baskı) Sermet Matbaası, İstanbul, 1979.

- GÜREDİN, Ersin; Denetim, Muhasebe Enstitüsü Yayını, İstanbul, 1986.
- GÜVEMLİ, Oktay; Uygulamalı Mali Tablolar Tahlili, İstanbul, 1982.
- ; İşletmelerde Finans Yönetimi, Varlıkların Yönetimi, Cilt 1, Özdem Kardeşler Matbaası, İstanbul, 1984.
- FERTIG, Paul E. / ISTVAN, Donald F. / MOTTICE, Homer J. ; Using Accounting Information An Introduction, (2. Edition), Harcourt Brace Jovanovich, Inc., New York, 1971.
- FINNEY, H.A. / MILLER, Herbert E.; Principles of Financial Accounting a Conceptual Approach, Prentice-Hall, Inc., New Jersey, 1968.
- İPEKÇİ, Ahmet; "Sermaye Yatırımlarının Planlanması ve Enflasyon" 1.Ü.İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, Kasım, 1978.
- KOÇ, Yüksel; İşletmelerde Mali Analiz Teknikleri, (2. Baskı), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1970.
- ; Yönetim Aracı Olarak İşletme Bütçeleri, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını Ankara, 1977.
- LALIK, Ömer; Şirketler Muhasebesi, Kollektif, Komandit, Anonim, Limited, Bilim Yayınları, Ankara, 1985.
- LALIK, Ömer / SÖRMELİ, Fevzi / BENLİGİRAY, Yılmaz; Muhasebe Uygulamaları, (2. Fasikül), A.Ü.A.Ö.F. Yayını, Eskişehir, 1986.
- MEIGS, Walter B. / MEIGS, Robert F.; Accounting The Basis For Business Decision, (5. Edition), International Student, 1981.
- NEILL, I.Eugene Mc; Financial Accounting, A Decision Information System, (2. Edition), Goodyear Publish, Com.Inc., California, 1974.
- NISWONGER, C.Rollin / FESS, Philip E.; Accounting Principles, (11. Edition), South - Western, Publishing Co., Cincinnati, Ohio, 1973.

YÜKSEL, Ahmet; Enflasyon Muhasebesi, Fiyat Artışlarını
Finansal Tablolara Yansıtan Muhasebe Modelleri,
Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1982.

----- ; "Finansal Tablo Bilgilerinin Yararlılığını
Belirleyen Nitelikler", İ.Ü.İşletme Fakültesi
Dergisi, Cilt 10, Sayı 2, Kasım, 1981.